

„АЗ СЛУЖА“

100 ГОДИНИ
БЪЛГАРСКИ МЛАДЕЖКИ ЧЕРВЕН КРЪСТ
(1921–2021)

Да пръбъ всеки денъ
по едно добро дело,
да помагам на родителите
и близките си, също на тях,
който си външа и беда.
Благотворителната си,
пропаста

Росица Стоянова

Дивна Гоцева

„АЗ СЛУЖА“

100 ГОДИНИ БЪЛГАРСКИ МЛАДЕЖКИ ЧЕРВЕН КРЪСТ

(1921–2021)

Издателство КОРС

София, 2021

Росица Стоянова, Дивна Гоцева,
автори, 2021

Дизайн на корицата Жаклина Симова

Издателство КОРС

ISBN: 978-619-7486-09-4

ПОСВЕЩАВА СЕ НА 100-ГОДИШНИНАТА ОТ СЪЗДАВАНЕТО НА
БЪЛГАРСКИЯ МЛАДЕЖКИ ЧЕРВЕН КРЪСТ.

ИЗДАВА СЕ СЪС СПОМОЩЕСТВОВАТЕЛСТВОТО НА
БЪЛГАРСКИ МЛАДЕЖКИ ЧЕРВЕН КРЪСТ

Рецензенти:

проф. дин Веска Николова,
Институт за исторически изследвания – Българска академия на науките

проф. дин Петър Стоянович,
Институт за исторически изследвания – Българска академия на науките

Тази година, следвайки едновековна история, Българският младежки Червен кръст (БМЧК) остава едно от най-добрите наследства на страната, представяйки най-доброто от България. За мен е огромна чест и гордост да поздравя всички тези млади хора, които всеки ден, в цялата страна, работят в своите общности, подкрепят и подпомагат всички нуждаещи се.

През последните 100 години историята на Българския младежки Червен кръст е неразделна част от историята на България. Доброволците на БМЧК винаги са били готови да се отзоват в помощ на българското общество при всеки конфликт, извънредна ситуация или драматично събитие.

Знаем обаче, че международната и вътрешната обстановка могат неочаквано да се променят и с това и нуждите на общностите, които подпомагаме. Днешните предизвикателства са различни от тези вчера и в отговор на безпрецедентната хуманитарна нужда доброволците са свидетели еднакво на безпрецедентна човечност и доброта, паралелно сблъсквайки се и сражавайки се с потресаващите последици от COVID-19 върху техните общности и върху тях самите.

В навечерието на тази годишнина сме призовани на много нови фронтове, за да дадем силна, обединена и незабавна подкрепа чрез палитра от дейности. Доброволците на Българския Червения кръст са били, остават и винаги ще бъдат фундаментална част от този процес, защото те са винаги на първа линия и знаят как да достигнат до общностите и да ги подготвят да се справят с последиците от предизвикателствата: климатични и екологични кризи, разрастващи се бедствия, психично здраве и миграция, като и много други. Трябва да преосмислим работата си с и чрез доброволците и по-специално чрез младите хора. Важно е и да се ангажираме с продължаващата и непрестанна дигитална трансформация, за да стимулираме колективното обучение, интелект и дейност.

В тези трудни времена, благодарение на своите доброволци, Българският Червен кръст ще може да отговори на предизвикателствата и нуждите на общностите, ще може да почете своята история и да предаде на идните поколения нов, способен и силен Червен кръст.

Франческо Рока

Президент на Международната федерация на Червения кръст и Червения полумесец

август 2021 г.

Скъпи млади червенокръстци, приятели,

С благодарност и признателност отбелязваме 100-годишния Ви юбилей, активната Ви и неуморна работа за утвърждаване и развитие на червенокръстките хуманитарни ценности, успешното Ви представяне пред обществото като съществена и неделима част от Българския Червен кръст и като символ на неговото бъдеще.

Днес, един век след началото, можем отново гордо да цитираме думите на тогавашния председател на БЧК Иван Евстратиев Гешов, който в кн. 1 на сп. „Младежки Червен кръст“ от юни 1922 г. казва: „Бързо и буйно никне семето и записаните в кратко време са 30 000 членове на Младежкия съюз на БЧК,...резултатите, които биха правили чест на коя да е друга културна страна. И ако това можеше да се чуе от милиона майки и бащи, които имат деца в нашите училища, аз съм уверен, че повечето от тях биха настояли да се запишат техните рожби в този храм на благодетели - Младежкия Червен кръст в България.“

Вие сте част от многобройната армия на нашата организация и винаги, и навсякъде, достойно защитавате авторитета ѝ. Много са предизвикателствата, които времето поставя пред Българския Червен кръст, но ние успяваме да ги преодолеем, защото в редиците си имаме млади и амбициозни хора като Вас, избрали за свой дълг и призвание да служат на нуждаещите се от помощ, на уязвимите и социално слабите, на пострадалите при различни бедствия и кризи. Заслуга на доброволците на БМЧК са успешните информационни и образователни акции, свързани с популяризирането на здравословния начин на живот, на превенцията на социалнозначими заболявания и на доброволното кръводаряване, фондонабирателните кампании за благотворителни каузи, множеството иновации за устойчиво развитие на местните общности и много, много други инициативи. Неоценима беше помощта и бързите и адекватни действия на младежите доброволци в цялата страна още от самото начало на невиджаната криза, предизвикана от пандемията от COVID-19, както винаги досега, са на първа линия в помощ на нуждаещите се от психологична и долекарска помощ, от психосоциална подкрепа и съчувствие. А за да можеш да даваш всичко това в труден момент на изпитания трябвават най-вече душа и сърце.

Гордеем се с всеотдайността Ви, скъпи приятели! Бъдете все така неуморни и продължавайте успешно традицията на основателите на Червения кръст. Създавайте добро! Вие сте гаранцията, че нашата организация и България ще пребъдат.

Акад. ХРИСТО ГРИГОРОВ, д-р х. к.

Председател на Българския Червен кръст

Скъпи доброволци, колеги и приятели,

За мен е огромно удоволствие да имам възможността да Ви поздравя по повод отбелязването на 100-годишнината от създаването на Българския младежки Червен кръст.

Отбелязването на цял един век от основаването ни като младежка организация със сигурност е повод за много и различни емоции, но преди всичко лично за мен, за удо-

влетворение и гордост.

Удовлетворение и гордост от това, че въпреки предизвикателствата, спадовете и върховете, с които сме се сблъскали като организация през годините, винаги има едно нещо, което ни свързва и ни кара да продължаваме и това е желанието. Желанието на всички нас – млади и дейни хора в цялата страна, да бъдат полезни на обществото, да помагат, да внасят светлина и да носят усмивки в ежедневието на хора, които имат нужда от внимание и подкрепа.

Вярвам, че щом сте част от Българския младежки Червен кръст, Вие сте готови да отделите от времето си, за да сте полезни на хората около Вас. И то не защото някой е поискал това от Вас, или защото трябва, а просто, защото носите добротата в себе си и искате да направите света около Вас малко по-добър.

Благодаря Ви!

Благодаря, че сте избрали да бъдете доброволци!

Благодаря, че дарявате и разпространявате доброто около себе си ежедневно!

Благодаря, че сте част от Българския младежки Червен кръст.

С уважение,

Стели Джамбазова

Председател на Българския младежки Червен кръст

СЪДЪРЖАНИЕ

ВМЕСТО ПРЕДГОВОР	9
ОТ „ИНТЕР АРМА КАРИТАС“ ДО „СМЕКЧАВАНЕ НА СТРАДАНИЯТА В ЦЕЛИЯ СВЯТ“	11
Juventus pro juventute!	12
НАЧАЛОТО	16
В помощ на Българския Червен кръст по време на народни изпитания	16
Създаване и организационно развитие	18
Учителите-ръководители и мястото им в структурата на БМЧК	30
Студентските секции	34
ПОПУЛЯРИЗИРАНЕ НА ИДЕИТЕ НА БМЧК	36
Младежкото списание, което възпитава милосърдие и граждански добродетели	36
Дружествените символи	40
ЗДРАВНО-СОЦИАЛНА ДЕЙНОСТ И МЕЖДУНАРОДНО СЪТРУДНИЧЕСТВО	45
„Грижа се за моето здраве и за здравето на другите“.	45
БМЧК, взаимопомощта и общественото подпомагане	52
„Пишете писма!“	61
ВЪВ ВРЕМЕНА НА ВОЙНА И ПРОМЕНИ (1942-1947)	65
Сливането с „Бранник“	65
„Задачите на МЧК, осмислени по отечественофронтовски“	67
„ИМАШЕ МЛАДЕЖКИ ЧЕРВЕН КРЪСТ И ПРЕДИ 1990 ГОДИНА“	73
Новите властимащи и гражданските организации	73

БЧК и младежта	74
Първа помощ по съветски образец	78
Санитарните постове	79
Да няма забравени – от шефствата и патронажите до Тузлата и	
„Ще ви хареса ли моето творчество?“	84
САМОСТОЯТЕЛНИ В ЕДИН ПРОМЕНЯЩ СЕ СВЯТ	87
„Бяхме новатори и успяхме да проправим пътя“	87
„За Бога, не ни пречете!“ или докъде се простира	
самостоятелността	91
За репичката и червеното яйце	97
Там, където започва Червеният кръст	106
От здравна просвета към всестранна здравна програма	113
„Природата ни обича, а ние?“	117
Хуманитарните ценности в един променящ се свят	119
100 ГОДИНИ ПО-КЪСНО	123
РЪКОВОДИТЕЛИ НА БМЧК	127
1921 – 1947 г.	127
1947 – 1990 г.	127
1990 – 2021 г.	128
ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА	135
РЕЗЮМЕ/SUMMARY	140
АВТОРИТЕ	143

ВМЕСТО ПРЕДГОВОР

„Аз служа“, „Помогни сега“ – с това съзнание и под това мото започват своя съзнателен живот хиляди младежи по света. Първоначално с ентузиазъм и отдаденост се включват в отделни инициативи на най-старата и авторитетна хуманитарна организация в света – Червения кръст (ЧК). Вихърът на Голямата война провокира у младите хора чувствителност към човешкото нещастие и болка и дава началото на организираното младежко червенокръстско движение. Българските младежи са част от него още в зората на създаването му. Независимо от превратностите, които съпътстват развитието на Младежката червенокръстка организация в страната, тя неизменно и неотклонно се придържа към основополагащите идеи и принципи на ЧК и запалва техния светлик в ума и сърцата на поколения млади хора.

В следващите страници сме се опитали да представим богатата история на Българския младежки Червен кръст (БМЧК), да си отговорим на поредица от въпроси, свързани с нея – как и доколко организацията се справя с поставените задачи и цели; дали и с какво обогатява традицията на благотворителност, обществена солидарност и хуманно действие; какви са взаимоотношенията с Националното дружество, как гледа българската държава на изявите и инициативите ѝ. И тъй като говорим за история от един век, при това изпълнена с интензивна и разнопосочна дейност, за създадени хиляди местни структури, не сме се и надявали да напишем пълно, подробно и изчерпващо цялостното богатство на реалността изследване. Текстът, който представяме, има обобщаващ характер и разкрива в развитие организационните принципи на БМЧК, неговите идеи, част от богатата му и разнообразна дейност. Доколкото ни позволяваше наличната документална база, в разказа ни присъстват и личностите, вдъхнали живот на идеите и идеалите – ръководители, членове, доброволци, щатни специалисти.

За историка пресъздаването на отминалата действителност е невъзможно без наличието на достатъчна и достоверна изворова база. В случая с Младежката червенокръстка организация тя е и недостатъчна, и прекалено обилна. Дружествената архива за периода от създаването до 1947 г. не е съхранена. Запазени са само откъслечни документи, а също такива на Министерство на народната просвета и на БЧК. Това обстоятелство ни изправи пред редица трудности и би направило изследването невъзможно ако не беше богатата периодика – теченията на младежкото червенокръстско списание, на периодичните издания на Националното дружество. За по-късния период, особено след възстановяването през 1990 г., архивните данни са пълни и разнообразни. Въпреки ограничения научен апарат на изданието, в нашата работа по извличането и анализа на информацията сме използвали разнообразни източници –

архивни материали от Централния държавен архив и от ДА–София, документи и снимки, предоставени ни любезно от Дирекция БМЧК, мемоарни съчинения, периодиката, цялата достъпна литература, посветена пряко или докосваща се косвено до проблемите на младежкото червенокръстско движение в страната.

Написването на книгата не би било възможно без помощта, която ни оказаха днешните следовници на червенокръстката традиция – д-р Славита Джамбазова, г-жа Гинка Луджева, специалистите от Дирекция БМЧК и специално г-жа Деница Баръмова и г-н Петър Цинцарски. Всички те бяха в основата на замисъла за осъществяването на подобно изследване, предоставиха ни за ползване богат документален материал и най-важното – бяха наши съмишленици и със своите разкази вдъхнаха живот и емоция на информацията за организацията. Огромна благодарност дължим на г-жа Лидия Маркова, която отговаряше на всички наши въпроси и щедро споделяше своите знания и спомени за изминалото време. Благодарим и на всички настоящи и вече пораснали (защото няма бивши) червенокръстци, които се отзоваха и попълниха кратката анкета по повод юбилея на БМЧК. Благодарим и на колегите от ДА Архиви, Националната библиотека „Св. Св. Кирил и Методий“, ДА-Кюстендил, ДА-Хасково, Регионален исторически музей-Русе, Исторически музей-Асеновград, Художествена галерия-Стара Загора за оказаното съдействие при издирването и ползването на материалите, които се съхраняват там.

Надеждата ни е, че в следващите страници сме успели да възстановим поне частица от историята на младежкото червенокръстско движение в България, да дадем ново знание, самочувствие и стимул на днешните млади червенокръстци.

авторите

ОТ „ИНТЕР АРМА КАРИТАС“ ДО „СМЕКЧАВАНЕ НА СТРАДАНИЯТА В ЦЕЛИЯ СВЯТ“

След края на Първата световна война светът е изправен пред бездната на обществена и хуманитарна криза. Милиони хора в активна възраст загиват, унищожени са материални и културни ценности, потъпкани са идеали, разклатена е вярата в изконни духовни и морални принципи. Мирните договори задълбочават разделението, недоверието и враждебността между държавите победителки и наказаните победени. Оръдията замлъкват, но мизерията и епидемиите, резултат от войната, отнемат живота на стотици милиони хора по света. Особена тревога буди нарастващата детска смъртност, увеличаващото се число на сираците и на безпризорните деца, на лишените от дом и поминък бежанци, върлуващите инфекциозни болести и ширещите се социално-значими заболявания – испанският грип, отнел хиляди животи, туберкулозата, маларията, сифилисът.

Тежката следвоенна криза налага най-голямата международна хуманитарна организация – Червения кръст – да смени фокуса на своите програми и да ги насочи към справяне с последиците от войната. Новите приоритети раждат и нова червенокръстка структура, наречена Лига на дружествата на Червения кръст (дн. Международна федерация на дружествата на Червения кръст и Червения полумесец). Създадена на 5 май 1919 г. в Париж от представители на националните дружества ЧК на държавите победителки във войната – САЩ, Япония, Великобритания, Франция и Италия, с идеята *„да улесни във всяко време хуманитарната дейност на Червения кръст“*, Лигата приема като своя програма следването единствено на мирновременни цели. Тя заменя девиза на Международния комитет на Червения кръст (МКЧК) *„Милосърдие през война“* (Inter Arma Caritas) с идеите за *„подобрене на общественото здраве, предпазване от болест, смекчаване на страданията в целия свят, старание да се прокара взаимопомощта във всички тия области“*¹.

Дейността на Лигата се осъществява в четири направления – хигиена, санитарно дело, взаимопомощ и Младежки Червен кръст, за ръководството на които в структурата ѝ се формират съответните Дирекции или Секретариати. Най-големи надежди за разширяване на мирновременната програма се възлагат на Младежкия Червен кръст. Със специална резолюция, приета на Първото

1 Милосърдие през война.

2 Тези цели на Лигата на дружествата на Червения кръст са включени и в чл. 25 от Пакта на Обществото на народите, международна организация, създадена също през 1919 г. Повече вж.: Лафчиев, Ст. Съвременните насоки в мирновременната дейност на дружествата Червен кръст. – ИБДЧК, 1925, №1–2; Из историята на Лигата на дружествата Червен кръст. – ИБДЧК, 1936, № 6-7; XVII Международна конференция на Червен кръст. Стокхолм, август 1948. Общ доклад на Лигата на дружествата на Червения кръст. 1938-1948. – Централен държавен архив (ЦДА), ф. 296, оп. 1, а.е. 427.

общо събрание през март 1920 г., Лигата поставя като основна задача на националните дружества ЧК организирането на младежки секции³.

Juventus pro juventute!⁴

По време на Първата световна война младежите в много държави подпомагат дейността на националните дружества на Червения кръст. Христоматийни са примерите за дейността на децата от провинция Квебек в Канада, които се включват в приготвянето на превързочни материали за армията през 1914 г., както и за участието на 20 млн. американски младежи по призива на Американския Червен кръст (АмЧК) през 1917 г., когато САЩ влизат във войната, в оборудването на военни болници с инвентар, в изработването на облекла, изпращането на колетти, посещението на болници и т.н. Пак през военните години Италианското дружество Червен кръст привлича младежите като свои „спомогателни членове“⁵.

Спорен, по наше мнение, е въпросът доколко исторически коректно е да се говори за Младежки Червен кръст преди края на Първата световна война. Ако се имат предвид изградени международна и национални структури, с координирана и целенасочена програма, трябва да кажем, че такива липсват. По-скоро са налице спонтанни акции, породени от нуждата на момента, склонност и желание у младите хора да се включват в милосърдни инициативи. Голямата война обаче дава импулси за милосърдие и благотворителност, които след нейния край ЧК и училището се заемат да превърнат в граждански дълг и добродетели, насочвайки ги към каузи, свързани с подпомагане на пострадалите и смекчаване на последиците, предизвикани от световния конфликт⁶. Още през пролетта на 1919 г. американските младежи, чрез представителството на АмЧК в Европа, поставят началото на помощна акция за децата от стария континент. АмЧК и неговата секция МЧК, подпомагат дейността на Лигата на дружествата на Червения кръст за организиране на секцията МЧК към нея и създаване на национални структури. Възникнал като „сирото́ дете“ на войната, ако си послужим с метафоричното сравнение на тогавашния председател на Българското дружество Червен кръст (БДЧК) акад. Иван Евстр. Гешов, мирът

3 Вж.: Младежкият Червен кръст. Цел, организация. [Бюлетин на Лигата на дружествата на Червения кръст] – ИБДЧК, 1921, кн. 1-4, март-юни, с. 75; <https://international-review.icrc.org/sites/default/files/S102688120007032Xa.pdf> - Revue Internationale de la Croix-Rouge et Bulletin international des Sociétés de la Croix-Rouge - 04-1920. Resolutions du 1-er Conseil general.

4 "Младежа за младежта" (лат.). Възприемаме превода на слогана, използван в дружествените издания.

5 Младежки Червен кръст. История и организация. Издание на секцията за Младежки Червен кръст при Секретариата на Лигата. [Притурка на сп. Младежки Червен кръст, 1922-1923]. Подробности за тези прояви се съдържат във всички материали, посветени на МЧК.

6 Вж.: Рюл, Дж. Младежкият Червен кръст и гражданското възпитание. – ИБДЧК, 1920, № 5, 135-139; Ганева, Р. д-р. Младежта в помощ на децата. (Конференция в Брюксел 3-4 април 1923 г.). – Младежки Червен кръст, 1922–1923, № 8-9, с. 123-127.

7 Сиротно, осиротяло – остар.

„най-великият благодетел на човечеството“ превръща МЧК в „бляскав синчага“⁸.

И наистина, само за няколко години след края на Първата световна война, още в началото на 20-те години, Младежкият Червен кръст вече е международна организация с широка мрежа от секции, със солидно число членове, с добре обмислена система от цели и дейност⁹. До края на десетилетието Лигата на дружествата на ЧК свиква няколко конференции за изясняване на дружествените задачи: в Париж през 1922 г., Виена, 1923 г., „Конференция на възпитателите“, 1925 г., „Конференция на редакторите“, 1926 г., и двете отново във френската столица, седмица на МЧК в Брюксел, 1927 г., Женевска конференция, 1929 г., посветена на междушколската кореспонденция и др. За ролята на МЧК се говори и на всички форуми на Международния комитет на ЧК от 1922 г. насетне, на сродни по цели благотворителни и педагогически сдружения – конференциите за помощ на децата в Брюксел (1923) и в Женева (1924), Световната конференция за възпитанието в Сан Франциско (1923), конгреса на Международната федерация на педагогическите сдружения в Женева (1929) и др.¹⁰

Приетите резолюции, публикуваните брошури и статии определят Младежкия Червен кръст като организация, която е призвана да пропагандира сред децата идеала на Червения кръст за мир; да ги приучи да се грижат за здравето си; да развият чувства за човешка и гражданска солидарност и практика за взаимно подпомагане. В своята съвкупност тези цели, прокламирани с резолюция на Общото събрание на Лигата на дружествата на ЧК, през 1922 г., са отражение на идеите за хуманност, които изповядва ЧК и на мирновременните задачи на организацията за подобряване на здравето и намаляване на страданиято. От друга страна, според Секретариата на МЧК, те са *„напълно сходни с усилията на съвременната педагогика да направи училището не само институт за образование, а и за възпитание“*. На разбирането, че делото на МЧК *„е дело на възпитанието“*, но тази цел може да се постигне само, ако *„педагозите се спечелят за идеята и след това се натоварят с изпълнението ѝ“*, се базира организационното изграждане на младежките червенокръстки дружества. По статут те са секции на националните дружества на ЧК, но са подчинени и на разпоредбите на местните ръководни училищни институции¹¹. Поради това могат да се смятат и за секции на просветните ведомства. МЧК действа в училищата чрез училищните групи, които са негови основни клетки. Групите се самоуправляват, имат своя програма и сами търсят и осъществяват каузи

8 Младежки Червен кръст, 1922–1923, № 1, с. 5.

9 Характеристиката за целите и организационните принципи на МЧК се базира на цитираните и други публикации в дружествените списания на БЧК и БМЧК.

10 Юрданович, Д. Организацията Младежки Червен кръст. – ИБДЧК, 1930, № 1-2.

11 Младежкият Червен кръст. Цел ..., с. 76-77.

в духа на идеите на ЧК. Тези принципи определят федеративната структура на МЧК. Училищните групи са „опекунствани“ от учителя-ръководител, който обаче не е техен член.

Сътрудничеството между училището и Младежката червенокръстка организация, се основава на взаимната полза за двете институции – от една страна, засилване на дисциплината и интереса към обучението, а от друга, да се даде основата на гражданско възпитание¹².

Чрез своята програма и чрез трите свои дружествени задачи – грижа за здравето, взаимопомощ и международно сътрудничество, МЧК развива социални умения у децата, подтиква ги да правят добро и да усетят плодовете на собствените си усилия. Девизът „Служа“, който е ръководно начало на всеки негов член, е израз именно на доброволната, безкористна и осъзната дейност в полза на обществото. Най-разбираемата задача, чрез която децата и младежите го осъществяват на дело е грижата за здравето. Под формата на игри, курсове, театрални представления и др. се създават здравни навици, включващи спазването на лична и обществена хигиена, осъзнават се предимствата от живота на чист въздух, от използването на чиста вода и храна. Като част от изпълнението на тези цели се прокламира създаване на игрища, детски колонии, санаториуми и пр. Лигата на дружествата на ЧК отдава голямо значение на ролята на МЧК в грижата за здравето на подрастващите и за подобряване на хигиената. С един много оптимистичен позив под надслов „Здравето е заразително“, се обявява, че е в „ход епидемията на здравето“ и тя вече се разпространява в различните страни с посредничеството на МЧК. Поантата е поставена с призива: „Разпространявайте добрата новина: **здравето е заразително!**“¹³

Друг слоган на МЧК – „Младежа за младежта“ (Juventus pro juventute!) акцентира върху принципите на взаимопомощ и солидарност. Приучвайки своите членове да бъдат отзивчиви към чуждата неволя, организацията им показва и ролята, която могат да имат в обществения живот. И тъй като това е задачата, за която са необходими най-много средства, Секретариатът счита за нужно да обърне внимание на обстоятелството, че за успеха на дружеството се съди не по средствата, а по „леснотата, с която се разпространяват идеите на движението“.

Международното сътрудничество е третата дружествена задача, практикуването на която се приема като „завършек на гражданското възпитание“. Сътрудничеството между националните секции на МЧК се осъществява чрез т. нар. междушколска кореспонденция, чието начало е поставено през 1919 г.

¹² Рюл, Дж. Цит. съч., с. 135. Авторът посочва, че учениците трябва да разберат, че „те не бива да чакат да пораснат преди да са схванали, че са граждани“.

¹³ Подчертано в оригиналния текст. – Цит. по: Младежки Червен кръст, 1922-1923, № 5-6, с. 79.

от помощната акция на АмМЧК за засегнатите от войната деца в Европа, когато подпомогнатите изпращат благодарствени писма на американските си благодетели. До 1922 г. размяната на писма, албуми и колети между училищата от Европа и САЩ се ръководи от бюро на АмМЧК на стария континент, след което тази дейност се поема от секцията МЧК при Лигата на дружествата на ЧК в Париж. Без посредничеството на международната секция кореспондират помежду си само дружествата от Чехословакия, Япония и САЩ, които са най-активни в тази дейност. Всъщност, основна роля за осъществяване на международната кореспонденция има създаденият от американските юниори National Children's Found, който отпуска средствата за даренията, а в редица случаи подпомага основаването и първите стъпки на новосъздадени секции. Междушколската кореспонденция не само съдейства за разпространение на идеите на Младежкия Червен кръст, но има и преки образователни и възпитателни резултати – разширява детския хоризонт, дава тласък на взаимното опознаване, улеснява преодоляването на етническите предразсъдъци, на „наследствени“ междунационални вражди и така работи за мирно бъдеще на човечеството. *„Припомнете си и припомнете на другите, че ЧК търси преди всичко да осигури мира. Не говорете за омраза и за отмъщение, а за приятелство и взаимопомощ“* – са препоръките на Секретариата за нейното водене¹⁴.

Успехите, които МЧК постига между двете световни войни, се дължат както на неговите хуманни цели и възпитателни принципи, така и на сътрудничеството на старшите Червени кръстове и просветните институции в много държави. За 20 години членският състав на организацията нараства близо четири пъти и достига внушителната цифра от 19 400 000 души, пръснати в над 50 държави. Данни, които потвърждават оценката, че *„МЧК като ученическа организация не е надминат и е повикан да играе важна роля за настоящето и бъдещето на отделните нации и човечеството“*¹⁵.

¹⁴ Повече за междушколската кореспонденция вж.: Младежки Червен кръст, 1929/1930, № 1; История на междушколската кореспонденция на МЧК. – ИБДЧК, 1930, № 3-4.; Аз служа, 1946, № 9.

¹⁵ Ватев, Ст. Юбилейна книга. Кратък поглед върху историята, задачите и дейността на Българското дружество Червен кръст 1885–1935. С., 1936, с. 241.

НАЧАЛОТО

В помощ на Българския Червен кръст по време на народни изпитания

Първите прояви на младежка червенокръстка дейност в България датират и са свързани с войните за национално освобождение и обединение, които страната води в края на XIX-началото на XX в. – Освободителната руско-турска (1877–1878), Сръбско-българската (1885), двете балкански (1912–1913) и Първата световна (1914–1918). Именно от бойните полета българският народ опознава делото на ЧК, а току-що създаденото Национално дружество получава всенародна подкрепа още по време на сръбско-българския военен конфликт. „... Чиновници, търговци, занаятчии, учители, ученици – се надпреварваха да отиват на бойното поле да помагат като санитарии, за пренасение на ранените до известни пунктове и да ги наглеждат в самите пунктове...“¹⁶. Сред тях е и отряд от 20 младежи от Казанлък, начело с общинския секретар Константин Бозвелиев и учителите Никола Алтънков и Петко Кюлджиев, които работят близо месец в болниците в София¹⁷.

Ентузиазъм, високо гражданско съзнание и усърдие в подкрепа на националното дружество ЧК проявява и поколението, преживяло само за шест години от 1912–1918 г. три изтощителни войни. *„Възхитени и очаровани сме от ония деца, от ония ученици и ученички, които дават на селяните разни забави и увеселителни утра и вечеринки в полза на ранените и болните, в полза на Червения кръст“* – отбелязва дружественото списание *„Известия на Българското дружество Червен кръст“*¹⁸. А примерите на ученическо милосърдие са наистина възхитителни.

Емоционалният спомен на учителката по български език и литература в Първа девическа гимназия в София Дора Аврамова-Метева ни потапя в тревогите на войната, сложили отпечатък върху училищния живот и подтикнали детското милосърдие.

„Беше преди Коледа – пише тя. – Една от тези страшни Коледи, когато пушката вкъщи внезапно става непоносимо мъчителна, и празникът минава кошмарно тежък. В нашата гимназия всички се суетяха и бързаха – изпращаха се колетии на фронта. Може би, това е било нищо – една мъничка трошица, която нито ще нахрани, нито ще стопли някого, но ние тичахме със съзнанието за нещо сериозно и голямо, което ни предстои да извършим. Цели часове се говореше за това – кой какво ще изпрати там. Имаше курабийки, козунаци, де-

16 Съставянето на Българското дружество от Червения кръст и дейността му в последната Сръбско-българска война. С., 1887, с. 53.

17 Шипчанов, Ив. Създаване и дейност на Българския Червен кръст през Сръбско-българската война 1885 г. – Военноисторически сборник, 1986, № 4, с. 93.

18 Позив към милосърдие. – ИБДЧК, № 124, 12 окт. 1918.

бели фанели, плътни ръкавици, плетени несръчно от нашите ученички, чифт вълнени чорапи и непременно едно малко листче с няколко топли приветствени думи до непознатия войник на фронта. В учителската стая стояха разтворени големите сандъци и неуморимата г-ца Ж. Петрова разпореждаше, укоряваше или хвалеше. Децата носеха пакетите и свидно им беше, сякаш, да се разделят с тях – защото своята грижа, своята сладка тревога и най-сърдечната си ласка изпращаха в далечен и бавен път, вместо да ги сложат веднага, на часа още, в премръзналите ръце на непознатия герой. Те мечтаеха вече, че той развързва колетчето и чете с премрежени от умиление очи писъмцето. В учителската стая беше шумно и вратата всеки миг пуцаше едно след друго децата, които се тълпяха в коридорчето. Ние поемахме и нареждахме пакетите¹⁹.

Подобни инициативи се осъществяват в много български училища. Веднага след мобилизацията през септември 1915 г. възпитаниците на Пловдивската държавна мъжка гимназия създават Ученически комитет за подпомагане на ранените и болните войници, които преминават през гарата в града. Техните връстници от трите софийски мъжки гимназии откриват продоволствен пункт на жп гарата в столицата. Държавното музикално училище отпуска ½ от приход да от всички училищни концерти на БЧК в полза на ранените и болни войници. Учениците от Габровската девическа гимназия внасят 850 лв. в полза на „многобройните благотворителни дела на дружеството“. За същите цели 10 хил. лв. събират учениците от Първа девическа гимназия в София. В подкрепа на новосъздадения клон на БДЧК през Първата световна война във Велес (дн. в Република Северна Македония) 80 души ученички и ученици образуват детски хор, с който вземат участие във всички дружествени мероприятия. В благотворителни акции в подкрепа на БЧК, на ранени и болни войници, събиране на средства за подаръци за армията участват младежите в Лом, учениците от смесената прогимназия в с. Койнаре, прогимназията в с. Михалци, Търновско, Сливенската девическа гимназия и др. Учениците и учителите от с. Брестовица, Пловдивско, провеждат утро с лотария, приходът от което те разделят между БЧК и Пловдивското сиропиталище за сираците от войната²⁰.

Проявите на червенокръстка дейност на българските младежи и ученици са сходни с тези на връстниците им в Канада, САЩ, Италия и други страни и подобно на тях са породени от екстремните събития в живота на нацията. Те не почиват на изградена организационна база, а целите им са свързани с желанието и надеждата по-скоро „да настъпи мир и да си дойдат бащите ни“²¹.

19 Аврамова-Метева, Д. Спомен. – В: I-ва Софийска девическа гимназия 1879-1929: Юбилеен сборник. С., 1932, 94-96. Целият спомен може да се прочете и на: <https://meteff.blog.bg/history/2007/05/01/pyrva-sofiiska-devicheska-gimnazia.65600>

20 Всички посочени примери са взети от: ИБДЧК, 1917, № 53-55, 61 и др.; 1919, № 133, с. 32-33.

21 ИБДЧК, 1917, № 89, с. 14-27. В изданието е публикувано съобщение за изпратен колет на БЧК от ученика от Габровското първоначално училище Иван Ст. Байданов, с който той пожелава войната да завърши по-бързо.

Но те са и важна предпоставка за една по-осъзната хуманитарна и благотворителна дейност, която след края на войната се развива чрез Младежкия Червен кръст.

Създаване и организационно развитие

Дали идеята за младежка червенокръстка организация се заражда още през Сръбско-българската война, дали възниква след балканските войни или в крайна сметка началото ѝ е поставено точно преди 100 години през 1921 г. е въпрос, който неизменно присъства по един или друг начин в публикациите по темата. В издадената по повод 50-годишнината на БЧК юбилейна книга проф. Стефан Ватев²² пише: *„като идея, Младежният Червен кръст е изникнал на българска почва още през 1914 г., веднага след Балканската война, и в проекта за изменение на устава на Народното дружество Червен кръст се предвиждало създаване на ученическа секция при дружеството. Поради започване на Световната война тази идея не е могла да се реализира“*²³. Този цитат е широко използван в изданията по темата, в които обикновено се пропуска една друга констатация, направена в същия текст, която му придава по-различен смисъл. Става дума за следното изречение: *„Младежният Червен кръст е създаден през 1921 г., непосредствено след Световната война, като издънка на Американския Червен кръст и на Лигата на дружествата Червен кръст“*²⁴. Върху последното твърдение наблягат и дружествените издания от 20-те–средата на 30-те години на XX в. В тях се посочва, че в опитите да се обединят децата в дейности в помощ на ранените *„не се съдържа още същността на МЧК“*, че във фундамента на организацията са заложили възпитателни принципи, които са свързани с големия въпрос за нуждата от реформи в образователната система изобщо и за приобщаване на младежите от най-ранна възраст към социалния и националния живот²⁵. Впоследствие обаче, по ред причини, свързани с промените в режима и с приближаващия нов световен конфликт, в края на 30-те-началото на 40-те години на XX в. трактовката за началото на МЧК в България се променя и започва да се твърди, че корените на идеята за създаване на младежка секция при БЧК трябва да се търсят в Сръбско-българската война. Това мнение се прокарва в някои изказвания на проф. д-р Димитър Ораховац, който в края на 30-те години на XX в. оглавява червенокръсткото движение в България, отразено

22 Проф. Ст. Ватев е съставител, а не автор на цитираната Юбилейна книга. Текстовете в нея са от документи и издания на БЧК.

23 Ватев, Ст. Цит. съч., с. 236.

24 Пак там.

25 Младежки Червен кръст. С., 1931, с. 9; Юрданович, Д. Цит. съч.

е и в издания за историята на БМЧК от началото на 40-те години²⁶, възприема се и в по-късни изследвания²⁷.

Без ни най-малко да омаловажаваме военната младежка хуманитарна дейност, приемаме за по-основателна първата теза. Аргументите в нейна подкрепа ще допълним с едно становище на Министерството на народното просвещение (МНП). В документ под надслов *„Червен кръст и училището“* МНП посочва като свой незаменим сътрудник след войната ЧК, с който *„ръка за ръка“* организират младежта в *„обширна просветно-благотворителна организация с ярко изразен международен характер“*. Просветното ведомство акцентира и върху целите на МЧК за създаване на *„физически и духовно здраво поколение, което да е годно за реалния живот и да се стреми към общочовешките мирно-временни идеали“*²⁸.

Към реални действия за създаване на БМЧК се пристъпва през лятото и есента на 1921 г. На 25 юни 1921 г. Управителният съвет (УС) на БДЧК взема решение за присъединяване към Лигата на дружествата на Червения кръст²⁹. От този акт произтича и задължението на Националното дружество да изпълни решението на Първото общо събрание на Лигата от март 1920 г. за създаване на младежка секция. На същото заседание УС се запознава с писмо и правилник за образуване на младежките структури, изпратени от секцията на МЧК към Лигата и решава да влезе във връзка с МНП, *„за да се тури основа на тази хубава организация най-напред между нашата учаща се младеж“*³⁰. На 11 август 1921 г. БЧК изпраща писмо до министерството, с което иска съдействие за създаване на ученическо червенокръстко дружество.

Паралелно с изпълнение на задълженията, произтичащи от международния статут на организацията, другото събитие, катализиращо процеса на създаване на БМЧК е свързано с една от най-големите хуманитарни кризи, разразила се след края на Първата световна война – масовия глад в района на Поволжието в Съветска Русия. Бедствието, причинено от природни и социални катаклизми, както и избухналата впоследствие епидемия от холера и тиф, отнема живота на 5 млн. души, много от които са деца. БДЧК се включва в международното движение за подпомагане на гладуващите в Русия, координирано от специално формирания Международен комитет, популярен с името Нансенов комитет. Организирайки своята общонационална акция за събиране на средства, Националното дружество отправя апел и към учащата се младеж да помогне на своите бедстващи връстници.

26 Сведения за историята, устройството, дейността и задачите на Младежкия Червен кръст. С., 1941, с. 4; БЧК (история, дейност, задачи. 20.X. 1885-1942). С., 1942, с. 28.

27 Български Червен кръст, 1996, № 4.

28 Червен кръст и училището. Министерство на народното просвещение. – Младежки Червен кръст, 1935-1936, № 4, с. 51.

29 ЦДА, ф. 156К, оп. 1, а.е. 19, л. 80.

30 Пак там, л. 86; Отчет на Българското дружество Червен кръст за времето от 1 март 1921 г. до 1 март 1922 г. С., 1922, с. 15.

Междувременно, в отговор на писмото на УС на БЧК от 11 август 1921 г., на 17 август МНП издава окръжно № 23205, с което приканва ректора на Университета, директорите на висшите специални училища, на пълните и непълни средни училища и окръжните училищни инспектори да подпомогнат училищната младеж да създаде свои формирования, чрез които „да се присъедини към организацията на американската младеж в така наречения „Младежки Червен кръст“. В документа се изказва надежда, че: „Една организация на българската училищна младеж под знамето и името Български Червен кръст и под върховната насока на Българското дружество Червен кръст, ще приобщи нашата училищна младеж към великодушните пориви на целия свят.“ Същевременно МНП изразява увереност, че младежките дружества Червен кръст „ще приемат като най-навременна и належаща“ задача събирането на помощи в полза на гладуващите в Русия³¹.

Призивът е чут и от началото на учебната 1921-1922 г. в много селища в страната започват да се формират първите училищни групи на МЧК. Паралелно върви и акцията по набиране на средства за гладуващите в Съветска Русия. До края на учебната година е събрана сумата от 64 599 лв., които по нареждане на МНП са предоставени на БЧК за нуждите на издържаните от него трапезарии за гладуващите руски деца в Саратов³². Макар и скромна по размер, тази първа проява на международна взаимопомощ е показателна за съпричастието на българската младеж към човешкото страдание и идеалите на ЧК.

Детска трапезария в Саратов, издържана от Българския Червен кръст

Единодействието между БЧК и МНП за изграждането на първите структури на Младежкия Червен кръст в България е подпомогнато и от Бюрото на МЧК при Лигата на дружествата на ЧК. В края на месец септември в България пристига ръководителят на отдела Хауърт Бартон (Howard H. Barton), със задача да представи пред учениците в страната целите на организацията. В своята агитационна обиколка той е придружен от секретаря на БЧК Георги Кертев. На 22 и 23 септември гостът провежда срещи в София с учениците от Първа деви-

³¹ Училищен преглед, 1921, с. 279-280.

³² Баръмова, Д., д-р П. Тричков, Й. Танковски и др. Мястото на БМЧК в историята на БЧК. – В: 130 години БЧК – заедно за хуманност. С., 2008, с. 21.; Окръжно № 31000, 10.10.1921 г. – Училищен преглед, 1921, с. 319.

ческа и Втора мъжка гимназия, от други училища с утвърдени образователни традиции и с елитен педагогически състав. Не случайно именно тези учебни заведения по-късно дават и ръководителите на БМЧК, както и най-активните младежки групи.

От 24 септември до 8 октомври 1921 г. Бартон и Кертев посещават Пловдив, Стара Загора, Търново, Русе, Шумен, Варна, Плевен и Самоков. Пред ученическата аудитория те изнасят беседи за историята на ЧК, прожектира се филм за живота на Младежкия Червен кръст в Америка, разясняват се идеите на организацията и значението ѝ за възпитанието на подрастващото поколение в милосърдие, хуманност, грижа за другите, взаимно опознаване и миролюбие³³. Пратеникът на централата на МЧК е удовлетворен от обиколката си, а в информацията за срещите си отбелязва, че младежите в България оценяват задачите на младежкото червенокръстско движение и са заинтересовани от

Управителното тяло на групата МЧК при Първа девическа гимназия с учителката-ръководителка д-р Райна Ганева, 1927 г.

който влизат учители от столичните училища и който се заема със задача да изработи проект за устав на младежката организация. Комитетът свиква събрание на преподавателите от всички видове учебни

обучението по хигиена, както и от перспективата да влязат във връзка с връстниците си от други страни³⁴. Именно по предложение на Х. Бартон централата на МЧК подпомага финансово зараждащата се младежка червенокръстка организация в България, отпускайки 200 швейцарски франка за първите ѝ нужди³⁵.

Посещението е последвано от създаването в София на инициативен комитет, в

Ученици-членове на МЧК в София, 1922 г.

33 Делегатът на Лигата на Червен кръст г. Бартон между учащите се. – ИБЧК, окт. 1921, № 6, с. 145-147.

34 Barton, H.H. Младежкият Червен кръст в България. – Младежки Червен кръст, 1922–1923, № 7, с. 105-106.

35 Цит. отчет на БЧК за 1921-1922 г., с. 11.

заведения в столицата – основни, прогимназии и гимназии, на което се приема организационният статут и е избрано временно ръководство. В състава му влизат Сотир Велчев, директор на Втора мъжка гимназия, Димитър Лазов, софийски градски училищен инспектор и Петър Сотиров, основен учител в училище „Йосиф Ковачев“³⁶. Впоследствие към този състав се присъединява и главният секретар на БЧК Г. Кертев, който е връзката между двете организации. За председател на съюза е избран Сотир Велчев, който ръководи младежката организация в периода 1921–1925 г.

Сотир Хр. Велчев (1872, Самоков-1945, София) е утвърден по онова време педагог и активен общественик, включващ се в национални и хуманитарни каузи. Завършва естествени науки във Висшето училище (дн. Софийски университет) и през 1897 г. е назначен за учител в Българската мъжка гимназия в Солун. „Солунският светилник“, както наричат учебното заведение, е не само най-значимото образователно средище на българите в Македония по това време, но и огнище на революционното движение за тяхното освобождение. С. Велчев е съпричастен с революционната борба и взема участие в Илинденско-Преображенското въстание (1903). След въстанието се връща в България. Учителства в Карлово и Пловдив, а от 1911-1926 г. е директор на Втора мъжка гимназия в София. Последните години от своята педагогическа кариера той отдава на МЧК и на червенокръстката идея изобщо. Освен че е председател на Младежката секция, през 1925-1927 г. той е секретар на създадения от БЧК Изпълнителен комитет за подпомагане на бежанците, председателстван от Софийския митрополит Стефан³⁷.

На 22 декември 1921 г. МНП одобрява устава и още на 29 с. м. издава окръжно до ръководителите на учебните заведения в България, с което приканва учителството да поеме ръководството на Младежката секция. Признава се и изборът на С. Велчев за председател³⁸.

Според първия устав организацията носи името Младежки съюз „Червен кръст“ в България. Смятан за „временен“, този статут действа до 1924 г., когато е приет нов, в който дружеството вече се именува Младежки Червен кръст в България. След две години, през 1926 г., в основния организационен документ отново са внесени корекции и допълнения, а следващата му по-радикална промяна е извършена през 1939 г. Именно от тогава организацията получава името Български младежки Червен кръст, с което е най-популярна³⁹.

³⁶ Пак там, с. 16; ИБДЧК, 1921, № 7-8, с. 206.

³⁷ ЦДА, ф. 771К, оп. 1, а.е. 386, л. 1-2.

³⁸ Окръжно № 40026 от 29. XII.1921 г. – Училищен преглед, г. XXI, 1922, с. 50-52.

³⁹ Устав на Младежкия съюз „Червен кръст“ в България. – ИБДЧК, 1921, № 7-8, с. 206-208; Устав на Младежкия Червен кръст в България. Утвърден от г-на Министъра на Народното просвещение със заповед № 732 от 14. II.1924 г. С., 1924, 16 с.; Устав на Младежкия Червен кръст в България. Утвърден от УС на Дружество Червен кръст на 5. X. 1926 и от МНП на 21. X.1926 г., С, 1926; Устав на Българския младежки Червен кръст – ЦДА, ф. 177К, оп. 2, а.е. 1061, л. 14-18. За да няма неясноти, възприемаме и употребяваме последното наименование в целия текст.

През целия междувоенен период се възприемат няколко основни уставни начала по отношение на статута, характера и целите на МЧК в България. Те го определят като секция на БЧК и член на международния Младежки Червен кръст при Лигата на дружествата на ЧК. Същевременно, организацията се намира и под върховенството на Министерството на народното просвещение (чл. 1, 1921 г., 1924 г., чл. 1 и чл. 2, 1926 г., чл. 2 и чл. 3, 1939 г.).

Основните ѝ цели са да разпространява сред учащата се младеж идеите на ЧК и да я възпитава, като развива у нея съзнание за граждански дълг и любов към отечеството, чувства на взаимопомощ, състрадание и човеколюбие и международна солидарност; да приучи подрастващите да се грижат за своето и за чуждото здраве, да следват правилата на личната и обществената хигиена и да съдействат за разпространението на здравни знания. В различните редакции на устава през годините постановките са детайлизирани (устава от 1924 и 1939 г.), но смисълът остава този.

Няма съществена разлика в уставните начала и относно средствата за постигането на целите на организацията. Техният спектър е доста обхванат и включва изнасянето на реферати, беседи и сказки както за историята на червенокръстното движение и запознаване с дейността и задачите на БЧК и МЧК, така и по хигиена и популярна медицина, устройване на представления, концерти, благотворителни изложби, уреждане на здравни игри, на санитарна служба в училищата, на курсове за първа помощ, на екскурзии и т.н. Предвижда се също уреждане на трапезарии, ученически летни колонии, училищни аптеки и изобщо подпомагане на материално слаби и болни ученици. Едно от основните средства, чрез които БМЧК осъществява целите си е поддържането на вътрешна и международна междушколска кореспонденция, която групите водят разменяйки си албуми, писма и подаръци, изработени от самите деца.

В организационно отношение БМЧК е изграден от класни, училищни и градски групи, а върховното управление се състои от 7-членен Управителен съвет и Директорат. От 1926 г. насетне се въвеждат промени, с които се дава превес на участието на педагогическия персонал във върховните органи – от седемте члена на УС, четирима са учители, в т.ч. по един представител на всички степени училища в София – основни, прогимназии и гимназии, и един учител-ръководител, предложен от УС на БМЧК и назначен от БЧК. Останалите трима членове в управителния орган са представителите на БЧК, МНП и Главна дирекция на народното здраве (чл. 27).

След Сотир Велчев председателският пост в следващите две десетилетия се поема от представителите на Върховния комитет на БЧК при младежката секция – Стефан Н. Лафчиев (1925-1931), д-р Иван Кесяков (1931-1935), проф.

д-р Димитър Ораховац (1935-вер. 1940/41) и д-р Филип Кисов (вер. 1940/41-1942)⁴⁰.

Другата важна фигура в ръководството е Директорът на БМЧК. Според устава от 1926 г. по ценз той е гимназиален учител и се назначава от МНП в съгласие с УС на БЧК. Той е кооптиран член на УС на младежкото дружество с право на глас (чл. 30). Уставът делегира доста права на директора, под чието ръководство са дружествените групи и канцеларията на младежката секция. Освен това той завежда междушколската кореспонденция и подготвя годишния отчет за дейността на дружеството (чл. 33 и чл. 34). Длъжността директор до 1942 г. заемат Дора Юрданович (Йорданович) (1926-1931 г.), учителка в Първа девическа гимназия в София, Хараламби Стефанов (1931-1938 г.), директор на Втора мъжка гимназия и Стефан Р. Тюлев (1938-1942 г.), секретар на БЧК.

С тези промени се поставя началото на по-голяма самостоятелност на секцията БМЧК по отношение на националното дружество – факт, който се изтъква в червенокръстския печат⁴¹. Тенденцията е прекъсната в края на 30-те години, когато се засилва субординацията между младежката секция и БЧК. От една страна, промяната е резултат на новата нормативна уредба в България след 1934 г., засягаща правата и финансирането на организациите от общественения сектор. След приемането на Наредбата-закон за общественно подпомагане (1934 г.) много от дейностите с благотворителен характер се прехвърлят върху Съюза за закрила на децата и Съюза „Обществена подкрепа“, а на БЧК се отрежда първостепенно място в случаи на бедствия (епидемии, наводнения, земетресения и пр.) или във време на война⁴². От друга страна, и МКЧК след 1929 г. поставя пред националните дружества ЧК като приоритетна задача противовъздушната и химическата защита на населението при бъдеща война⁴³. Всичко това налага промени в устава на БЧК (1937 г.), последвани от такива и в устава на БМЧК. УС на младежката секция посочва мотивите за корекциите по следния начин: *„ограниченото третиране на стария устав на предназначението на МЧК“*, необходимостта да се преустрои дейността му в *„духа на новото време, като му се възложат съвременни задачи“*; стремежът да получи *„съответстващо на положението му организационно устройство и нови творчески направления“*⁴⁴. Новият устав е приет от УС през май 1938 г. и е утвърден от МНП с едногодишно забавяне на 24 април 1939 г.⁴⁵

В него е направена коренна промяна в начина на формиране на върховните органи на дружеството – УС и Директор. Според чл. 30 председател на УС на

40 По данни от: ЦДА, ф. 370К, оп. 2, а.е. 865, л. 2. Управителен съвет на БМЧК, 27.05.1940 г.

41 Ватев, Ст. Цит. съч., с. 238.

42 Вж. по-подробен анализ на тези промени в: Николова, В., Р. Стоянова. Споделяната отговорност. Гражданските организации, държавата и институциите за обществени грижи в България (1878-1939). С., 2009, с. 240-264.

43 Кулелиев, Кр. Въздушно-химическата опасност и българската младеж. – Аз служа, 1938–1939, № 10, с. 9.

44 ЦДА, ф. 177К, оп. 2, а.е. 1061, л. 85.

45 Пак там.

БМЧК по право е представителят на БЧК в него, а държавното начало в състава на УС е засилено с включването в него и на представител на Министерството на войната (чл. 29). Напълно нова е процедурата за назначаване на директор на БМЧК. Според чл. 33 той се назначава от Върховния комитет на БЧК по предложение на председателя на БМЧК (който пък по право е представителя на БЧК в УС на БМЧК – б.а.) и със съгласието на УС на БМЧК. МНП одобрява назначението. Променени са и изискванията за заемане на този пост. За директор се назначава мъж с висше образование, по възможност от учителските среди, но се допуска *„по особен и мотивиран доклад на председателя на БМЧК“* да бъде назначено и друго *„подходящо лице извън тези среди“*⁴⁶.

Всъщност, уставът узаконява една практика, която съществува вече от 1938 г. Проф. Д. Ораховац продължава да е председател на УС на Младежката секция и след като през 1939 г. (след внезапната смърт на проф. д-р Васил Моллов) е избран и за председател на БЧК. Вероятно през 1941 г. той отстъпва председателското място на д-р Филип Кисов, член на Върховния комитет на БЧК. Що се отнася до Директора на секцията, след оттеглянето на Х. Стефанов по здравословни причини през 1938 г., за изпълняващ длъжността е назначен секретарят на БЧК Стефан Р. Тюлев, който остава на този пост до вливането на БМЧК в организацията на училищната младеж „Бранник“ през 1942 г.

По решение на УС на БМЧК от 1939 г. към Дирекцията се създава и нова длъжност – поддиректорка, като замисълът е тя да работи с момичетата членки на младежкото дружество. Въпреки, че е проведен конкурс и да заеме поста е избрана Елена Ал. Жекова, бивша учителка-ръководителка на група в Първа прогимназия във Търново, няма данни дали длъжността е действително въведена⁴⁷.

БМЧК изгражда своите структури, както вече стана ясно, в училищата. По наименование тя е младежка организация, но членският ѝ състав включва определена възрастова група – деца и юноши между 7-19 години, и се състои само от ученици в основните и средните училища в България. Чрез учебната мрежа организацията прониква и в *„най-затънтените селища“* и *„свързва децата чрез общи благотворителни инициативи“*⁴⁸. Изграждането на групите е обект на особени грижи и усилия от страна на централните и местните просветни органи – МНП, окръжните училищни инспектори, директорите, учителските съвети и самите учители. Както ръководството на БЧК, така и това на просветното ведомство виждат потенциал за популяризиране на червенокръстката идея в България чрез младежката организация. *„МЧК подготвя нашето бъдеще“* е оценката, която БЧК дава, а мнението на МНП е, че ако той успее да организира

46 ЦДА, ф. 177К, оп. 2, а.е.1061, л. 99. .

47 Пак там, л. 324-325.

48 Червен кръст и училището. Министерство на народното просвещение. – Младежки Червен кръст, 1935–1936, № 4, с. 51.

Поздравителна новогодишна картичка

всички учители и ученици, „българският народ ще се превъзпита в името на големите цели и задачи, които преследва ЧК“⁴⁹.

Първите училищни групи възникват през есента на 1921 г., преди още да се конституира централното бюро на МЧК. Въпреки че този процес не може да бъде

проследен хронологически поради липсата на архивна информация, с голяма доза достоверност може да се каже, че най-рано това става в софийските Първа девическа и Втора мъжка гимназия, както и в Мъжката гимназия в Русе. В Първа девическа гимназия на 31 август 1921 г. е създадена 3-членна комисия, на която Учителският съвет възлага да подготви организирането на червенокръстка група, а на 22 октомври за ръководителка на групата е избрана д-р Райна Ганева⁵⁰. Първата класна група в Русенската мъжка гимназия е формирана в VII полукласически клас от учителя по история Христо Спасов на 14 октомври 1921 г. До края на 1921 г. групи на БМЧК възникват и в други класове на Мъжката гимназия, както и в някои други русенски училища, а общият брой на организираните членове в града достига 370 души⁵¹.

Най-голяма организационна активност през 1921–1922 г. проявяват столичните училища. Членове на МЧК в София през първата дружествена година са 13 929 ученици, а всички групи са обединени в Софийски клон, ръководен от основателката на групата в Първа девическа гимназия д-р Р. Ганева⁵². Сведенията за този период, вероятно непълни, сочат, че до края на учебната 1921–1922 г. дружества на МЧК възникват още в 21 града и 28 села из цялата страна⁵³.

Първите обобщени данни за организационното състояние на БМЧК са от март 1923 г. и показват, че формираните дружества са 382 с 53 776 членове. Само в София групите са 42 с 14 053 членове⁵⁴. Тези данни говорят за един бърз организационен растеж и обещаващо начало на младежката червенокръстка

49 ИБДЧК, 1928–1929, № 1–2, с. 27; 1930, № 1–2.

50 I-ва Софийска девическа гимназия 1879–1929... , с. 32–37.

51 Зоров, Н., Св. Минчев, М. Тедески. Червеният кръст в Русенски окръг (история, развитие, дейност). Русе, 1979, с. 91; Шейнова, Ел. По-важни събития от историята на Младежкия червен кръст в България (1921–1947 г.). – Български Червен кръст, 1996, № 4, с. 38.

52 Българската младеж. – Младежки Червен кръст, 1922–1923, № 2, с. 28.

53 Младежки Червен кръст у нас. – Младежки Червен кръст, 1922–1923, № 4, с. 67.

54 Пак там, № 10, с. 158.

секция. В средата на 20-те години, обаче, положителните тенденции за кратко са спрени. В отчета на дружеството за 1925–1926 г. се отбелязва, че групите не са *„проявили особено задоволителна дейност“*, регистрирано е намаление на техния брой и на членския им състав. В цифри намалението изглежда по следния начин: 279 формирания (със 103 по-малко от предходния отчет) и 38 418 членове, т.е. с над 15 хил. по-малко от 1923 г.⁵⁵

Търсейки решение на проблема, УС на БМЧК стига до заключение *„ръководството на училищните групи да се повери на лице, на което са близки възпитателните задачи на МЧК“*. Именно за неговата реализация към Върховното управление се създава длъжността *„директор“*, за която вече говорихме. Фигурата на *„директора“* има за задача освен да организира дейността на групите, да ръководи и канцеларията на организацията. През февруари 1926 г., по молба на УС, МНП назначава на поста учителката от Първа софийска девическа гимназия Дора Юрданович (неизв.)⁵⁶.

Юрданович се заема с енергия и ентузиазъм с новите си задължения. През месеците февруари и март тя провежда срещи с учителите-ръководители от всички столични училища, а през юли прави посещения на училищните групи в 9 от 15 окръга в страната. Среща се с директорите, с учителите-ръководители, с окръжните инспектори и председателите на клоновете на БЧК в Пловдив, Хасково, Ямбол, Бургас, Сливен, Стара Загора, Габрово, Плевен, Търново, Шумен, Варна и Русе⁵⁷. Тези контакти стават регулярни и се осъществяват и през следващите години. За да заинтересува училищните фактори от младежката червенокръстка организация директорката участва и изнася доклади и в организираните от окръжните училищни инспектори регионални учителски кон-

ференции⁵⁸. През 1927 г. и 1930 г. под нейно ръководство са проведени и първите два форума на учителите-ръководители.

Активността на Юрданович и цялостните промени във върховното управление на БМЧК, в т.ч. и включването на учител-ръково-

Конференция на учителите-ръководители на БМЧК, София, 23–25 апр. 1930 г.

⁵⁵ Дейност на секцията младежки Червен кръст през дружествената 1925–1926 г. – Младежки Червен кръст, 1926–1925, № 4, с. 61.

⁵⁶ Пак там, № 10, с. 152.

⁵⁷ Пак там.

⁵⁸ ЦДА, ф. 177К, оп. 2, а.е. 393, л. 126.

дител в състава на УС, имат положителен резултат. Организацията се стабилизира и започва да бележи траен ръст. Ако през 1926 г. БМЧК има 400 групи с 45 062 членове, през 1930–1931 г. групите са вече 1359 със 100 085 организирани младежи⁵⁹.

Бързото разрастване на дружеството увеличава твърде много задълженията на директорката, а опитът да се засили децентрализацията, като се създадат в окръжните градове централни съвети, се оказва несполучлив⁶⁰. Същевременно назрява конфликт между Д. Юрданович и председателя на УС на БМЧК и представител на БЧК в него Ст. Лафчиев, в основата на който стоят финансови въпроси. Конфликтът прераства в криза, засягаща управлението на дружеството изобщо и отношението на БЧК към него. Юрданович намира, че функциите на директорската длъжност не са изяснени достатъчно добре в устава, а наименованието не отговаря на позицията ѝ във върховното управление. Над директора стоят управителните съвети на БЧК и на БМЧК, но в действителност именно той е натоварен с грижите за цялата организация, при това съчетавайки две противоположни длъжности – канцеларска и инспекторска⁶¹. Според нея Националното дружество не проявява достатъчно интерес към младежката организация, не я подкрепя морално, не проявява загриженост за материалната ѝ издръжка. Юрданович твърди, че Младежката секция оцелява благодарение на субсидиите от Америка и на помощта на МНП, както и на дружествените служители – хилядите учители-ръководители и директора на дружеството, без които успехът на МЧК е немислим⁶². Директорката проявява и непримиримост към оспореното от страна на Ст. Лафчиев нейно право да упражнява финансов контрол и да изнася данни за дефицит и за неправомерно използване на Неприкосновения детски фонд, образуван от отчисленията от 20% от приходите на групите⁶³.

Разврзката на конфликта настъпва след проведена ревизия и последвало решение на УС на БЧК да накаже ръководителката с писмено мъмрене „за обидния тон и невярно изнесените факти“⁶⁴. В отговор Д. Юрданович връща големия дружествен кръст, с който е награден от Националното дружество и на 4 април 1931 г. подава оставката си⁶⁵.

На 22 юли 1931 г. МНП назначава на поста Хараламби Стефанов, който към момента е член на УС на БМЧК⁶⁶. УС на БЧК също сменя своя представител и председател на Младежката секция Ст. Лафчиев с известния общественик и

59 Ватев, Ст. Цит. съч., с. 239. Данните са публикувани и в сп. Младежки Червен кръст, 1930–1931, № 1, с. 12.

60 Ганева, Р. д-р. Напредъкът на Червен кръст. – ИБДЧК, 1928, № 8–9, с. 415–422.

61 ЦДА, ф. 177К, оп. 2, а.е. 393, л. 90–91.

62 Пак там, л. 90.

63 Пак там, л. 85–89.

64 Пак там, л. 130.

65 Пак там, с. 132.

66 Пак там, л. 81.

дарител д-р Иван Кесяков. Така този най-остър конфликт между двата органа във върховното управление на МЧК – председателя на УС и директора, е разрешен.

Хараламби Стефанов (1871, Карнобат–1942, София) завършва история във Висшето училище в София. Голяма част от педагогическата му кариера е свързана с Педагогическото училище в Силистра. Става негов директор (1905 г.), длъжност, която продължава да изпълнява и след преобразуването на училището в мъжка гимназия. В трудните години след Букурещкия договор (1913), когато Южна Добруджа попада под румънско управление, а Силистренската мъжка гимназия се мести от град в град, Стефанов продължава да ръководи учебното заведение. След Първата световна война за кратко работи в Бургас и Пловдив, след което става училищен инспектор в София и директор на Втора мъжка гимназия. Взема участие в Добруджанското националноосвободително движение и е председател на Изпълнителния съвет на Съюза „Добруджа“⁶⁷. От 1925 г. е член на УС на БМЧК и е най-дългогодишния директор на организацията. При неговото управление секцията отбелязва възходящо развитие, каквото няма в нито един друг период преди и дълго време след това. През 1938 г. напуска поста поради заболяване.

Състоянието на БМЧК през 30-те години е повод председателят на БЧК д-р Стоян Данев не веднъж да подчертава, че гледа с оптимизъм на бъдещето на националното дружество⁶⁸. Защото дори в годините на Голямата депресия в началото на 30-те години, увеличението на членовете и на групите на младежкото дружество е неоспорим факт. За сравнение той посочва, че в кризисната 1933 г. БЧК има само 117 клона с 13 800 членове⁶⁹. А данните от последния довоенен отчет на БЧК показват увеличение от 2 пъти на групите и членовете на младежката секция между 1933 и 1939 г. През последната довоенна година дружеството има 3758 групи (по това време наричани вече отряди) с 394 687 членове⁷⁰.

За мащабите на БМЧК говори още по-красноречиво статистиката, показваща съотношението на членския състав на младежките дружества спрямо общия брой население на отделните държави. По този показател през 1936 г. България се нарежда на девето място с коефициент 3,22%. Държавата с най-многобройната младежка организация САЩ е с 5,85%⁷¹.

67 Лебедова, Р. История на Педагогическото училище в Силистра. – Научни трудове на Русенския университет, 2011, Т. 50-серия 10, с. 7-11; <http://www.starasilistra.com>letopis>;

68 ИБДЧК, 1936, № 1, с. 1-6.

69 Пак там, 1934, № 1-2, с. 4.

70 Отчет за 1939 г., представен от 49-то Главно събрание на дружеството, свикано на 30-31 март. 1940 г. в София. С., 1940, с. 210.

71 Цифри и данни за световния Младежки Червен кръст през м. ноември 1936 г. – Младежки Червен кръст, 1936–1937, № 6, с. 91.

Членове на МЧК в Кюстендил с Настоятелството на клона на БЧК в града, 1936 г.

Учителите-ръководители и мястото им в структурата на БМЧК

Кризата във върховното управление на БМЧК слабо се отразява на низовете му структури, а бързото ѝ преодоляване показва, че дружеството е достатъчно укрепнало. Безспорно, това се дължи на привлекателността на идеите на ЧК, но също така, а може би най-вече, на *„ценното сътрудничество на учителството“* и *„ентузиазма на децата“*⁷².

*„Делото на МЧК е поверено в ръцете на учителите“*⁷³ – това признание казва много за ролята на учителите-ръководители за развитието на организацията и за постигането на нейните задачи. Червенокръстката идея никога не е била далеч от българското учителство, чиито представители са едни от първите и най-дейни членове на клоновете на БЧК в страната, още повече, че възпитателните цели на МЧК подпомагат педагогическата им мисия. В дейността на учителя-ръководител се сливат двата подхода в грижата за подрастващите. Единият е свързан с идеята за дълга на обществото към децата, намерил израз както в дейността на дружества като *„Спасете децата“*, Международния съюз за закрила на децата, така и в приемането на Женевската декларация за правата на детето (1924 г.)⁷⁴. Според другия подход, прилаган от МЧК, детето не е само бенефициент, но и активен участник в хуманитарната дейност.

Като ръководител на училищна група от учителя се изисква да създава условия за развитие на инициативността на самите ученици, да ги насърчава и поощрява към смислени дейности, чрез които да практикуват добродетелите, заложили в програмата на МЧК – грижа за здравето, взаимопомощ и междуна-

⁷² Ватев, Ст. Цит. съч., с. 240.

⁷³ Младежки Червен кръст. Издание на Дирекция на МЧК. С., 1931, с. 9.

⁷⁴ Попова, Кр. Националното дете. Благотворителната и просветна дейност на Съюза за закрила на децата 1925-1944 г. С., 1999, с. 76-79.

родна солидарност. Той не управлява групата и не е член на настоятелството, но наблюдава и напътства децата, за да не се отклоняват от целите и задачите на организацията⁷⁵. По указание на МНП, учителските съвети избират за учители-ръководители най-отговорните и дейни педагози - хора, безкористни и предани на хуманните идеи на ЧК⁷⁶. Традиционно високият авторитет на българския учител в обществото се смята за гаранция за успеха на дружеството. В много случаи избраните учители-ръководители са активни общественици и участват и в други формации, свързани с обществени или благотворителни каузи.

Учителят-ръководител работи доброволно и безвъзмездно, а в много случаи, особено в селата и в малките населени места, в които липсват служби за обществено подпомагане и частни благотворителни организации, той е сам в полето на хуманитарната дейност. След създаването на институцията на селските учителки-съветнички към СЗДБ през 1927 г. в много села учителките-ръководителки на групи на МЧК поемат и тази функция, но не са рядко и примери за обратното – учителки-съветнички основават младежки червенокръстски групи⁷⁷.

Младежки Червен кръст в с. Долна Сингартия (дн. Хаджидимово) с ръководители Мария Петкова и Неделчо Оливеров

По данни на БЧК броят на учителите-ръководители през 1936 г. е 2650 души, една част от които са училищни лекари⁷⁸. За съжаление, липсата на архив на младежкото дружество ни лишава от възможността да дадем повече персонална информация за тези труженици и за дейността им като ментори на младежите червенокръстци. Нямаме данни от първо лице за това какво ги мотивира, как работят с децата, как преодоляват трудностите, а понякога и личното огорчение от недооценяването на усилията им. През 1928 г. БЧК награждава 15 учители-ръководители с почетния дружествен знак, но ни се иска да вярваме, че обществото и Националното дружество редовно са отдавали признание на техните безкористни усилия.

75 Устав на Младежкия Червен кръст в България. Утвърден от г-на Министъра на Народното просвещение със заповед № 732 от 14.II.1924 г. С., 1924, чл. 9–11.

76 Ганева, Р. д-р. Напредъкът на

77 Попова, Кр. Цит. съч., с. 188–190.

78 Данните са от писмо № 2'100 от 12 септ. 1936 г. на БЧК към учителите-ръководители. - Младежки Червен кръст, 1936–1937, № 1, с. 12–15.

Сред отличените, за които имаме данни, са: д-р Бръшнарков от Педагогическото училище в Панагюрище, д-р Р. Ганева от Първа девическа гимназия в София, Стефан Балев от Педагогическото училище в Ловеч⁷⁹, Коста Енев, директор на Първо основно училище в Кюстендил и основател на групата на МЧК, Ел. Пашкова от прогимназията в Станимака (дн. Асеновград), д-р Зоя Ставрева от Девическата гимназия в Търново (дн. Велико Търново)⁸⁰, учители от Варна, Слив-

Учителят-ръководител Михаил Стамболиев с членове на групата на МЧК при Мъжката гимназия в Русе, 40-те години

вен, Плевен, Орхание (дн. Ботевград)⁸¹. Един от най-награждаваните и изцяло отдаден на делото на БМЧК учител-ръководител е Михаил Стамболиев.

Михаил П. Стамболиев (1887, Орхание, дн. Ботевград – неизв.) завършва Първа мъжка гимназия в София и естествена история в СУ. Учителства най-напред в родния си град (до 1927 г.), където създава и ръководи една от първите групи на БМЧК. Основава в. „Червенокръстци“, който след преместването му в Русе, излиза като орган на градското бюро на МЧК в дунавския град (1928-1938 г.). Като учител-ръководител на училищната група при Мъжката гимназия в Русе и председател на градското бюро, М. Стамболиев развива голяма дейност. Награждаван е многократно, а през 1938 г. става носител на Големия кръст на БЧК по повод честването на 18-годишнината на МЧК-Русе и 10-годишнината на неговата дейност като учител-ръководител в града. През 1937 и 1940 г. ръководи русенските доброволчески отряди, участвали в помощните акции съответно по време на военните маневри в Поповско и след присъединяването на Южна Добруджа към България. През 1942 г. става комендант на стан-школите в Ардинско в помощ на българо-мохамеданите⁸².

⁷⁹ От 1935 г. е член на УС на БМЧК.

⁸⁰ Доктор по философия на Университета в Берн, ръководи училищна група на МЧК повече от 15 години.

⁸¹ Младежки Червен кръст, 1927–1928, № 6, с. 94.

⁸² Юбилейна книга на Русенската народна мъжка гимназия „Княз Борис“ по случай 50 годишнината от I-ия абитуриентски

„Изпитан и неуморен деец на ЧК“, според оценка, дадена в дружественния печат, е и учителят-ръководител Сергей Шишов (1894, Таганрог, Русия - 1969, София). Той завършва художествената академия в Санкт Петербург, а в България се установява през 1921 г. като емигрант след революцията и гражданската война в Русия. Става учител по рисуване в Суходол (1924-1926 и 1938/39), в Петрич (1926-1938) и в Кюстендил (1939-1942). Навсякъде ръководи училищни групи и е пример за отдаденост и безкористна служба на делото на БМЧК. Шишов сътрудничи активно и на дружествените списания „Известия на БДЧК“ и „Младежки Червен кръст“⁸³.

Много плодовит детски писател, чието творчество има почти изцяло червенокръстка тематика, е учителят-ръководител при прогимназията в с. Ново село, Русенско Ангел Д. Даскалов (неизв.). Неговата драма „Трите сирачета“, с подзаглавие „Из живота на Младежкия Червен кръст“ е една от най-играните пиески от групите в страната. Учителка-ръководителка на най-голямата по численост група в България е А. Янева (неизв.) от прогимназията в Ямбол. В групата членуват всички ученици от училището и членският ѝ състав е 1054 души (1932/33 г.) и 1427 (1936/37 г.)⁸⁴. Изключително деен учител-ръководител има и групата при Севлиевската смесена гимназия. Дирекцията на МЧК я отличава като „първа по дейност“ сред средношколските групи и поднася своите поздравления на С. Чебатаръов (неизв.) и на председателя и касиерката на групата, „които смята като творци“ на нейната дейност⁸⁵.

За стимулиране и издигане ролята на учителя-ръководител са проведени няколко национални конференции. През август 1927 г. УС на МЧК свиква първия подобен форум, който не успява да се превърне в национален „поради късното разгласяване“ и в него участват едва 17 делегати от Софийски окръг⁸⁶. Следващите национални конференции са проведени на 23-25 април 1930 г. в София, през 1932 г. отново в столицата и на 7-8 май 1933 г. в Шумен. В тях се включват 173 делегати, от които 153 учители-ръководители и 20 помощник окръжни училищни инспектори. Въпросите, които се обсъждат, засягат целите, задачите и значението на МЧК, състоянието на групите и тяхната дейност⁸⁷.

Последната т.нар. конференция-школа на учителите-ръководители при средните мъжки и смесени училища е проведена в Плевен от 17-19 януари

випуск 1884-1934. Русе, 1935, с. 177. Използвани са и данни от дружественото списание.

83 Повече за житейската му съдба вж.: Рупчева, Г. Сергей Алексеевич Шишов (1894-1969) учител и художник. – В: Бялата емиграция в България. Материали от научна конференция. София 23-24.09.1999. С., 2001, с. 176-184.

84 По данни от сп. Младежки Червен кръст.

85 Из годишния доклад на групите за дейността им през изтеклата 1936/37 г. – Младежки Червен кръст, 1937–1938, № 2, с. 28.

86 Попов, С. Конференция на учителите-ръководители на МЧК. – Училищен преглед, г. XXVI, 1927, № 8, 1348-1351.

87 Ватев, Ст. Цит. съч., с. 247.

1941 г. Тя е част от 10-дневна курс-школа за младежи, обучаващи се за помощници на ръководителите на червенокръстките отряди⁸⁸.

При засилен обществен интерес протичат конференциите на учениците-членове на групите при гимназиите и средните специални училища, проведени между 1934–1937 г. по инициатива на УС на БМЧК и с финансовата подкрепа на АмМЧК. Майските средношколски конференции в Русе (1934 г.) – за групите от Русенски, Варненски и Шуменски окръг, и общонационални в София (1935 г.), Петрич (1936 г.) и Плевен (1937 г.) имат *„дидактично осведомителен характер“*. Те са организирани от самите младежи, а домакини са едни от най-активните структури на БМЧК. Общо във всички конференции участват около 450 младежи, а най-го-

Конференции на младежите-членове на МЧК в Русе, май 1934 и в София, май 1935 г.

ляма е Плевенската – със 142 души. Програмата им е наситена със събития – изнасят се реферати, провеждат се дискусии, манифестации, молебени, концерти, изложби, екскурзии. Така конференциите се превръщат в истински празници на МЧК и показват значението му в живота на младежта⁸⁹.

Студентските секции

В средата на 30-те години все по-настойчиво се поставя въпросът как *„нескончаемата редица от юниори“* да продължи да служи на червенокръстката идея и след завършване на училище. През 1934 г. XV конференция на ЧК в Токио приема специална резолюция, с която се отправя препоръка към националните дружества да организират комитети или групи от бивши членове на

⁸⁸ Сведения за историята ... , с. 21-22; Аз служа, 1940–1941, № 5, с. 12-15.

⁸⁹ Репортажи за средношколските конференции са публикувани в дружествените издания. Виж: Младежки Червен кръст, 1934–1935, № 1, № 10; 1935–1936, № 1; 1937–1938, № 1; ИБДЧК, 1936, № 6-7.

МЧК, които са студенти, работници и др., които да играят ролята на съветници при младежките секции⁹⁰.

БЧК възприема тази препоръка и я поставя като задача на местните си клонове. Националното дружество отново се обръща към МНП, както при създаването на БМЧК през 1921 г., с призива *„да внуши чрез съответното окръжно до училищното тяло да се помъчи да продължи дейността на някогашните червенокръстци“*⁹¹. В резултат от тези действия през 1936 г. се създава студентска червенокръстка секция, чиято задача е *„да продължи делото, започнато в основните и средни училища“*. В организационно отношение тя се числи към Софийския клон на БЧК, като за целта е приет специален правилник. Управлява се от комитет, в който има по един представител на ЦУ на БЧК и на Софийския клон на дружеството и двама избрани от членовете ѝ студенти (чл. 2). Задачите, поставени на Студентската секция, са свързани с дейностите на БЧК – даване на първа помощ при нещастни случаи, при обществени бедствия и защита при газови нападения (чл. 3)⁹². Студентски дружини при БМЧК са създадени няколко години по-късно – през 1940 г. при Софийския университет, във Висшите търговски училища във Варна и в Свищов, в Учителските институти в Пловдив и Шумен⁹³.

90 ИБДЧК, 1935, № 7-10, 9-12. – Резолюции, взети от XV международна конференция на Червения кръст, октомври 1934 г. Токио.

91 Данев, Ст. Развитие на Младежкия Червен кръст. – ИБДЧК, 1936, № 4-5, 1-3.

92 Моллов, Вл. Студентската секция при Дружество Червен кръст. – ИБДЧК, 1936, № 2, с. 2-4.

93 Сведения за историята, устройството, дейността и задачите на Младежкия Червен кръст. С., 1941, с. 17.

ПОПУЛЯРИЗИРАНЕ НА ИДЕИТЕ НА БМЧК

Младежкото списание, което възпитава милосърдие и граждански добродетели

Една от приоритетните задачи на ръководството на БМЧК, залегнала в устава, е да уреди издаването на дружествено списание. Такава е и препоръката на Лигата на дружествата Червен кръст към всички национални младежки секции, а целта е по-широко разпространение на идеите на МЧК и взаимно опознаване на дружествата⁹⁴. Бюрото на МЧК в Париж посредничи в обмена на списанията между всички свои секции. Значението, което се отдава на издателската дейност личи и от факта, че през юни 1926 г. е организиран специален форум, наречен „конференция на редакторите“. Решенията, които се вземат определят духа, който трябва да носят списанията „Младежки Червен кръст“. Основното изискване е да са освободени от всякакви пристрастия, особено политически, етнически и религиозни. Препоръчва се също чрез тях да се развият естетически чувства у децата и младежите и с публикациите да се оказва морално въздействие⁹⁵.

УС на БМЧК започва подготовката за издаването на своето списание в края на първата си дружествена година. В материално отношение новото начинание е подпомогнато от субсидията на АмМЧК, който предоставя за целта 960 долара – значителна за времето си сума, равняваща се на ок. 130 хиляди лв.⁹⁶ Така през юни 1922 г. излиза първата книжка на сп. „Младежки Червен кръст“, с което БМЧК става едно от първите дружества, разполагащо със свой печатен орган.

Списанието съществува почти без прекъсване до 1947 г.⁹⁷ Годишно се издават по 10 книжки, които излизат веднъж месечно от септември до юни – време, което съвпада с учебната и с дружествената година на БМЧК. В редки случаи периодичността се нарушава, особено в първите годишнини, което се компенсира с появата на двойни, а понякога и тройни книжки. Редактирането на списанието е колективна отговорност и задължение по устав на УС на БМЧК, поради което не винаги има данни за редакционна колегия. Все пак видима следа в редактирането на изданието оставят няколко души. Първата редакторка е вече споменатата д-р Райна Й. Ганева (1884, Русе-неизв.). Ганева получава много

94 Окръжно № 25 – 10 май 1922 г. на Българско дружество младежки Червен кръст в София. – ИБДЧК, 1922, № 1-2, с. 31.

95 Конференция на редакторите на списанията „Младежки Червен кръст“, юни 1926 г., Париж. – Младежки Червен кръст, 1926–1927, № 10, с. 154.

96 Цит. отчет на БЧК за 1921-1922 г., с. 11.

97 Няма данни за 22-рата му годишнина 1943-1944 г. Годишнините на списанието са дигитализирани и са общодостъпни на адрес: <http://digilib.nalis.bg/xmlui/handle/nls/31582/recent-submissions>. Там е направен и тематичен референтен обзор, чийто автор е Маринели Димитрова. Публикуваните материали в списанието са анализирани най-вече от литературоведска гледна точка. Дадена е оценка на изданието и с оглед мястото му в историята на българската журналистика като ангажирано и следващо определени задачи и цели.

високо за времето си образование – завършва философия и педагогика в Берлин и Цюрих, защитава докторат по философия в Хайделбергския университет през 1909 г. Връщайки се в България, става учителка в Девическата гимназия в Русе, а след това в Първа девическа гимназия в София⁹⁸. Тя е една от основателките на БМЧК, на който отдава много сили и енергия почти 20 години. Сестра е на видния политик и общественик Венелин Ганев. Д-р Р. Ганева редактира дружественото списание (1922-1923), автор е на редица материали за идеите на МЧК, за неговата организация и възпитателно значение, а като член на УС (1924-1925) отговаря за една от най-важните му дейности – междушколската кореспонденция. До 1936 г. ръководи една от най-дейните ученически групи, тази при Първа софийска девическа гимназия и е председател на Софийския клон на МЧК. През 1924-1925 г. тя е изпратена от МНП на специализация в Лондон и Париж, по време на която не само проучва образователните системи в Англия и Франция, но се запознава и с работата на червенокръстките секции в техните училища и изнася доклади за младежкото червенокръстско движение в България. При заминаването ѝ от Лондон, Британският МЧК ѝ устройва грандиозно изпращане⁹⁹.

Редакторки на сп. „Младежки Червен кръст“ са и още две учителки, отново от елитната Първа софийска девическа гимназия. Това са първата директорка на БМЧК Дора Юрданович (неизв.) и д-р Живка Драгнева (1885, Лясковец – 1959, Варна)¹⁰⁰.

С младежкото червенокръстско издание са свързани също Никола Филипов (1876, Казанлък–1959, Казанлък) – учител, литературен критик и писател, както и Малчо Николов (1883, с. Зараево, Поповско–1965, София), който е литературен сътрудник на списанието от самото му основаване¹⁰¹. Сред редакторите личат и имената на педагозите Петко Чукурлиев, Стефан М. Балев, Хараламби Стефанов, секретарят на БЧК Стефан Р. Тюлев, а след 9 септември 1944 г. журналистите Алеко Големанов и Стефан Продев.

Задачите на изданието са формулирани от д-р Р. Ганева в програмната статия на първия му брой по следния начин: *„Списанието ще дава на своите млади четци известия за извършеното в полето на хуманността и обществената солидарност у нас и в чужбина и по този начин ще служи като добър проводник на чувствата на приятелство и братство у децата в целия свят. Така то ще работи за всесветския мир, без да говори много за него“*. Акцентира

98 Назърска, Ж. Райна Ганева – педарог и философ. - <http://old.usb-bg.org/Bg/HomoSciens%202013.pdf>

99 Младежки Червен кръст, 1924, № 5-6, с. 91.

100 Д-р Живка Драгнева завършва немска, френска филология и психология в Цюрих (1909), където по-късно защитава и докторат. Учителства в Софийските девически гимназии, става първата жена лектор в СУ, преводач, активна общественичка. Повече за нея вж.: Назърска, Ж. Университетското образование и българските жени, 1878–1944. С., 2003; Същата. Приносът на частните дарителски фондове за висшето образование на българките (края на XIX–средата на XX век). – В: Дар и култури на дарителство за образование: теории, институции, личности. Съст. П. Бояджиева, Р. Стоянова. С., 2017, с. 270, 273, 274.

101 <https://literaturesviat.com/?p=139869>; <https://uniarchive.nbu.bg/bg/lichni-fondove/malcho-nikolov>

се на дълга не само на родителите и учителите, но и на обществото като цяло, да формират у младото поколение общочовешки и граждански добродетели, които ще го направят и „по-жизнеспособно и по-здро, защото активният алтруизъм е не само едно благородно чувство, но и истинска хигиена на духа“¹⁰². На смисъла на благотворителността, на каузата на МЧК за солидарност, взаимопомощ и миролюбие са посветени и обръщенията на министъра на народното просвещение Стоян Омарчевски, на председателя на БЧК акад. Ив. Евстр. Гешов и на председателя на БМЧК С. Велчев¹⁰³.

Корици на сп. "Младежки Червен кръст"

Тематиката на сп. „Младежки Червен кръст“ е изцяло подчинена на дружествените задачи – да се популяризират здравето като ценност и път към щастieto, хигиената като най-добрата броня срещу болестите, взаимопомощта и служенето на другите като общочовешка и гражданска добродетел. Тези идеи се внушават с разнообразни по характер материали. Наред със статии в областта на популярната медицина, запознаващи децата с най-значимите социални и заразни болести и с начините за предпазване от тях, има биографични материали за учени, писатели, общественици, посветили живота си на намаляване на човешките страдания (Анри Дюнан, Флоранс Найтингейл, Луи Пастьор, Хенрих Песталоци и др.). Специална рубрика е посветена на духовните стожери на българската нация (св. Иван Рилски, св. св. Кирил и Методий, княз Борис Покръстител, д-р Петър Берон, борците за църковно-национална

¹⁰² Ганева, Р. д-р. От редакцията. – Младежки Червен кръст, 1922–1923, № 1.

¹⁰³ Пак там, с. 3–7.

независимост, Г. С. Раковски, В. Левски, Хр. Ботев, Ив. Вазов, Славейковците – баща и син и др.). Немалка част от страниците на списанието заемат литературните произведения – стихове, песнички, разкази, приказки, пиеси и пр., които също са тематично подбрани. Подобно оформление и съдържание на дружествения орган, разбира се се прави не само с дидактическа цел, а за да се подпомогнат групите при изнасянето на концерти и представления, отбелязващи дружествения празник или други дни от традиционния и официален празничен календар.

Едновременно с това списанието е връзката както между отделните групи в България, така и с младежкото червенокръстко движение по целия свят. Тяхната дейност се отразява в редовните рубрики „Младежкият Червен кръст в чужбина“ и „Младежки Червен кръст у нас“ (преименувана в края на 30-те години на „Из дейността на отрядите“). В изданието се публикуват преводни материали и снимки от дружествените списания на МЧК в целия свят, които включват главно прояви на техните червенокръстки дружества, но и местни легенди, басни, мъдри мисли, пословици и др. От „J.R.C. News“ са препечатани няколко материала за живота на децата в България и разказа „Шепа сливи“ на американската художничка и сътрудник на списанието Анна Мило Ъпджон, която през 1925 г. посещава страната. Картините ѝ със същия сюжет са включени в календара на АмМЧК за 1927 г. и украсяват кориците на българското младежко списание в периода 1925–1927 г.¹⁰⁴

За днешния изследовател, а и за следовниците на тогавашните червенокръстци, течението на списанието е паметта за миналото на БМЧК. Поради факта, че няма запазен архив на дружеството, публикуваните в изданието отчети, репортажи за дружествени събития и дейности на групите, окръжни и устави са безценни свидетелства на времето. Стойността му като архивен източник се засилва и от богатия илюстративен материал, свидетелство за разнообразните прояви на училищните групи в цялата страна. Снимки от манифестации и чествания на деня на БЧК и празника на БМЧК, от изнесени пиеси, балетни представления, от проведени курсове за оказване на първа помощ, по хигиена, от училищни трапезарии, летни колонии, станове и пр. са живото доказателство за това, че децата и юношите из цялата страна участват активно в червенокръсткото движение.

Освен че е мощно средство за пропагандиране целите на БМЧК, дружественото списание осигурява донякъде и съществуването на самата организация, тъй като сумите от абонамента му са един от източниците на средства. То излиза в тираж между 5-6000 броя, от които около 4000 са предназначени за або-

¹⁰⁴ Младежки Червен кръст, 1925, № 3-4; 5-6; 7-8; 9-10; 1925-1926, №3; 5; 6 и др.; 1926–1927, № 8-9; Аз служба, 1946-1947, № 2-3.

нати¹⁰⁵. Абонаментът е задължителен по устав за всички дружествени групи, а ако някоя група откаже да го получава, се изключва от БМЧК.

Отдава се голямо значение не само на подбора на материалите, но и на художественото оформление на изданието, за което се търси сътрудничество на известни български художници. Кориците на отделните книжки са дело на художниците Стефан Баджов, Иван Мърквичка, Сергей Иванов, Александър Божинов, Ари Калъчев, Димитър Гюдженов, Сергей Шишов (който дълги години е и един от най-активните учители-ръководители) и др. Техните картини и винетки са в съзвучие с идеалите на младежкото червенокръстско движение и носят характерни национални специфики, предадени чрез живописата.

През 1938 г. органът на БМЧК е преименуван, а новото име е заимствано от основния девиз на младежкото червенокръстско движение „Аз служа“. Тази промяна не е само външна и формална. Тя е много повече смислова и засяга духа, стилистиката и дори оформлението на списанието. То си поставя нови цели и задачи – да бъде *„огледало на напредничавия дух на младежите червенокръстци и отразител на всичките им изживявания и стремежи към възход“*¹⁰⁶. В съзвучие с времето, в което етатизмът добива все по-доминираща роля, настъпват промени в моралния кодекс на младежа червенокръстец. На преден план се поставя идеята за дълга към Отечеството и Царя, с която се осмисля и червенокръстският девиз „Аз служа“. След края на Втората световна война, в условията на новата политическа действителност в България този идеен хоризонт на БМЧК и на неговия печатен орган се стеснява до служене на програмата на Отечествения фронт, който пък през 1947 г. спира младежкото червенокръстско списание.

Дружествените символи

За да се даде повече гласност на идеите, принципите и целите на младежкото червенокръстско движение, да се засили единството между училищните групи и да се популяризира тяхната дейност, организацията устройва свой дружествен празник. Още със създаването на секцията за неин патрон е избран Св. Иван Рилски, а денят, в който се почита неговата памет – 1 ноември, става ден на БМЧК¹⁰⁷. В символиката на този избор е включена идеята за саможертвата на светеца, избрал духовния път в борбата с обществените недъзи, причинени от безверие, егоизъм и алчност. Св. Иван Рилски е най-таченият български светец-чудотворец и е смятан за духовен наставник и защитник на българския народ¹⁰⁸.

¹⁰⁵ Пак там, 1925–1926, № 6, с. 95.

¹⁰⁶ Нова редакция на списанието. – Аз служа, 1937–1938, кн. 4, с. 51

¹⁰⁷ Устав на Младежкия съюз „Червен кръст“ в България, чл. 18. – ИБДЧК, 1921, кн. 7–8, с. 208

¹⁰⁸ Св. Иван Рилски – патрон на Младежкия Червен кръст. – Младежки Червен кръст, 1923–1924, № 1–2, с. 19–22; Велчев, С. „Свети Иван Рилски“ – 1 ноември – като покровител на Младежкия Червен кръст. – Младежки Червен кръст, 1922–1923, № 30,

За пръв път празникът е отбелязан на 1 ноември 1922 г., когато започва да се чества и като Ден на народните будители и се отдава почит към възрожденските просветители и революционери. Това сливане на двата празника продължава до 1926 г., когато с новия устав на БМЧК за Ден на дружеството е обявен 1 март. И отново се търси определена символика, свързана със здравето, пробуждането на пролетта и народните традиции в честването на Баба Марта. Денят на БМЧК се отбелязва с манифестации, молебени, освещаване на дружествените знамена и факелни шествия. Уреждат се тържества, изнасят се сказки и реферати, посветени на историята на МЧК и на червенокръстното движение, популяризират се задачите на организацията. Празникът и организиранията утра, вечеринки, базари, продажба на мартеници и пролетни цветя се използват и за

събиране на средства в полза на групите. Честванията дават повод и за формиране на нови училищни групи, за публикуване на различни издания. През 1927 г. по случай дружественния празник групите в Орхание (дн. Ботевград) и Ловеч издават вестниците „Червенокръстци“ и „Аз служа“. Голяма част от местните структури организират т. нар. агитационна седмица, кулминацията на която е Денят на МЧК. В действителност, до 1939 г., когато УС взема решение за отбелязване на празника едновременно в цялата страна, той не е фиксиран като дата и се чества в неделните дни на март. През 1939 г. за пръв път се изработва и обща програма, а УС снабдява отрядите с необходимите пропагандни материали – позиви, книжни значки, брасери и пр.¹⁰⁹

Групите на БМЧК, главно в по-големите градове в страната, участват с най-различни инициативи и в ежегодните чествания на Деня на БЧК. По време на това честване през 1929 г. столичните младежи червенокръстци устройват изложба във витрините на книжарница Хр. Г. Данов. В нея са експонирани ма-

Георги Данчов /1846-1908/
Св. Иван Рилски с житийни сцени, 1863.
 Темпера, дърво, 128x82 см. Притежание на
 Градска художествена галерия Стара Загора

¹⁰⁹ Отчет за 1939 г. ..., с. 215-216.

териали, илюстриращи дейностите по трите направления – здравна просвета, взаимопомощ и международно сътрудничество. Традиционно се правят манифестации, раздават се покани за записване на нови членове, продават се хартиени значки в полза на БЧК, представят се платформи с т.нар. живи картини и т.н.¹¹⁰

Младежката организация дава своя принос и „за по-тържествено и резултатно изнасяне на честването“ на половин вековния юбилей на БЧК. Както в националния, така и в местните комитети по организиране на тържествата влизат представители на младежката секция. На тържественото събрание на 18 октомври 1936 г. председателят на БМЧК проф. Д. Ораховац изнася реферат „История, цел, задачи и развитие на БМЧК“, а в манифестацията в София вземат участие всички групи при столичните училища и новообразуваната Студентска

секция, младежи червенокръстци събират волни помощи, червенокръстки хор участва в тържествената програма и т.н.¹¹¹ Подобна е картината в цялата страна.

Една прекрасна инициатива на училищните групи на МЧК в Плевен поставя начало-

Дружествено знаме на МЧК-Русе

то на нов за България празник – Деня на майките. Плевенските червенокръстци организират първото в страната подобно честване на 17 май 1925 г., вероятно под влияние на междушколската кореспонденция и с идеята това да стане една от задачите на БМЧК. За разясняване на смисъла на празника са организирани беседи, кино-утро, с прожектиране

Членове на МЧК-Кюстендил честват 50-годишния юбилей на БЧК и Деня на Червения кръст, 18 окт. 1936 г.

¹¹⁰ Годишният празник на дружество Червен кръст. – Младежки Червен кръст, 1929–30, № 2.

¹¹¹ ИБДЧК, 1936, № 1 и № 4; Младежки Червен кръст, 1936–1937, № 1, с. 12-15.

на филм с подходящ сюжет, отпечатана е брошура, устройва се манифестация и народно веселие¹¹². Впоследствие Денят на майките се отбелязва от червенокръстците на християнския празник Св. Благовещение, но не успява да се утвърди като част от националния празничен календар¹¹³.

В края на 30-те години БМЧК прибавя към средствата за пропаганда и ритуала на т.нар. станов/лагерен огън. Акцентът, който се поставя, е върху националните символи – знамето, химна, историческото минало и величието на българските царе. В мистиката на горящите огньове и изричаните от участниците клетвени думи за жертвоготовност, обаче, идеята за миролюбие е трудно доловима. Този ритуал е по-скоро белег на настъпващото тревожно време¹¹⁴.

Първата международна конференция на МЧК, състояла се на 22 юли 1922 г., утвърждава като символ на организацията приетата от Женевската конвенция емблема на МКЧК. Решението е обосновано с това, че двете организации споделят еднакви ценности и цели, че всички национални дружества са приели да имат една и съща емблема¹¹⁵. На базата на това решение БМЧК записва в устава си, че всяка училищна група може да има дружествено знаме, на което на бял фон са изобразени червени кръстове от двете му страни. Под кръста стои името на съответната структура. През 1938 г. в емблемата са въведени допълнителни елементи – над кръста е поставена корона, от двете страни – линии, образуващи криле, а отдолу е изписан лозунгът „Аз служа“.

През 1922 г. в Чехословакия е създаден „Марш на Младежкия червен кръст“ по музика на Ярослав Кричка, който става химн на МЧК. Песента, с адаптиран текст на български език, се пее и от червенокръстците в България¹¹⁶. По сведения, дадени ни от дългогодишната изследователка на червенокръстското движение в България г-жа Лидия Маркова, вероятно след 1944 г. е създаден нов химн на БМЧК по музика на композитора Беню Тотев и с текст от неизвестен автор. Каква е историята на този химн, предстои да се проучи. Не е ясна сценичната съдба и на композираната през 1938 г. от учителя по музика от Плевен Апостол Даскалов първа детска оперета „Червенокръстци“¹¹⁷.

112 Празникът на майките: 17 май. Плевен. Дружество МЧК, 1925, 48 с.; Младежки Червен кръст, 1924–1925, № 9-10, с. 158.

113 Аз служа, 1943, № 5-6, с. 13.

114 ДА-София, ф.1273К, оп. 1, а.е. 29, л. 9; Отчет за агитационната седмица на Севлиеиската смесена гимназия. – Аз служа, 1939–1940, № 5, с. 12; Стамболиев, М. Станов огън за Добруджа в Русе. – Аз служа, г. 19, № 1, с. 15.

115 Велчев, С. Първата международна конференция на Младежкия Червен кръст. – Младежки Червен кръст, 1922–1923, № 3, с. 38.

116 Марш на Младежкия Червен кръст. – Младежки Червен кръст, 1922–1923, № 2, с. 19.

117 Младежки Червен кръст, 1938–1939, № 1, с. 12. Ап. Даскалов (1907, Плевен-неизв.) завършва Държавната музикална академия в София и хорово майсторство и композиция във Виена. Повече за него вж.: ЦДА, ф. 1289К.

Плакат на Младешкия Червен кръст

Млади червенокръстци от Русе в лятна униформа на БМЧК, 1940 г.

ЗДРАВНО-СОЦИАЛНА ДЕЙНОСТ И МЕЖДУНАРОДНО СЪТРУДНИЧЕСТВО

Както по своята численост, така и по своята дейност Българският младежки Червен кръст заема водещо място сред ученическите дружества в България между двете световни войни. Десетки са инициативите в областта на благотворителността и общественото подпомагане, на здравната просвета и възпитанието на здравни и хигиенни навици, на международната солидарност и разбирателство, с които организацията става най-големия носител в страната на идеята „младежта в помощ на децата“.

„Грижа се за моето здраве и за здравето на другите“¹¹⁸.

Здравната просвета е най-масово практикуваната от червенокръстките групи дружествена задача. Тя включва разнообразни изяви, водещи към постигане на основната цел – възпитаване на здравни и хигиенни навици у децата и младежите¹¹⁹.

Членовете на МЧК следват 10 здравни правила, които са свързани със спазването на лична и обществена хигиена и водене на здравословен начин на живот. Сред тях са: *мий ръцете преди всяко ядене, чисти зъбите с четка, мий тялото си с топла вода и сапун (правило 1); дишай през носа, спи на отворен прозорец, играй, работи движи се повече на открито (правило 3); пази чистота и се грижи за нея вкъщи, на училище, на улицата и навсякъде (правило 5); поучавай децата и възрастните да се борят за здравето си, както ти се бориш (правило 8); извършвай всеки ден по едно добро дело, бъди всякога готов за помощ (правило 10)*¹²⁰. Към тези базисни правила, някои групи добавят и такива, които сами си изработват, както и изисквания за добро държане във и вън от училището¹²¹. Децата ги заучават от т.нар. хигиенни табла, които УС на БМЧК предоставя във всички класни стаи. Санитари-червенокръстци ежедневно правят ревизия на личната и училищната хигиена. Специално към по-малките ученици се търсят по-забавни и интересни начини за поднасяне на материала – чрез „Здравната игра“, която има състезателен характер, чрез участие в пиески и здравни забави. Особена популярност придобива т.нар. „Здравна азбука“, съставена от сестри-посетителки¹²². Всяка буква от азбуката обяснява на децата защо е необходима банята, въздухът, зъбите, очите и т.н. до „Б, в, г – си казва всеки между нас, когато

118 Това е един от постулатите, с който се обяснява смисълът на девиза на МЧК „Аз служа“.

119 Вж.: Ганева, Р. д-р. Младежки Червен кръст и здравето на децата. – Младежки Червен кръст, 1922–1923, № 10, с. 147–149.

120 Младежки Червен кръст, 1922–1923, № 2, с. 25.

121 Вж. напр.: За групите в с. Тенча, Търновско и Саръ Дерменджи, Пловдивско – Младежки Червен кръст, 1929–1930, № 1.

122 Институтът на сестрите-посетителки е създаден от ЧК за оказване помощ извън болница, най-вече при отглеждането на малките деца.

разбере колко е необходимо да знае здравната азбука, за да стане добър и полезен гражданин“.

Представяне на „Здравната азбука“ от червенокръстци при първоначално училище „В. Левски“, София

Групите уреждат конкурси по чистота, създават фондове „хигиена и чистота“ и се грижат за подобряване на училищната среда и облагородяване на обществените пространства. Със свои средства те снабдяват класните стаи с кошчета за смет, изтривалки, закачалки,

метли, дървено масло за почистване на пода, умивалници. Помагат за уреждането на училищни бани, библиотеки, книжарници, ангажират се с поддържане на чистотата по улиците и дворовете, засаждат градини, отпускат суми за ремонт на обществени постройки, на кладенци и др. Училищните групи се грижат всяко дете да разполага със сапун, четка и прах за зъби, пешкир, гребен и т.н. и закупуват с дружествени средства много от тези принадлежности на бедните си членове. С всяка дружествена година се увеличава броят на формираните, които имат машинки за подстригване и аптечки с медикаменти за първа помощ – от 60 училищни аптечки през 1927-1928 г., след едно десетилетие дружествена дейност аптечки имат вече 2986 групи. Цифрите показват един забележителен ръст и на други дейности по личната, училищната и обществената хигиена. Например, ако през 1927-1928 г. хигиенни материали и инвентар за училищата набавят 40 групи, то през 1938-1939 г. групите вече са 2943. На база същите години, в началото на периода санитарна ревизия устройват едва 60 групи, а в края – 3110¹²³.

Много голяма обществена полза имат и беседите и рефератите на здравни и медицински теми. Те помагат в борбата с невежеството и предразсъдъците сред населението по отношение на хигиената и болестите. Най-популярните теми са свързани със заразните болести и начина на предпазване от тях, с детските и социално значимите заболявания, както и със значението на хигиената и здравословния начин на живот. Рефератите се изготвят от училищните лекари, а там, където няма такива – от учителите-ръководители или общинските лекари. Добър пример за здравно-просветна дейност е организираната лекто-

¹²³ Използвани са данните от годишните отчети на БМЧК и информация за дейността на отделни училищни групи, публикувани в списанието. Вж. също: Отчет на Младежкия Червен кръст, секция на дружество Червен кръст за 1928-1929 дружествена година от 1.09.1928 г. до 1.09.1929 г. С., 1930; Сведения за историята, устройството, дейността и задачите на Младежкия Червен кръст. С., 1941 и др.

рия от групата на МЧК при Девическата гимназия във Видин, с ръководителка Св. Даракчиева. Всеки месец от януари до май 1924 г. дружеството организира различни мероприятия, посветени на борбата с туберкулозата, детската смъртност, алкохолизма, сифилиса и маларията¹²⁴. През 1926 г. МЧК в Пловдив провежда тридневка на здравето, по време на която е открита изложба на детски рисунки на здравна и червенокръстка тематика¹²⁵. Богата лекционна програма през 1928 г., включваща теми за хигиена на кожата и устата, полова хигиена и венерически болести, инфекциозни заболявания, имунитет, кино-сказки за туберкулозата, провежда и ръководителят на групата при непълната гимназия в Бяла Слатина д-р Щернголд¹²⁶.

Иновативна и успешна здравно-просветна дейност с помощта на кинематографията развива групата при прогимназията в Етрополе с учител-ръководител Д. Б. Пунджев. Само за една дружествена година тя дава 34 кинопредставления с научно-възпитателен характер. Червенокръстците от Смесената гимназия в Орхание (дн. Ботевград), от Етрополе и Бяла Слатина активно участват в популяризирането сред съгражданите си на подвижната Детска здравна изложба, организирана от Съюза за закрила на децата в България (СЗДБ)¹²⁷. С натрупването на опит и с нарастването на обществения интерес просветната програма на МЧК търпи развитие. Ако през 1926–1927 г. реферати и беседи се провеждат само от 25 групи, през 1939–1940 г. са изнесени 21 603 беседи на здравни теми, организирани от 2990 групи¹²⁸.

Друга форма на здравна просвета са курсовете за първа помощ и предпазна медицина. До средата на 30-те години в повечето случаи те се провеждат в гимназиите и средните училища от училищните лекари. Едни от пионерите в провеждането на такива курсове са д-р Зора Григорова-Начева в Първа софийска девическа гимназия, д-р Радулова, ръководителка на групата при Девическата гимназия във Враца, д-р Кръстю Пашев, дългогодишен учител-ръководител във Варненската мъжка гимназия и т.н.¹²⁹ През 1929–1930 г. курс за първа помощ уреждат общо 51 червенокръстки училищни групи. По същото време УС на БМЧК организира курс за ученичките от девическите гимназии в София с програма за гледане на болни, грижи за майката и грижи за децата¹³⁰. През 1933 г., с финансовата подкрепа на АмМЧК, се провеждат и лекционни

124 Младежки Червен кръст, 1923–1924, № 5–6, с. 76.

125 Запрянов, Н., Г. Аргиров. 100 години Български Червен кръст в Пловдив. Пловдив, 1979, с. 89.

126 Отчет за 1928–1929 г., с. 28. Д-р Щернголд е един от училищните лекари трайно свързани с БМЧК. По-късно става учител-ръководител в Държавната мъжка гимназия „Ив. Вазов“ в Стара Загора. В началото на 1941 г. е направен опит да бъде отстранен от позицията, която заема, заради еврейския му произход (според изискванията на Закона за защита на нацията). В негова защита се обявява както директорът на гимназията, така и МНП. – ЦДА, ф. 177К, оп. 3, а.е. 2152, л. 19.

127 Младежки Червен кръст, 1927–1928, № 5, с. 78.

128 Данните са от отчетите за съответните години.

129 Вж. още данни в: Дряновски, Б. История на Варненската червенокръстка организация. Варна, 2015; Николов, М. Червеният кръст в Дупница и околната през първата половина на XX век. Дупница, 2015 и др.

130 Младежки Червен кръст, 1930–1931, № 8, с. 114; ЦДА, ф. 177К, оп. 2, а.е. 393, л. 125.

цикли по хигиена, предпазна медицина и даване на първа помощ за младежите и девойките от педагогическите училища и учителските институти, с оглед подготовката им за учители-ръководители¹³¹.

Пост за даване на първа помощ, уреден от МЧК в София на празника „Св. св. Кирил и Методий“, 1938 г.

След 1935 г., с приемане на нов правилник за организацията на Службата за подпомагане при обществени бедствия и война, БЧК поема важни задачи. На националното дружество се възлага подготовката на отряди за даване на първа помощ, по противовъздушна и

химическа защита на населението, организирането на курсове за самарянки, обзавеждане и устройване на санитарни влакове, бързопреносни болници, подкрепителни спирки, народни кухни и станове и пр.¹³² БМЧК, като секция на Националното дружество, взема активно участие в тяхното осъществяване.

През зимата на 1935–1936 г. в цялата страна се уреждат здравни курсове за червенокръстци, през които преминават около 15 000 души. В Софийска област са организирани 98 курса с 2310 участници, в Плевенска – 129 курса с 2551 участници и т.н.¹³³ През април 1937 г. са проведени първите масови практически курсове по първа и бърза помощ при обществени бедствия, по майчинство и детство и по лична хигиена. Подготвени са 1046 средношколци от мъжките гимназии за членове на доброволчески спасителни команди, 1134 момичета завършват курс по майчинство и детство, а 32 315 червенокръстци от основните училища – курс по лична хигиена¹³⁴.

Сформираните доброволчески отряди успешно се справят с различни задачи. През есента на 1937 г. по време на първите за страната военни маневри след Ньойския договор Русенският доброволчески отряд устройва и поддържа три подкрепителни спирки в района на селата Стражица, Теодосиево и Ломци, Поповско. Освен предоставянето на храна и медицинска помощ червенокръстците проучват здравното състояние на населението в района, водоснабдяването и поддържането на обществена чистота¹³⁵. Доброволческият от-

¹³¹ Ватев, Ст. Цит. съч., с. 166.

¹³² Пак там, с. 208–209.

¹³³ Младежки Червен кръст, 1935–1936, № 10, с. 151–152.

¹³⁴ Възходът на Младежкия Червен кръст. – Младежки Червен кръст, 1937–1938, № 9, с. 131.

¹³⁵ Червенокръстците на маневри. Пробна служба на родната войска. – Младежки Червен кръст, 1937–1938, № 3, с. 45–47.

ряд от Ловеч участва в акцията за подпомагане на пострадалите при голямото наводнение в Севлиево и Търновско през юни 1939 г.¹³⁶

Ловешкият отряд на БМЧК в помощ на пострадалите от наводнението в Севлиево, юни 1939 г.

Градското бюро на МЧК в Петрич и училищните хорове след коледуване, 7 ян. 1936 г.

За пръв път през май-юни 1938 г. в София е организиран курс по противовъздушна и химическа отбрана, в който се включват 150 червенокръстци от софийските мъжки гимназии. На 22 юни на игрище „Юнак“ столичните отряди провеждат грандиозна демонстрация за справяне при газова атака¹³⁷. Курсове по газова защита за младежи-червенокръстци от мъжките гимназии се провеждат и през февр.-март 1939 г. Те завършват с показни упражнения пред делегатите от 48-то годишно събрание на БЧК. Сред отличилите се са отрядите от София, Севлиево, Ловеч, Русе, Кюстендил, Разград, Горна Джумая (дн. Благоевград) и Дупница¹³⁸.

От 1939 г. БМЧК формира постоянна доброволческа дружина (след 1941 г. наричана доброволчески строеви отряди), в състав от 251 момчета и 72 момичета. Членовете на дружината преминават през строева подготовка, курсове за противовъздушна и химическа защита и първа помощ при бедствия и нещастни случаи¹³⁹. През 1939 г. формирането взема участие в Гергьовския военен парад.

Във връзка с новите задачи по защитата на населението при обществени бедствия и в случай на война идва и инициативата за закупуване на санитарен самолет. През 1938 г. чрез дружественото списание започва агитация за събиране на средства и учредяване на фонд за тази цел. Началото му е поставено с дарение от 1000 лв. от севлиевските червенокръстци, направено на 19 декем-

¹³⁶ Отчет за 1939 г., представен на 49-то Главно събрание на дружеството, свикано на 30 и 31 март 1940 г. в София. С., 1940, с. 83-84.

¹³⁷ Шейнова, Ел. Цит. съч., с. 43; Топузов, В., Ст. Гладилев. Български Червен кръст. 1878-1998. С., 1998, с. 184.

¹³⁸ Отчет за 1939 г. . . . , с. 72-73.

¹³⁹ Правилници за устройството и работата на доброволческите строеви отряди. С., 1941.

ври 1938 г. На 24 март 1939 г. МНП издава окръжно, с което подкрепя идеята и се пристъпва към създаване на ученически комитети за събиране на средства. В учебните заведения се пуска подписка за дарения, организират се забави и утра в полза на фонда. В края на 1939 г. средствата му достигат 160 530 лв.¹⁴⁰ Идеята не се реализира по причини, свързани най-вероятно със започналата нова световна война.

Пощенска картичка с lika на престолонаследника княз Симеон Търновски, отпечатана от БМЧК за фонд „Купуване на санитарен самолет“, 1939 г.

ването на нова хуманитарна криза. Около 70 хил. българи, принудени да се изселят от Северна в Южна Добруджа, се нуждаят от изхранване и медицинска помощ. БЧК се заема с организирането на полеви болници, подкрепителни спирки, подвижни кухни и санитарен влак. В помощната дейност по устройване на народните кухни е включен и отряд от 160 доброволци от БМЧК от гимназиите в София, Варна, Русе, Сливен и Стара Загора. Дейността им продължава от 18 септември до 1 октомври 1940 г., като те устройват и училище за ограмотяване на децата на преселниците. По решение на УС на БМЧК за дейността на младежите червенокръстци в Южна Добруджа е направен пропаганден филм¹⁴¹.

Мирната ревизия на Ньойския договор през 1940 г., означена със сключването на Крайовската спогодба с Румъния (7 септември 1940 г.) и връщането на Южна Добруджа, е успех на България на международната сцена в началото на Втората световна война. Наред с еуфорията от премахването на една историческа несправедливост, изпълнението на договора е свързано с възник-

Младежи червенокръстци товарят санитарен влак за Южна Добруджа, септември 1940 г.

140 Аз служба, 1938–1939, № 3, № 6, № 7 и № 8.; Отчет за 1939 г. ..., с. 208.

141 Сведения за историята ..., с. 16; Маркова, Л. 70 години от Крайовската спогодба. – Български Червен кръст, 2010, № 3, с. 14-18.

От 1938 г. БМЧК започва да организира станове-школи. В периода 1938–1942 г. в пет стана в страната – в селата Банкя и Панчарево, Софийско, Ловеч, Сливен и Стара Загора са уредени 20 школи. Стануващите червенокръстци, момичета и момчета, преминават подготовка за оказване на първа помощ при несчастни случаи, обществени бедствия и война, както и самарянски курсове. Едновременно с това са проведени и трудово-земеделски и домакински стан-школи, в които младежите и девойките извършват селскостопански дейности, а момичетата преминават и курсове за готварство, домакинство, отглеждане на деца. Първият трудов стан е организиран през 1938 г. в Земеделското училище в Кюстендил и в него участват средношколци от мъжките гимназии в София. Следващите подобни инициативи са в с. Садово, Пловдивско, в плевенските села Пордим и Долни Дъбник за момичета и в с. Долни Лозен, Софийско¹⁴². (Вж. таблицата за проведените стан-школи по първа помощ в периода 1938-1942 г.)

Стан-школи край с. Банкя, Софийско	Стан-школи край Ловеч (с подкрепата на БЧК-клон Ловеч)	Стан-школи край с. Панчарево, Софийско	Стан-школи край Сливен	Стан-школа край Стара Загор
за първа помощ и подготовка на санитарни ядра по противовъздушна и химическа защита – 1938 г. – 250 младежи 1939 г. – 385 младежи	1938 г. – 60 момчета 1939 г. – 60 момчета 1939 г. – 60 момичета	1940 г. – 435 момчета 1940 – втора смяна 290 момчета 1941 г. – 2 смени по 300 момчета и момичета 1942 г. – 450 момчета 1942г. – 350 момичета 1942 г. – 3-та смята 150 деца от прогимназиите	1940 г. – 78 момичета 1940 г. – 107 момчета 1941 г. – 2 смени по 150 момчета и момичета 1942 г. – 2 смени по 200 момчета и момичета	1942 г. – 120 момчета
Курс за подготовка на самарянки 1939 г. – 285 ученички				

¹⁴² Отчет за 1939 г., с. 212-215; Райчинов, Ст. 20 години общественополезна дейност. – Аз служба, 1942–1943, № 1, с. 15-16.

През 1942 г. в селата Загражден, Петково, Давидково и Бели Извор, Ардинско, се организират стан-школи, които имат по-скоро културно-просветен характер и са част от провежданата по това време държавна политика за преодоляване на изоставането на Родопския край и интегрирането на българо-мохамеданите към българската нация. Червенокръстците помагат в полската работа – събиране на сено, бране и низане на тютюн, лекарски екипи оказват медицинска помощ, открива се занималня за деца от предучилищна възраст, огромява се възрастното население.¹⁴³

Червенокръстци българо-мохамедани от Родопите на посещение в Дирекцията на БМЧК, 1939 г.

БМЧК, взаимопомощта и общественото подпомагане

„Всички деца са милосърдни, не знаят да презират бедните си другари. Те са готови да разделят и единствената си хапка с всички.“

Александър Иванов, учител-ръководител,
училище „Св. св. Кирил и Методий“, с. Гложене, Оряховско¹⁴⁴

Същността на червенокръсткото движение – милосърдие, състрадание и любов към хората, най-добре се изразява чрез втората дружествена задача. Не без основание я наричат „хигиена на духа“ и се смята толкова важна за възпитаването на морални добродетели и граждански ценности, колкото хигиената е важна за физическото здраве¹⁴⁵.

Двете най-големи хуманитарни кризи в България през 20-те години – бежанската, възникнала като последица от Ньойския договор (1919 г.), и тази, създадена след разрушителното земетресение в Южна България (1928 г.), показват голямата роля на БЧК при организиране на обществената самопомощ и международната солидарност¹⁴⁶. Като секция на Националното дружество, БМЧК участва активно в подпомагане на пострадали. Фактът, че председателят на младежкото дружество Сотир Велчев е избран за секретар на създадения на

¹⁴³ Караманджуков, Хр. Първо летуване на червенокръстци в Родопи. – Родопи, № 1, 1 ян. 1943.

¹⁴⁴ Младежки Червен кръст, 1933–1934, № 2, с. 28.

¹⁴⁵ Вж.: Петлешков, Н. Хр. Вечното в службата на Червения кръст. – ИБДЧК, 1936, № 6-7, с. 9-13; Чолаков, Д. д-р. Знаме на човешината. – Пак там, с. 19-21.

¹⁴⁶ Вж.: Ватев, Ст. Цит. съч., с. 179-203.

22 октомври 1924 г. Изпълнителен комитет за бежанците, е признание не само за него самия, но и за дружеството, което ръководи. Когато в пика на кризата, на 10 декември 1924 г. Изпълнителният комитет отправя тревожен апел за събиране на средства и помощи, с вярата, че *„при зова на Червения кръст не ще се намери българска душа, колкото и да е тя днес самата страдална, да не бъде отзивчива към всенародната съдба и не вземе присърце бежанската неволя“*¹⁴⁷, едни от първите, които се отзовават са училищните червенокръстки групи. На 15 декември настоятелството на Софийския клон на МЧК на свой ред издава *„Апел към учащата се младеж“* и обявява 20 декември за ден на съпричастие към бежанците. Децата и младежите са призовани да се откажат от своите лични разходи само за този ден и да дарят спестеното за бежанците¹⁴⁸. В тази акция се отличават групите от Трета мъжка гимназия, която дарява на Изпълнителния комитет 18 хил. лв. и от Втора мъжка гимназия, която изнася кино-концертна програма в полза на фонда за бежанците. Червенокръстците от Плевен предоставят 5000 лв., а дружеството при Априловската гимназия в Габрово организира агитационна седмица, през която са събрани 2000 лв.¹⁴⁹.

Съпричастието към бежанците нараства след т.нар. Петрички инцидент. На 23 октомври 1925 г., след инцидент на българо-гръцката граница, гръцките войски нахлуват в района на Петрич и опустошават пограничните села. Без подслон и препитание остават десетки семейства, грижата за които също поема Изпълнителният комитет за бежанците при БЧК. Особено ценно е дарението, което членовете на БМЧК правят след това събитие. За кратко време те събират 80 хил. лв., закупуват учебни пособия, приготвят дрехи и обувки. Изобщо за нуждите на бежанците и за пострадалите при Петричкия инцидент групите на БМЧК даряват в пари и вещи 171 867 лв.¹⁵⁰

Чрез БМЧК се получават и даренията на АмМЧК за децата-бежанци. В продължение на три години – 1925–1927 г., от американския детски фонд са отпуснати суми на обща стойност около 360 хил. лв. По желание на дарителите, с една част от тези средства са ушити дрехи, бельо и палта за около 600 деца от бежанските центрове в Хасково, Ямбол, Каваклий (дн. Тополовград), Бургас и Созопол. Няколко училищни групи на БМЧК помагат както в изработването на облеклата, така и в раздаването им. С друга част от даренията са открити детски бежански трапезарии в Пловдив и Станимака (дн. Асеновград), в които през 1927–1928 г. топъл обяд получават по 100 деца дневно. За трапезарията в Пловдив се грижи градското бюро на МЧК, което след земетресението в Южна

¹⁴⁷ Младежки Червен кръст, 1925, № 1-2, с. 23-24.

¹⁴⁸ Пак там, с. 25.

¹⁴⁹ Мир, № 7361, 30 дек. 1924; Младежки Червен кръст, 1925–1926, №1-2; Шейнова, Ел. Цит. съч., с. 39.

¹⁵⁰ Младежки Червен кръст, 1926–1927, № 8-9, 137-138.

България през април 1928 г. отваря още една трапезария за 60 бедни деца – членове на дружеството. Средствата отново са осигурени от АмМЧК. Трапезарията в Станимака е поверена изцяло на грижите на групата на МЧК при гимназията в града с учителка-ръководителка Ел. Петрова. Тяхната усърдна дейност е отбелязана в информация на представителката на Американския Червен кръст в Бюлетина на Лигата на дружествата на червения кръст през май 1927 г.¹⁵¹

След катастрофалното земетресение, сполетяло Южна България (известно като Чирпанско или Пловдивско) на 14 и 18 април 1928 г, БМЧК разширява формите на взаимопомощ. *„Пробуденото състрадание и желанието да се помогне, като че ли никога не са били отбеляз-*

Ученическа трапезария в Станимака, дн. Асеновград, издържана със средства на Американския младежки ЧК, 1932 г.

вани у нас тъй ярко“ – посочва дружественото списание¹⁵². Редакцията е залята от писма, в които младежките групи изказват искрено съчувствие към пострадалите и декларираат готовност за помощ. Членовете на групата от Смесената гимназия в Стара Загора, завършили курс по първа помощ малко преди земетресението, веднага отиват в Чирпан да помагат на пострадалите. За Пловдив заминават червенокръстците от Педагогическото училище в Панагюрище, а групите при Мъжката гимназия в Плевен вземат на издръжка деца от пострадалите райони. На много места се организират концертни утру, представлениия и лотарии за събиране на средства, а сред отличилите се са групите при гимназията във Фердинанд (дн. Монтана), чийто дружествен оркестър участва във всички мероприятия, организирани от местния клон на БЧК, дружеството в Кюстендил, членовете на което сами изработват пуловери за пострадалите и т.н.

Дирекцията на БМЧК оборудва пансиона на Трета мъжка гимназия в София с инвентар, за да бъдат настанени там ученици от Мъжката гимназия в Пловдив. Централата дава и дружествени средства за открития от БЧК в Чирпан детски приют. За около месец са събрани общо 154 888 лв., а още 23 086

¹⁵¹ МЧК и децата бежанци. – ИБДЧК, ноември-дек. 1927, № 3–4, с. 184–188; Младежки Червен кръст, 1927–1928, № 2; 1928–1929, № 3; Ватев, Ст. Цит. същ.

¹⁵² Младежки Червен кръст, 1927–1928, № 10, с. 147 и сл. Книжката е посветена почти изцяло на реакциите на групите на БМЧК на земетресението в Южна България.

лв. са предоставени на БМЧК от няколко младежки дружества в чужбина¹⁵³. Почти изцяло тези средства са използвани за устройването на лятна колония в с. Бяла черква, Станимашко. През юли 1928 г. в колонията летуват 54 деца от пловдивските прогимназии, всички от семейства на бедни пловдивски жители, пострадали от земетресението¹⁵⁴. Това е първата лятна колония, създадена и издържана изцяло от БМЧК. На следващото лято, вече с финансовата помощ и на Националното дружество и на неговия клон в Пловдив, организацията отново осигурява летуването на 58 бедни деца от пловдивските училища в колонията в с. Бяла черква¹⁵⁵. За пострадалите от земетресението деца през 1928 г. младежката секция организира още две колонии – в Трявна за 40 души и в с. Енчевци, Дряновско, за 50 летувачи¹⁵⁶.

Целенасочената и координирана дейност по време на хуманитарните кризи не променя общата констатацията, че *„взаимопомощта и общественото подпомагане на Младежкия Червен кръст (БМЧК – б.а.) най-силно проличава в дейността на самите групи“*¹⁵⁷. В България не съществува практика, подобна на тази в други страни, училищните групи да работят за реализирането на общонационални проекти. Поради факта, че самите членове често принадлежат към групата на социално слабите и сами се нуждаят от подпомагане, поради ограничените средства на дружествата, солидарността и милосърдието са насочени главно към нуждите на местната общност. Най-често оказваната помощ е във вид на предоставяне на облекло, храна, лекарства, отопление, училищни или хигиенни пособия. Много групи откриват безплатни училищни трапезарии, създават летни колонии или издържат нуждаещи се в такива, отварят медицински пунктове и аптеки. Възприема се хубавата традиция на коледните елхи; раздаването на подаръци за големите християнски празници Коледа и Великден; посещаването на сиропиталища, болници, домове за възрастни, приюти и пр.

Като носител на идеята за подобряване на детското здраве, БМЧК е ревностен организатор на училищни трапезарии. Те стават най-масовите и достъпни дружествени социални заведения, чрез които *„децата помагат на децата“*¹⁵⁸.

153 Младежки Червен кръст, 1928–1929, № 1, с. 13.

154 Летни ученически колонии у нас и Младежкия Червен кръст. – Младежки Червен кръст, 1928–1929, № 2, с. 22–23.

155 Лятна колония на Младежкия Червен кръст в Бяла черква. – Младежки Червен кръст, 1929–1930, № 1, с. 13.

156 Ватев, Ст. Цит. съч., с. 199–200.

157 Пак там, с. 243.

158 Откриването и издържката на безплатни ученически трапезарии всъщност е най-масовата форма на подпомагане на нуждаещите се деца в страната. Формирана е цяла мрежа от подобни заведения, която към 1940–1941 г. включва 3829 трапезарии, включително в новоприєдинените след началото на ВСВ територии. Организиран се и се издържат от благотворителни организации, училищни настоятелство, ръководствата на основни и средни учебни заведения, общини и щедро се финансират от държавата по различни канали, а след 1934 г. от Фонда (Касата) за обществено подпомагане към Министерство на вътрешните работи и народното здраве.

„Бащи и майки, водими от човеколюбивите цели и задачи на Червен кръст, единственото в света дружество, което работи за облекчение страданията на слабите и беззащитни съществувания – вашите деца, ученици и ученички, решиха да уредят трапезария за бедните си другарчета.

*Елате всички на това мило детско тържество, за да засвидетелствате вашата радост към красивото дело на вашите деца, елате да ги въодушевите и насърчите великодушието им*¹⁵⁹.

Позив на групата на МЧК в с. Лозен, Татар Пазарджишко (дн. Пазарджик), 1936 г.

Членовете на групите активно участват в процеса на организация на трапезариите, в намирането на средства, в поддържането на хигиена и ред в тях, а добре свършената работа е повод за заслужена радост и гордост. Малките добротворци не рядко получават насърчение и признание за своята дейност. Хуманният жест на юниорите от с. Лозен освен от местната общност е подкрепен от Двореца, от Пловдивската митрополия и от дирекцията на БМЧК. На внимание и подкрепа от институции и частни дарители се радват и други училищни групи. През 1929 г. членовете на МЧК при

Касичка на БЧК

Представление на група на МЧК при Смесена прогимназия „Отец Паисий“ в Долни Дъбник, 1936 г.

Трапезария на МЧК при училище „Св. св. Кирил и Методий“ в Дупница

159 Младежки Червен кръст, 1935–1936, № 9, с. 141-142.

основното училище в с. Сотир, Пловдивско също получават дарение от цар Борис III за своята трапезария, в която се хранят всички бедни деца от селото¹⁶⁰. Групата при основното училище в с. Белево, Варненско (дн. гр. Белослав) е подкрепяна от местния „Комитет за подпомагане на бедни деца“, а през 1933/1934 г. МНП я награждава с 2000 лв. „заради постоянното поддържане на безплатни закуски“¹⁶¹. През 1934 г. Дирекцията на БМЧК предоставя инвентар, закупен със средства от субсидията на АмМЧК, на 58 групи издържачи трапезарии, а през 1936 г. отново са подпомогнати 86 групи¹⁶². Безценно е сътрудничеството с Националното дружество и неговите клонове в страната, в чиито трапезарии в Котел, Горна Джумая, Ябланица и др. се издържат много бедни ученици, подпомагани и от групите на МЧК. След 1935 г. тези инициативи получават субсидия от Фонда (Касата) за обществено подпомагане¹⁶³.

Основна част от средствата за трапезариите, а и като цяло за дейностите по самопомощ, групите на МЧК заработват сами. Примерите са много: Младите червенокръстци при Първоначално училище „Дядо Димитрово“ в Сливен издържат столова за 30 бедни деца, които всеки ден получават закуска, а два пъти седмично и топъл обяд, изцяло с дружествени средства от коледуване, лаза ruване и продажба на мартеници¹⁶⁴. Групата при непълната гимназия и прогимназията в Петрич всяка година в края на февруари изнася литературно-музикални вечеринки с томбола в полза на ученическата трапезария в града и за други социални дейности. Тази при Първо основно училище в Кюстендил предоставя 10 180 лв., спечелени от лаза ruване. Юниорите от основно училище „Хр. Ботев“ в Русе даряват на трапезарията в града 15 998 лв., спечелени от томбола с предмети, изработени от тях (1931 г.) и т.н.¹⁶⁵ Някои от групите засаждат зеленчукови градини, отглеждат и продават фиданки или кокошки. В по-големите училища се откриват бюфети, в които членовете на БМЧК сами приготвят закуски, а с печалбата от продажбата им създават фондове и поддържат бедни ученици. Един от емблематичните примери в това отношение е групата при Мъжката гимназия в Русе. Бюфетът е постоянна грижа за червенокръстците в периода 1927–1938 г., за което време са раздадени над 71 хил. порции безплатни закуски на стойност 142 хил. лв. От чистата печалба всяка година се отделят суми и за фонд „Трапезария“, което им дава възможност да обзаведат собствено помещение за столовата, открито през учебната 1937/1938 г. В него безплатен обяд и вечеря ежедневно получават до 80 бедни ученици¹⁶⁶.

¹⁶⁰ Младежки Червен кръст, 1929–1930, № 8, с. 126.

¹⁶¹ Пак там, 1934–1935, № 4, с. 59.

¹⁶² Пак там, № 2, с. 31; 1935–1936, № 2, с. 30–31.

¹⁶³ Шуманов, В. д-р. Организация на общественото детско хранене. – Младежки Червен кръст, 1936–1937, № 6, с. 83–88.

¹⁶⁴ Отчет 1928 г.

¹⁶⁵ Информация за тези дейности се съдържа в течениято на дружественото списание.

¹⁶⁶ Младежки Червен кръст, 1938–1939, № 6, с. 6–7.

Водещата ролята на БМЧК в това поле на социална дейност се потвърждава без съмнение и от статистиката. Данните показват, че от общо 2057 безплатни ученически трапезарии в страната, дело на различни обществени, държавни и общински организации и институции, през 1935/36 г. устроените или подпомогани от групите на БМЧК са 403, т.е. близо 1/5 от общия брой¹⁶⁷.

Много близка до целите на БМЧК е и идеята за организиране на летни ученически колонии, в които бедни, физически слаби и болнави деца да подобряват своето здраве.

Пионер в това отношение в рамките на младежката секция на ЧК е дружеството при Първа девическа гимназия в София. По инициатива на ръководството на учебното заведение и със съдействието на групата още през лятото на 1922 г. е открита лятна колония на Витоша, непосредствено над с. Бистрица. Тя е предназначена за ученички от девическите гимназии в столицата. БЧК и МНП отпускат инвентар и средства, с което оказват своята подкрепа за проходащото тогава младежко червенокръстско движение¹⁶⁸. Девойките червенокръстки в гимназията, ръководени от д-р Р. Ганева и добре запознати с практиката на националните дружества на МЧК в чужбина, лансират идеята за обединяване усилията на всички червенокръстки групи в България за изграждане на морски детски санаториум „Младежки Червен кръст“ и на лятна ученическа колония „Младежки Червен кръст“. През ноември 1923 г. групата поставя началото на два фонда за тази цел, но идеята не се разгръща и събраните средствата са пренасочени към други дейности¹⁶⁹.

И други училищни групи създават подобни фондове или издържат нуждаещи се деца в летовища на дружества, братства и пр. През 1929/1930 дружествена година такава дейност осъществяват 46 от структурите на БМЧК¹⁷⁰. Изцяло със собствени средства или и с външна подкрепа от страна на БЧК, БМЧК, МНП, общини, благотворителни дружества и частни лица колонии откриват Градското бюро на МЧК във Видин за 40 деца в Добродолския манастир, Ломско; групата при Хасковската смесена гимназия в с. Лъджене (дн. кв. на Велинград); ямболските червенокръстци в с. Ичера, Котленско; Севлиевската смесена гимназия в с. Купен, Севлиевско и др. Секцията МЧК обаче не успява да устрои летовище, подобно на тези, които имат клоновете на БЧК в Ловеч, Карлово, Неврокоп (дн. Гоце Делчев) и др. със специално изградени почивни домове. Училищните колонии на групите са на полеви условия – децата се настаняват в тортоазени палатки или в пригодени за целта училищни сгради, манастири и пр. Най-голямата инвестиция за изграждане на морско летовище правят чер-

167 Цифрите са от цит. публикация на д-р В. Шуманов и от отчета на БМЧК за 1935/36 г. Вж. също: Енциклопедия Дарителството. Дарителски фондове и фондации в България 1878–1951. Т. III, С., 2011, с. 369.

168 Юбилейна книга на I софийска. . . , с. 33; Младежки Червен кръст, 1922–1913, № 2, с. 26.

169 Младежки Червен кръст, 1922–1923, № 4, с. 67.

170 ЦДА, ф. 177К, оп. 2, а.е. 393, л. 120.

венокръстките групи при Мъжката и Девическата гимназии в Русе. През 1935 г. с техни фондови средства е закупено място от 4 дка в местността „Св. Константин“ във Варна¹⁷¹. Имотът е на стойност 119 095 лв. и на него, с финансиране, осигурено от двете училища, се изгражда красив почивен дом (1938 г.)¹⁷². Групите на МЧК при Русенските гимназии ежегодно отделят средства от своя бюджет за издръжката на ученици в летовището.

Сред многообразните дейности, свързани с общественото подпомагане, се отличава инициативата на групата при Педагогическото училище в Панагюрище, с учител-ръководител д-р Бръшнарков. През април 1927 г. червенокръстците обзавеждат

Лятна колония в с. Лъджене (дн. Велинград) на МЧК при Хасковската гимназия, 1930 г.

и откриват „Майчин дом“, в който бедни родилки могат да получават лекарска помощ. Членовете на дружеството обслужват дома, грижат се за чистотата му и за прехраната на младите майки. Още на следващата година родилният дом се разширява, наета е по-голяма сграда, където групата открива и здравно-съвещателна станция. Тази дейност се осъществява с помощта на общината и даренията на банки, учреждения и щедри частни дарители, сред които е и цар Борис III, дарил 2 000 лв. Червенокръстците от Педагогическото училище създават и ученически пансион и със свои средства издържат в него бедни пансионери. Подготвяйки се за бъдещи начални учители, те поемат и ръководството на групите на МЧК от основното училище в Панагюрище¹⁷³.

Многократно вече споменавахме групата на МЧК при Първа девическа гимназия в София. Тя също развива активна социална дейност, насочена към подпомагане на болни и грижа за децата в сиропиталищата. През 1926/27 г. се слага началото на благотворителен фонд „Легло в болница Червен кръст“, със средствата на който да се лекуват болни дружествени членове. За десет години е натрупан капитал от 50 161 лв. Членките на групата редовно посещават здравно-съвещателните станции в София, Детското отделение на Александровска болница, сиропиталищата „Родина“ и „Яслите“. Те шият дрехи и бельо за децата, подаряват им играчки и храна. По традиция всяка година ус-

¹⁷¹ Младежки Червен кръст, 1935–1936, № 10, с. 156.

¹⁷² Повече за дома вж.: Енциклопедия Дарителството. . . ., Т. III, с. 262.

¹⁷³ Отчет на МЧК за 1928–1929 дружествена . . ., с. 44; Младежки Червен кръст, 1927–1928, № 9, с. 141; 1929–1930, № 1, с. 2; ИБДЧК, 1928–1929, № 1–2, с. 27–28.

тройват благотворителна коледна елха със закуски и подаръци за между 40-80 деца¹⁷⁴.

Затрогваща е отзивчивостта на младежките групи към нуждаещите се от храна и облекло в много бедни райони в страната. Помощна акция за бедни ученици в с. Осеново, Неврокопско през зимата на 1934/1935 г. организира групата при първоначално училище „Отец Паисий“ в София, която дарява дрехи и пари на стойност около 9000 лв. Чер-

Майчин дом за бедни жени в Панагюрище, основан от МЧК при Педагогическото училище

венокръстците от училище „Неофит Рилски“ в столицата изпращат над 300 кг хранителни продукти – фасул, леща, ориз, захар, брашно, макаронени изделия и др. в помощ на гладуващото население от с. Побит камък (дн. Побит камък), Кюстендилско през кризисната 1933 г. Голям отзвук сред червенокръстките групи получава призива на Обществено-културния съюз за всестранно издигане на Рило-Родопската област да се подпомогнат бедните и нуждаещи се от дрехи и училищни пособия деца българо-мохамедани. Червенокръстците от различни райони изпращат над 6000 облекла и др. предмети на родопските деца¹⁷⁵.

И понеже е невъзможно да се изброят десетките примери на добротворство, налага се отново да прибегнем към статистиката, която въпреки че скрива емоцията на милосърдието, обхваща неговия мащаб. Данните за една само дружествена година 1936/1937 г. показват, че 766 групи са подпомогнали 3622 свои бедни членове, 234 групи са се погрижили за 574 нуждаещи се инвалиди, вдовици, ветерани от войните и др., а 267 групи са положили грижи за лечението на болни. Средствата, които младите червенокръстци изразходват за своята дейност през годините, са спечелени от тях самите със забави, вечеринки, концерти, томболи, базари. Приходът на всички групи през дружествената 1936/1937 година, например е 2 216 952 лв.¹⁷⁶

Всеотдайността, отговорността и грижата, която членовете на МЧК влагат в своята дейност, напълно оправдават самочувствието за изпълнен граждански дълг. Виждаме го в обръщението на членовете на групата в с. Земен, Кюстендилско към техните родители, които те приканват да се погрижат за подо-

174 Юбилейна книга на I..., с. 35; Младежки Червен кръст, 1928–1929, № 7, с. 108-109; 1931–1932, № 1, с. 10-11; 1937–1938, № 2, с. 31.

175 По данни от дружественото списание. Вж. напр.: 1939–1940, № 5, с. 16; № 8, с. 17 и др.

176 Възходът на Младежкия Червен кръст. – Младежки Червен кръст, 1937–1938, № 9, с. 131.

бръване на живота на съселяните им. Обръщението им завършва с призива *„Децата работят, работи и ти, драги родителю“*¹⁷⁷.

„Пишете писма!“

Международното сътрудничество е една от най-важните дейности за МЧК. То служи както за разрастване на организацията, така и за усилване на идеята за разбирателство между народите и превръщане на света в едно по-привлекателно място за живеене.

Транснационалното сътрудничество е базирано на междушколската кореспонденция. По данни на секретариата на МЧК между 600-700 двойки училищни групи от различни национални младежки червенокръстки дружества си разменят средногодишно 6000-8000 пратки. Извън това, всяка година юниорите от АмМЧК приготвят около 100 хил. колета с коледни подаръци за групите на МЧК по света¹⁷⁸. Очаквани с радост, с нетърпение и любопитство писмата, албумите, подаръците стават *„най-щастливата характеристика на Младежкия Червен кръст“* и *„най-привлекателният начин“* младежите да служат на идеалите на ЧК за разбирателство между народите¹⁷⁹.

Българският младежки Червен кръст участва активно в международния обмен. Чрез Дирекцията, групите установяват писмени връзки с младежки секции от Европа, Северна Америка, Азия, Австралия и Нова Зеландия. През 1926/1927 г. те изпращат 32 албума и 67 писма, а получават от чужбина 72 албума и 20 писма от 16 държави, сред които Австрия, Англия, Белгия, Германия, Дания, Естония, Италия, Норвегия, Полша, Франция, Чехословакия, Швейцария, Югославия, САЩ, Филипините и Япония. През 1931/1932 г. между групите са разменени 55 албума, 25 писма, 8 колекции пощенски марки и др. пратки с подаръци. Интересът към междушколската кореспонденция не отслабва и през следващите години.

Някои от българските албуми са представени на международни изложби. Например, албумите от групите при Втора мъжка гимназия в София и от Първа прогимназия в Търново, са включени в изложбите по време на Меж-

Деца от първоначално училище „Братя Миладинови“ в София с национални и червенокръстки символи, обект на междушколската кореспонденция

¹⁷⁷ Пак там, 1927–1928, № 8, с. 119.

¹⁷⁸ Данните са от: Младежки Червен кръст, 1936, № 6, с. 88; 1932–1933, № 2, с. 31.

¹⁷⁹ Милсън, Ж. Кореспондирайте, но кореспондирайте добре. – Младежки Червен кръст, 1932–1933, № 10, с. 147-148.

дународния конгрес на учителите в Женева през август 1926 г. и на „Седмичата на Младежките Червени кръстове“ в Брюксел през 1927 г.¹⁸⁰ Девет групи, сред които тези в с. Белица, Разложко, Карлово, Русе, Плевен и София, изпращат албуми и предмети за изложба, организирана от Японския ЧК по случай XV международна червенокръстка конференция през октомври 1934 г. в Токио¹⁸¹. Червенокръстците от няколко софийски прогимназии (III, VIII, X, XII, XIII и XIV) изработват 3 албума с български народни шевици за изложба на АмЧК през 1932 г.¹⁸²

От своя страна, секциите на МЧК в Полша, Испания, Швеция, Чехословакия и др. разменят предмети с групите от БМЧК за своите музеи и участват в изложбата, организирана от дирекцията на българската секция по време на конференцията на учителите-ръководители в София през 1930 г.¹⁸³ Изключително ценна колекция от предмети за музея на БМЧК, създаден през 1926 г., изпраща Японският МЧК. Тя съдържа японски рисунки на копринен плат (т.нар. техника Батик), две кукли с японски носии, популярната японска маска „Отафуку“ – образът на щастieto, рисуван върху коприна, калиграфски изписани листа и др.¹⁸⁴

През 1934/35 г. УС на БМЧК организира конкурс и отличава с награди за най-добри албуми групите при Мъжката гимназия в Русе, началните училища в с. Брестово, Новозагорско и в Перник, смесените прогимназии в с. Михайлово, Старозагорско и в Перник¹⁸⁵.

Съществена и неотменна част от междушколската кореспонденция са коледните подаръци. Всяка година в България пристигат между 2000-3000 кутии с подаръци от АмМЧК. Раздаването им на групите, предимно в прогимназиите и първоначалните училища, е съпътствано с постепенното налагане на традицията на коледните елхи и съпътстващите ги благотворителни изяви – представления, базари, чайове и закуски. *„Понеже живеем в бежанския квартал и родителите на много от нас не могат да направят на децата си коледна елха, то вашите подаръци ни помагат да направим обща, дружествена елха в училището, като всеки от нас получава по някое подаръче от нея“* – пишат в своето писмо децата от групата при XVII основно училище в София до американските юниори¹⁸⁶. Като благодарност за получените подаръци, червенокръстците от с. Поленица, Мелнишко, изпращат на американските си съидейници албум с изгледи от Пирин планина и превод на английски на популярния в Бълга-

180 Попов, С. Конференция на учителите-ръководители на МЧК. – Училищен преглед, г. 26, 1927, № 8, с. 1351.

181 Младежки Червен кръст, 1934–1935, № 1, с. 11.

182 Пак там, 1931–1932, № 10, с. 159.

183 Пак там, г. 9, 1930–1931, № 7, с. 108.

184 Младежки Червен кръст, 1926–1927, № 7, с. 107.

185 Пак там, 1935–1936, № 1, с. 15.

186 Пак там, 1930–1931, № 8-9-10, с. 140.

рия сборник „Златна книга за нашите деца“. Впечатлен от жеста им, директорът на АмМЧК изпраща писмо, в което казва: *„Ние ще използваме този албум по всички възможни начини, за да може едно голямо число американски юниори да получат този прекрасен израз на благодарност от техните другари в България“*¹⁸⁷.

Общите идеи, които ги свързват като членове на МЧК, и инициативите, които провеждат, също са предмет на обсъждане. По интересен и забавен начин учениците споделят информация за любимите си игри, за националните и традиционните празници, за държавните символи, историята, географията, икономиката на

Подаръци за членовете на БМЧК от АмМЧК

страната. Изпращат колекции от пощенски марки, сбирки с хербарии, снимки от природни и исторически забележителности и т.н. Впечатленията са свежи, по детски искрени. *„Ние се гордеем с килимарството и знаете ли, че вашата страна е най-големия пазар за нашите произведения?“* – пишат червенокръстците от *„скромния градец Панагюрище“* до съидейниците си от училище *„Мозес“* в Ноксвил, щата Тенеси и продължават: *„Отглеждаме и рози за дестилация на розово масло, което се продава главно в Америка. Изпращаме ви от него три грама и бъдете сигурни, че когато го отворите, целият ви град ще благоухае, толкова е силно. То струва само 50 лв. грама, т.е. 150 лв. за 3 грама или един долар, ваши пари. Виждате ли колко ниска е нашата валута? А преди войната един долар беше само 5 лв.“*. За един от най-популярните народни танци разказват червенокръстците от Трета прогимназия в Плевен: *„Когато сме весели, играем едно от най-живите български хора, ръченицата. Много добре позната е между селяните. Състои се в ситни и много бързи стъпки. От време на време играчите клякат, кръстосват крака и викат ху-ху! Като развяват кърпи навред. Наблизо свири гайда. Хорото се вие оживено, докато играчите се изморят“*¹⁸⁸. По молба на юниорите от първоначално училище *„Песталоци“* в Рим децата от групата в IV основно училище в София описват тържествата в българската столица по случай сватбата на цар Борис III и принцеса Джована (Йоанна) Савойска¹⁸⁹. Младите червенокръстци от полския град Кросно изказват своята благодарност и възхита, предизвикани от усилията на младежите от Св. Врач (дн. Сандански) за издирване останките на разбили се над Пирин полски самолет¹⁹⁰.

¹⁸⁷ Пак там, 1926–1927, № 3, с. 47

¹⁸⁸ Младежки Червен кръст, 1926–1927, № 4, с. 58.

¹⁸⁹ Пак там, 1930–1931, № 3, с. 36–37.

¹⁹⁰ Аз служа, 1937–1938, № 8, с. 125.

Успех за БМЧК са и наградите, които членове на националната секция получават на конкурси, организирани от секретариата на МЧК при Лигата на дружествата на ЧК. През 1932 г. се провежда международен конкурс за афиш на МЧК. Състезанието е в две възрастови категории – 7-14 г. и 14-19 г. Българско дете – Цветана Хаджииванова, ученичка от VIII клас (днес 12-ти) на Русенската девическа гимназия, печели 3-то място в категорията от 14-19 г. Нейният афиш е с девиз „Здраве, взаимопомощ, мир“. Тя е наградена с медал и диплом и получава поздравително писмо от Лигата на дружествата ЧК. Градското бюро на БМЧК в Русе издава нейната творба на пощенска картичка, която използва при междущколската кореспонденция¹⁹¹. Изключително силно е участието на българските червенокръстци в конкурса, който Секретариатът на Лигата организира за издаване на общ сборник на МЧК, който да представи дейността на националните секции и да покаже духовния облик на всяка страна. На всяка национална секция са определени по две теми, като им се предоставя възможност да разработят и проблеми по свой избор. Материалите се оценяват от международно жури. Темите, зададени на БМЧК, са свързани с произхода на обичая мартеници и как групите събират средства чрез продажбата им, както и със съставянето на оригинална творба върху български народен сюжет. УС на БМЧК включва още четири конкурсни области, свързани с ритуалите лазаруване, сурвакане, с празнуването на всенародния празник на Св. св. Кирил и Методий и с пословиците и поговорките като отражение на народната мъдрост. Като резултат от конкурса през 1937 г. Лигата издава на английски език сборник, озаглавен „Наша книга, наша собствена книга“, в който са включени 57 статии на червенокръстци от всички национални дружества. Три от статиите са на членове на БМЧК – „Мартеница“ от Сава Попов, ученик от Втора софийска мъжка гимназия, „Нова година – Суруваки“ от Цоню Н. Цонев от Мъжката гимназия в Русе и „Народните пословици и тяхното значение“ от Теменуга Добрева, от Девическата гимназия в Русе¹⁹².

Така Българският младежки Червен кръст завоюва мястото на ценен член на международното младежко червенокръстско движение, а интересът към дейността му е голям. Причините за това можем да обобщим с извода на Жорж Милсън, че в малка, бедна и предимно селска страна като България идеите на МЧК намират голяма подкрепа¹⁹³.

Цветана Хаджииванова получава наградата си от конкурса за афиш на МЧК

191 Повече по темата: Младежки Червен кръст, 1932–1933, № 4, с. 55-57; 1932–1933, № 5, с. 71-73, № 9, с. 142-143.

192 Подробености за конкурса вж.: Младежки Червен кръст, 1935–1936, № 1, с. 62-63; 1937–1938, № 1, с. 13-14. Сборникът „Наша книга, наша собствена книга“ е преиздаден през 1939 г.

193 ИБДЧК, № 4-5, с. 11-13.

ВЪВ ВРЕМЕНА НА ВОЙНА И ПРОМЕНИ (1942–1947)

Сливането с „Бранник“

Развитието на БМЧК през 40-те години на XX в. се определя от полюсно противоположни по своята същност събития – Втората световна война и обвързването на България със страните от Тристранния пакт; държавния преврат на 9 септември 1944 г. и съветската окупация; смяната на политическата система и формата на държавно управление. Оказва се, че съществуването на хуманитарна младежка организация е несъвместимо както с целите на авторитарното управление до 9 септември 1944 г., така и на установената след тази дата Отечественофронтовска власт, доминирана от комунистите. И двата режима, макар и ръководени от различни идеологии, провеждат политика на тотален контрол, довела до обезличаване и ликвидиране на обществените структури. На два пъти само за пет години – през 1942 и 1947 г., БМЧК загубва своята самостоятелност, ставайки придатък на казионни младежки формации.

Макар че обявява неутралитет през 1939 г., обвързаността на България с нацистка Германия нараства с началото на Втората световна война. В края на 1940 г. в страната са приети закони, които задълбочават идеологическата близост с Третия райх. Един от тях е Законът за създаване на Организация на българската младеж „Бранник“, приет на 29 декември 1940 г. С него се формира държавна организация за младежи от 10- до 21-годишна възраст или учаци се до 30 год. и се забранява съществуването на други младежки структури извън „Бранник“, както и създаването на такива без одобрение от нейното ръководство. Идеологическите принципи на новата формация въплъщават авторитарните и националистическите разбирания за силния водач, за йерархия в обществото, за държавна намеса и контрол в икономиката, в социалния и духовния живот. Отрича се свободата на вероизповеданията и се признава православието като единствена религия; застъпват се и се пропагандират антисемитски, антидемократични и антикомунистически идеи¹⁹⁴.

Под ударите на закона за създаване на ОБМ „Бранник“ попадат всички младежки организации и дружества, в т.ч. и БМЧК, на които е даден срок до 15 октомври 1941 г. да представят информация за своите подразделения и да се регистрират като колективни членове на новата структура¹⁹⁵. За постигане на „организационно и идейно единство“ на 24 април 1942 г. главният ръководител на Общомладежката организация нарежда поделенията на БМЧК и работата в тях да се поставят под ръководството на командирите на бранническите и

¹⁹⁴ Поппетров, Н. Социално наляво, национализъмът – напред. Програмни и организационни документи на български авторитаристки националистически формации. С., 2009, с. 805–814; 823–834.

¹⁹⁵ Организация на българската младеж „Бранник“ (ОБМ) – Заповед № 87/20 септ. 1941 г. – ДА-София, ф. 501К, оп. 1, а.е. 122, л. 11.

орльови дружини и ръководителките на венци¹⁹⁶. Към ВУ на БМЧК се създава длъжността постоянен представител на Главния щаб на „Бранник“, който да подписва заедно с председателя на БМЧК всички писма, окръжни, програми за дейност и да одобрява тяхната реализация от страна на червенокръстката организация. За такъв е назначен началникът на здравното отделение при „Бранник“ д-р Захари Захариев¹⁹⁷. Заповедта, според главният ръководител на новата организация д-р Ст. Ключков, не цели *„разтурянето на Младежкия Червен кръст“*, а само *„по-тясната идейна и организационна връзка с „Бранник“ и да се засили специфичната му червенокръстка дейност“*. Ставайки бранници-червенокръстци за всички младежи-червенокръстци са задължителни както правилниците, наредбите, чиномначалието и дисциплината на „Бранник“, така и *„идеологическите основи на организацията, бранническия морал и добродетели“*¹⁹⁸. Това на практика означава, че не се признава международният статут на МЧК в България, както и принципите за неутралност, хуманност, безпристрастност и независимост на червенокръстското движение.

„Кракката напред“, която легитимира обединението на младежите бранници и червенокръстци, е направена през ноември 1942 г., когато е подписано Споразумение между Върховния комитет на БЧК, чиято секция е БМЧК, и Главното ръководство на ОБМ „Бранник“. Споразумението съдържа 15 точки и урежда техническите въпроси по преобразуването на досегашните червенокръстки отряди в *„браннически червенокръстки поделения“*, тяхното ръководство, състав, програма. Изказва се желание членовете им състав в дадено населено място да не бъде по-малък от 20% от общия брой на бранниците в същото селище, а „Бранник“ поема грижата за снабдяването им. Що се отнася до недвижимото имущество на отрядите и наличните парични средства, те се предават на ВУ на БЧК, а с движимото имущество се постъпва по указание на ВУ на БЧК (т. 11). БМЧК продължава да развива червенокръстка дейност между децата до 10-годишна възраст (т. 12). Споразумението е подписано от председателя на БЧК проф. д-р Д. Ораховац и зам.-главния ръководител на „Бранник“ Захари Стоилков и влиза в сила след като се издават еднакви заповеди от ръководството и на двете страни по него¹⁹⁹. Заповедта на главното ръководство на „Бранник“ е издадена на 16 ноември 1942 г.

На 24 ноември 1942 г. и на 20 януари 1943 г. ВУ на БМЧК издава две отделни окръжни до учителите-ръководители на отряди и до учителите-ръководители в учебни заведения, където няма образувани браннически поделения. Управителното тяло им изказва благодарност за тяхната дейност и ги призовава и

196 Орльови дружини и венци се наричат съответно структурите на малките членове на „Бранник“ и на девойките.

197 ОБМ „Бранник“ – Заповед № 293/24 апр. 1942 г. – ЦДА, ф. 177К, оп. 2, а.е. 1281, л. 43.

198 Пак там, л. 44.

199 Аз служа, 1943, № 5-6, с. 2-6.

в бъдеще да проявят същото добро желание за работа, да избягват излишни недоразумения и да изпълняват всички нареждания, записани в споразумението. Обръща се внимание на това, че БМЧК продължава своята дейност между децата до 10-годишна възраст и че договореностите трябва да се приложат само в училища, където вече съществуват браннически поделения. Посочва се и промяната, направена в досегашното устройство на ВУ на БМЧК – закриване на Дирекцията и преобразуването ѝ в поделение „Български младежки Червен кръст“ при ВУ на БЧК, за началник на което е назначен дотогавашният поддиректор на младежкото дружество Димитър Ст. Григоров²⁰⁰.

Не разполагаме с данни как се изпълнява Споразумението и доколко т.нар. браннически червенокръстки поделения развиват дейност. Посегателството върху самостоятелността на хуманитарна организация с международен статут каквато е БМЧК, макар осъществено в извънредни условия на война, можем да определим само като прецедент, който за съжаление се повтаря много скоро при други обществено-политически условия.

„Задачите на МЧК, осмислени по отечественофронтовски“

След преврата на 9 септември 1944 г. новата отечественофронтовска власт извършва радикална промяна във всички държавни, обществени и културни институции. Още през септември 1944 г. е сменено и Върховното управление на БЧК, и то в момент, когато Националното дружество има тежката задача да организира военно-санитарната служба в помощ на армията и населението след влизането на България във войната на страната на Антихитлеристката коалиция, т. нар. Отечествена война²⁰¹. Въпреки това БЧК успява да осъществи мащабна дейност и да подпомогне успешното участие във военните действия. Своя дълг изпълняват и много младежи червенокръстци. Те обслужват санитарните влакове; пренасят болни и ранени в устроените тилови болници; посещават ги, работят в подкрепителни пунктове; участват в специален отряд, който раздава подаръци на самата бойна линия в Унгария. Много девойки преминават през курсове за самарянки. Младежи-червенокръстци са сред първите кръводарители²⁰². Всичко това, както и много данни за проведени акции за събиране на пари, продукти и дрехи в редица селища като Вършец, Шумен, Тетевен, Кърджали и др., показва, че дружественият живот не замира²⁰³. В същото време с „Апел“ към червенокръстката младеж за възстановяване на организацията се обръща комитет, обявен за временно ръководство на БМЧК, в състав от 12 души, начело с д-р Георги Ангелов²⁰⁴. В края на войната, вероятно

200 Аз служба, 1943, №5-6, с. 6-11.

201 Топузов, В., Ст. Гладилков. Цит. съч., с. 125-131.

202 Пак там, с. 186.

203 Аз служба, 1945, № 2-3, с. 30.

204 ЦДА, ф. 296, оп. 1, а.е. 145, л. 13.

през април 1945 г., *„се връща в живот и идва да запълни една голяма празнина“* дружественото списание „Аз служа“. В програмната статия редакторите Трайчо Танчев и Стефан Продев призовават БМЧК отново да заеме своето място в живота на младежта²⁰⁵. За новите възможности пред организацията, за ролята му на ценен помощник на БЧК говори в статията *„За Младежкия Червен кръст на Отечествения фронт“* новият председател на Националното дружество д-р Любен Рачев. Той поставя и обновената изцяло идейна рамка на младежкото дружество, казано по друг начин – *„задачите на Младежкия Червен кръст, осмислени по отечественофронтовски“*²⁰⁶. На мисията на БМЧК за превъзпитаване на младежта и прочистването от *„отровата, впръскана в жилите на нашата младеж от оная система, която беше срина на 9 септ. 1944 г.“* е посветена и статията на Иван Шиков, началник отдел „Печат и пропаганда“ при БЧК²⁰⁷.

Въпреки неблагоприятните условия и следвоенните трудности организацията бързо възстановява клоновата си мрежа. Само за две години, до края на 1946 г. са възобновени около 3000 групи със 150 хил. членове²⁰⁸. Процесът се осъществява отдолу нагоре, по инициатива на отделни клонове или дейци, без връзки и указания от центъра. Това кара временното ръководство да започне да свиква областни червенокръстки конференции, на които да се изяснява характерът на организацията, с оглед на новата политическа обстановка. До средата на 1946 г. подобни форуми се провеждат почти навсякъде в страната, легитимирайки новото ръководство на младежката структура. По своята идейна същност, организацията се определя като хуманна, демократична, надпартийна и антифашистка. За да получи тя *„отечественофронтовски облик“*, от нейните клонове се очаква да се *„прочистят от членове с фашистка и противонародна дейност“* и да установят *„здравя връзки и сътрудничество“* с отечественофронтовските младежки училищни организации - Единен младежки общоученически съюз (ЕМОС) и „Септемврийче“²⁰⁹. През 1946 г. (24-28 май) се провежда Конгрес на демократичната младеж с цел учредяването на т.нар. комитети на демократичната младеж. Във форума, освен БМЧК, участват младежките структури на партиите от ОФ (РМС, ЗМС, ССМ „Звено“, ЕМОС), различни спортни, малцинствени, културно-просветни и пр. младежки организации и дружества. Делегатите на младите червенокръстци са 22, а изпълняващият длъжността председател на организацията д-р Г. Ангелов и членът на ВУ Славка Младенова са избрани за членове на Централния комитет на новоучредената формация. По своя замисъл, или поне такива са декларациите, тя обединя-

205 Аз служа, 1945, № 1, с. 1.

206 Пак там, с. 3.

207 Шиков, Ив. БЧК и превъзпитаването на нашата младеж. – Български Червен кръст, 1946, № 3.

208 Отчет на БЧК за времето от 1 януари 1940 г. до 31 декември 1946 г. С., 1947, с. 61.

209 Аз служа, 1946, № 2-3, с. 25, 27; № 7-8, с. 1-2; № 10, с. 5 и др.

ва младежките организации в страната „при пълна свобода“ на всяка от тях да провежда специфичната своя дейност и задачи. БМЧК става неин колективен член. С лозунга *„Делото на ОФ е и наше дело!“* младите червенокръстци обявяват подкрепата за ОФ и осъществяваната от него програма²¹⁰. Новото ръководство се ангажира и с безусловна подкрепа за промяна на формата на държавно устройство, одобрява проведения референдум за република (8 септември 1946 г.) и обещава, че чрез международните си връзки ще покаже на външния свят *„колко горещо българският народ желае републиката“*²¹¹.

Извън действията, бележещи подкрепата за обществено-политическото преустройство на страната, организацията продължава да служи на хуманитарните цели на червенокръсткото движение. Основните ѝ задачи си остават санитарно-здравната подготовка, здравната просвета и пропаганда, както и международното сътрудничество. Увеличават се дейностите по организиране на сказки и беседи, утрата и вечеринки. До края на 1946 г. в курсове за първа помощ са обхванати 1000 ученици, по майчинство и детство – около 700 ученици, по лична и обществена хигиена – около 4000 червенокръстци²¹². През март 1946 г. 152 младежи и девойки завършват първите курсове за селски санитарии в Пловдив, Хасково и Пазарджик, организирани от БЧК. Чрез своите клонове МЧК участва в създаването на санитарни постове по пътища, училища, в планините, както и на подвижни постове при състезания и масови мероприятия²¹³. Възстановява се практиката на организиране на летни колонии, наричани вече лагери – напр. в местността Докса, под връх Чумерна, на Старозагорското областно управление, в Девическия католически пансион „Св. Андрей“ на червенокръстките от Русенска област и т.н. През август 1947 г. община Бяла, Варненско отпуска на ВУ на БМЧК парцел на нос „Св. Атанас“ за изграждане на постоянен лагер-школа²¹⁴.

Добре се развиват и дейностите по обществено подпомагане и международно сътрудничество. Много училищни групи създават фондове в помощ на бедни ученици, отпускат средства за лечение, за подпомагане на вдовици и сираци от войната и т.н. Като *„реален израз на принципа на народната самопомощ, легнал в основите на организацията“* БМЧК припознава младежкото бригадирско движение. В бригадирския девиз *„Строим за Родината“* се търси сходство с червенокръсткия слоган *„Аз служа“*. Организацията подготвя ок. 1500 санитарии в помощ на младежките бригади и ги изпраща на различни обекти в страната – строежите на железопътните линии Перник-Волуяк, Ловеч-Троян, на Прохода на Републиката (Хаинбоаз) и др. Български червено-

210 Аз служа, № 7-8, с. 3.

211 Пак там, № 10, с. 3-4.

212 Отчет на БЧК за времето от 1 януари 1940 г. до 31 декември 1946 г. С., 1947, с. 61-64.

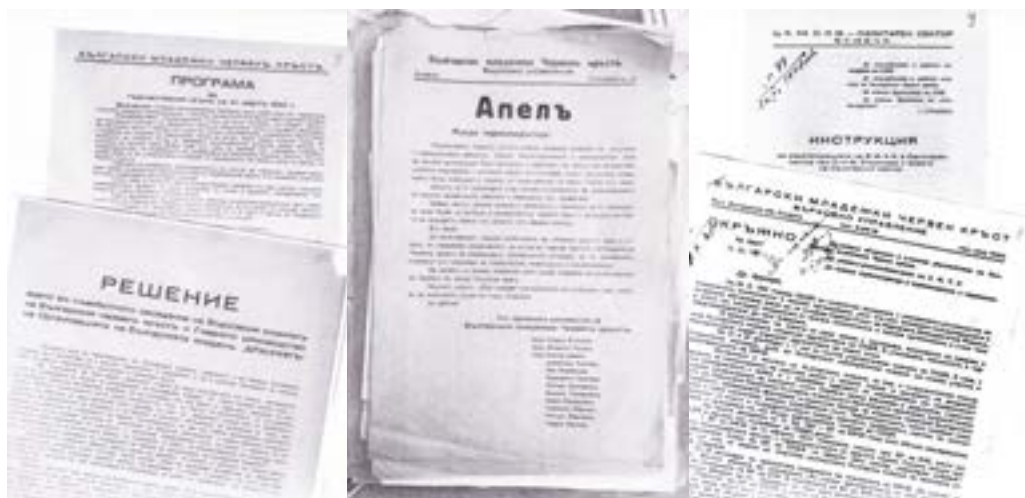
213 Пак там, с. 42-43.

214 Аз служа, 1947, № 9, с. 15.

кръстци участват и в международните младежки бригади в Югославия, Албания и Чехословакия²¹⁵.

До 1946 г. са възстановени и повечето международни връзки на БМЧК, с изключение на тези с Испания, Германия, Япония и Аржентина. Членовете на организацията от много клонове активно участват в настаняването в пансиони в България и в обгрижването на 11 630 югославски деца, пострадали по време на войната. В акциите в тяхна подкрепа, проведени в периода ноември 1944 – март 1945 г., те събират храни, дрехи и учебни пособия. В началото на 1947 г. БМЧК подпомага и хуманитарната акция за гладуващите заради лоша реколта в страната румънски деца²¹⁶.

За пропагандиране идеите на организацията при Върховното управление на БМЧК е създаден художествен колектив с музикален, артистичен и танцов отдел, който осъществява активна концертна дейност²¹⁷. На 2 март 1947 г. в

Документи за организационните промени в БМЧК (1942–1947 г.)
- сливането с ОБМ "Бранник" и СНМ

цялата страна е отпразнуван 25-годишният юбилей от основаването на БМЧК, като в чест на празника младежките клонове си обявяват съревнование, проведена е Агитационна седмица, събрания, концерти, сказки и т.н.²¹⁸.

След старателна подготовка и съгласуване на 22 и 23 май 1947 г. се осъществява най-голямото организационно мероприятие в 25-годишната история на БМЧК – нейната Първа национална конференция. Участват 242 делегати от цялата страна – учители-ръководители и ученици-червенокръстци. В рамките на конференцията Върховното управление дава отчет за дейността

215 Аз служба, № 7-8, с. 21; № 9, с. 2, 4-7.

216 По материали на дружественото списание и Отчет на БЧК за времето от 1 януари 1940 до 31 декември 1946 г.

217 Аз служба, 1947, № 4, с. 13.

218 Български Червен кръст, 1947, № 2, с. 21.

на организацията за периода от 9 септември 1944 до края на 1946 г., приема се нов устав и е избрано ново Върховно управление. Акцентът на конференцията е докладът на д-р Г. Ангелов *„Идейни насоки на Български младежки Червен кръст и мястото му сред другите младежки организации“*. Очаквано и в синхрон с изискванията на времето и политическата конюнктура той е пропит с много идеологически постулати, взимани от идейния арсенал на БРП (к); щедро се спекулира с изрази като демократични принципи, определения за хуманизма – като стар и нов – съответно *„царедворски, на богатите филантропи, на военолюбците“* и *„прогресивен, динамичен, борчески“*. Конференцията потвърждава сътрудничеството на БМЧК с единните младежки структури – ЕМОС, „Септемврийче“ и участието в ЦКДМ, както и включването му в *„цялостното преустройство на стопанския и културен живот и да подпомага народната власт в превъзпитаване на младежта“*²¹⁹.

Уставът променя структурата, въвеждайки нови звена във Върховното управление – Изпълнителен комитет и Пленум. Изпълнителният комитет (ИК) се състои от председател, двама подпредседатели, организационен секретар и завеждащи културно-просветен, детски, външен и санитарен отдел. В Пленума влизат председателите и организационните секретари на областните управления на БМЧК. За председател на ИК е преизбран д-р Г. Ангелов, а другите членове са Нешо Пейчев, Ив. Арnaudов (зам.- председатели), Ленин Антонов (организационен секретар), Андрей Коцев, Катя Воденичарова, Евгения Паничерска, д-р Кирил Ненков²²⁰.

През есента на 1947 г. обаче настъпват събития, които слагат край на самостоятелното съществуване на БМЧК и го преобразуват в санитарна секция към новосъздадения Съюз на народната младеж (СНМ или СНДМ). Хронологически нещата се случват по следния начин: На 26 октомври 1947 г. Националният комитет на ОФ, след като прави оценка на вътрешното и международно положение, излиза с декларация за преустройство на ОФ в единна политическа организация на българския народ, която се нуждае и от единна и организирана демократична младеж. Посочва се, че е *„необходимо максимално сплотяване силите на младото поколение в България за още по-активно участие на младежта в строителството на Народната република“*. На същата дата се провежда и Първият пленум на Върховното управление на БМЧК, на който е приета резолюция, одобряваща създаването на единен младежки демократичен съюз. Три дни по-късно, на 29 октомври 1947 г., представители на младежката организация участват в съвместно заседание на НК на ОФ с централните ръководства на отечественофронтовските партии, масовите организации и

219 Български Червен кръст, 1947, № 4. Книжката е посветена изцяло на конференцията. Вж. също: Аз служа, 1947, № 5, № 7-8; Устав на Български младежки Червен кръст. С., 1947, 20 с.; Ангелов, Г. Идейни насоки на Български младежки Червен кръст и мястото му сред другите младежки организации. Б.д. 24 с.

220 Пак там.

младежките съюзи. По предложение на ЦКДМ се взема решение „целокупната българска народна младеж да се обедини под трицветното знаме на ОФ в единен съюз на демократичната младеж“²²¹.

След това заседание в страната се дава ход на изграждането на Съюза на народната демократична младеж (СНДМ). В окръжно на ВУ на БМЧК от 19 дек. 1947 г. се казва, че в училищата „емосистите и червенокръстците първи учредиха дружествата на новия съюз“. Тъй като на 21 и 22 дек. 1947 г. е определено да се състои учредителен конгрес на СНДМ, на 17 дек. ВУ на БМЧК на свое заседание взема решение ВУ на БМЧК да се оформи като младежка секция на ВУ на БЧК, която да поддържа международни връзки с червенокръстците от другите страни; същата секция при организационния отдел на ЦК на СНДМ се оформя като сектор „санитарна отбрана“. Решено е да се прекрати издаването на дружествените печатни органи списанията „Аз служа“ и „Здравец“²²².

Така самото ръководство на организацията разчиства пътя за нейното поглъщане в рамките на новия младежки съюз. Учредителният конгрес на СНДМ, състоял се на 21 и 22 декември 1947 г., само слага финалната точка на самостоятелното съществуване на БМЧК, който от организация с принципи и традиции се превръща в помощна структура на казионна тоталитарна формация.

В името на червенокръстките идеали - грижа за здравето, взаимопомощ и родолюбие

²²¹ Аз служа, 1947, № 1, с. 2-3, 22.

²²² ДА-София, ф. 416, оп. 1, а.е. 10, л. 1. Окръжно № 1927/19 дек. 1947 г. на ВУ на БМЧК.

„ИМАШЕ МЛАДЕЖКИ ЧЕРВЕН КРЪСТ И ПРЕДИ 1990 ГОДИНА“²²³

Новите властимащи и гражданските организации

Към края на 1947 и през 1948 г. промените в общественно-политическия живот на страната, чието начало е сложено на 9 септември 1944 г., се радикализират в посока на повсеместно настъпление на комунистите във властта, на реализиране на техните разбирания и предпочитания за общественото устройство на страната. Системата изцяло копира съветския тип социализъм: БРП (к.)²²⁴ налага своята идеология на цялото общество, партийните структури се сливат с държавните, установява се партийен контрол върху всички дейности, ликвидира се разделението на властите.

Наличието на развито гражданско общество не е част от визията на новите властимащи за бъдещето. Така наследените от предишния период обществени структури се оказват излишни и скоро са ликвидирани. Специално в сферата на социалната дейност и благотворителността с поредица от закони, подзаконови актове и съдебни решения са закрити няколко национални съюза, дружествата, различните комитети, фондации и др., а имуществата им (финансови средства, сгради, движимости) са иззети от държавата. Престават да действат и благотворителните фондове, образувани по волята на частни дарители и управлявани от министерства, общини, училища, от Българската академия на науките, Софийския университет, Светия синод на Българската православна църква и др.²²⁵ Благотворителността и взаимопомощта са обявени за „буржоазна филантропия“, за отживелица, която създава и поддържа „особен вид просяци“²²⁶. На 22 септември 1951 г. Президиумът на Народното събрание издава специален указ, чиято цел е да отмени „законите от миналото, които само на думи предвиждат унизителни за трудещите се благотворителни мероприятия“, и да внесе единство в организацията на общественото подпомагане²²⁷. С подпомагането са заемат Министерството на народното здраве и социалните грижи (МНЗСГ) и народните съвети по места. Очаквано, законодателният акт затваря възможностите за участие на граждански организации в помощните дейности и задължава съществуващите към момента дружества и фондации в тримесечен срок да прекратят своето съществуване и да предадат имуществата си на народния съвет, където е седалището им. Паричните им средства също се изземват и се разпределят от Министерския съвет по предложение на ми-

223 Интервю с д-р София Стоименова по повод 100-годишнината на БМЧК, март 2021 г.

224 От 1948 г. Българска комунистическа партия (БКП).

225 Стоянова, Р. Българската държава срещу „буржоазната“ филантропия (1944–1952г.). – Историческо бъдеще, 2016, № 1-2, с. 113–137.

226 ЦДА, ф. 264К, оп. 6, а.е. 171, л. 8, 15.

227 Указ за обществено подпомагане. – В: Благотетели и благотворителност в България – между възхвалата и отрицанието 1879–19519. Съст. Стоянова, Р., В. Николова. С., 2015, с. 108.

нистърта на народното здраве и социалните грижи. Две години преди това, със Закона за вероизповеданията е отнето и правото на всички вероизповедания да се занимават с благотворителност и да се грижат за каквито и да било „благотворителни и други заведения – болници, сиропиталища, приюти и др.“²²⁸ Ликвидирала обществените структури от миналото, БКП търси опора и изтласква на преден план в обществения живот новите организации, които методично обезличава. В началото на февруари 1948 г. Отечественият фронт губи облика си на коалиция от партии и се трансформира в единна общественно-политическа организация с индивидуално членство. От своя страна младежките и женските организации, професионалните съюзи също са поставени в услуга на партията–държава.

В тази обстановка не би могло да се очаква червенокръсткото движение да остане незасегнато от радикалните обществени промени. В дейността му последователно се налагат и развиват организационни форми, методи на работа, идеологически обосновки и постулати; възлагат му се задачи, заимствани пряко от опита и практиката на Съветския Червен кръст и Червен полумесец. След закриването на БМЧК през 1947 г. следващият удар идва с Указа на Президиума на Народното събрание от 22 декември 1953 г. С него задачите на БЧК се пренасочват приоритетно в областта на народното здравеопазване, на здравната просвета и самодейност. Без това да е записано изрично като забранителен текст, организацията е лишена от правото да притежава и поддържа здравни заведения, да осъществява благотворителност – все дейности, в които има натрупан голям и полезен опит; притежава изградена материална база и разполага с подготвени кадри и структури. Социалните заведения и благотворителните фондове, създадени с даренията на щедри и състрадателни благодетели, обгрижвани с безвъзмездния труд на много червенокръстци са национализирани²²⁹. Въпреки опитите за обезличаване, въпреки зависимостта и подчинението, в което се поставя спрямо държавата в лицето на МНЗСГ, БЧК остава може би единствената обществена организация, съхранила и доразвила част от автентичните си функции и задачи, и така осъществява известна приемственост с традицията от миналото. Причината за това особено положение е ясна – авторитетът на международното червенокръстско движение, от което националната структура е неразделна част от края на XIX век.

БЧК и младежта

Вливането на Младежкия Червен кръст в Съюза на народната младеж (по-късно Димитровски комсомолски младежки съюз – ДКМС) поставя много въпросителни – кой и как ще работи по здравната просвета и санитарното въз-

228 Закон за вероизповеданията, чл. чл. 21, 23. – В: Благодетели и благотворителност в България. ..., с. 98–99.

229 Топузов, В., С. Гладилев. Цит. съч. с. 293.

питание на учащите се, по подготовката им за оказване на първа помощ; няма ли липсата на младежка организация да създаде дефицит на кадри и доброволци в тези дейности и пр. На практика веднага след решението за вливане на БМЧК в СНМ в рамките на Националното дружество се създават структури, чиито задачи са да приобщават учащите се. Първоначално това е сектор „Санитарна подготовка на младежта“ към отдел „Санитарна отбрана“. След 1950 г. секторът се трансформира в „Училищна секция“ при ЦС на БЧК, а от 1961 г. – в отдел, последователно наричан „Работа с училищата“ и „Младежки“. Тези организационни форми, в различен формат и на различни нива (околия, окръг, град) се изграждат и надолу в структурата на Националното дружество²³⁰. Още от самото им формиране възникват напрежения и противоречия с ДКМС – на места комсомолският актив бойкотира или откровено пречи на изграждането на червенокръстски дружества в училищата; отказва да излъчи представители за участие в младежките сектори; проявява незаинтересованост към дейността им и пр. Подобно отношение демонстрират и немалко учители, директори, служители на Министерство на народната просвета²³¹. Повече или по-слабо изразени неразбиране и/или съперничество между ДКМС и червенокръстските структури съществуват през целия период до 1990 г., което извежда на преден план качествата на екипа, отговорен за младежките дейности.

Първите ръководители на сектор „Санитарна подготовка на младежта“ – бившият организационен секретар на БМЧК Ленко (Ленин) Антонов и Богдан Колев, не оставят видима следа. Големият шанс на организацията се оказва включването в екипа на Виргиния Войнова, по-късно Иванова. Още съвсем млада, в края на 40-те години на XX в. тя вече е част от сектора за санитарна подготовка на учащите се; активно се изявява с мнения и изказвания на форуми; пише първите си материали в червенокръстския печат. В началото на 50-те години поема ръководството на „Училищната секция“ и отговаря за младежката дейност чак до пенсионирането си през 1983 г. Широко скроена личност, с прекрасни организационни качества, с поглед и идеи за червенокръстската дейност, тя успява да развие традиционните практики на БМЧК; да ги съвмести с идеологическите изисквания, задължителни за онова време; да разгърне нови и интересни форми на работа в учебните заведения; да мотивира, обучи и обедини около себе си работещ екип от специалисти, много от които впоследствие пренасят и доразвиват постигнатото. Тодора Кръстева-Луканова, дългогодишен щатен сътрудник в структурите за работа с младежта в област Враца, си спомня В. Иванова така: *„Тази изключителна жена мотивираше щатните специалисти и провеждаше своите работни срещи с тях под формата на пътуващи семинари. Така всеки един от нас имаше възможност да се запоз-*

230 Ръководни органи на Младежкия Червен кръст. – Български Червен кръст, 1996, № 4, с. 49–50.

231 Слабости по изграждането на младежките сектори. – Български Червен кръст, 1951, № 1, с. 10.

нае на терен с работата и спецификата на съответната Областна организация.²³²

„...Отидохме в интересната сграда на ъгъла на Дондуков и потърсихме другарката Виргиния Иванова, завеждащ отдела за работа в училищата. Бяхме доста притеснени - шега ли ще се срещнем с такава високопоставена личност. Посрещна ни нисичка и много дейна, усмихната и пъргава жена, която се отнесе към нас като към равни, почерпи ни с хубави бонбони и ни каза, че получават в БЧК много списания на английски и ако желаем можем да се запознаем с тях и ако намерим нещо интересно, което може да се използва и у нас, да споделим с колегите от отдела. Звучеше приятно да ни причисляват към колегите, от една страна, а от друга да имаме възможности да четем истински оригинален английски, на който се пишат списания в Англия, Австралия, Канада. Запознахме се и с останалите членове на отдела - с младата историчка Цветанка Петрушева, с леко отнесеня, но много креативен и с интересни идеи Георги Пенчев, който и в този момент отлепваше пощенски марки и ги подреждаше на специални картончета, предназначени за изпращане в други национални дружества; с усмихнатата д-р Валя Обретенова, която бяхме виждали на състезанията и със сериозната и респектираща Райна Андреева, която строго изпитваше на състезанията и по лицето ѝ не можехме да разберем правилно ли работим и отговаряме.“

Из спомен на д-р Янко Михайлов, 2021 г.²³³

Не без усилията на този екип, в средата на 1965 г. БЧК успява „да отстои от ДКМС да се обособи Младежки Червен кръст като повече или по-малко самостоятелна организация“²³⁴. Вземайки повод от решенията на поредния конгрес на БКП за „разширяване на общественото начало“ в работата с „масовите организации“, ЦК на БЧК се насочва към формиране на средношколски младежки комисии като „съвещателни органи“ към Централния и окръжните комитети. Първоначално е създадена Централна средношколска комисия в състав: Янко Михайлов, Стоилка Стоилова, Владимир Логофетов, Снежана Кръстева, Виолета Йорданова, Лъчезар Комаров и др. Ето как си спомня началото председателят на новата структура д-р Я. Михайлов, по това време ученик в Столичната английска гимназия: „... постепенно започнахме да се срещаме с хората от отдела, започнахме да се срещаме с други ученици от други училища, които се занимаваха с най-различни неща - езиковците превеждаха, учениците от Техникума по приложни занаяти помагаша на Г. Пенчев в осъществяването на други негови идеи, които по-късно прераснаха в международния конкурс „Ще

232 Интервю с Тодора Кръстева-Луканова по повод 100-годишнината на БМЧК, март 2021 г.

233 Михайлов, Я. Един личен поглед. Материалът е записан в отговор на въпроси, зададени на г-н Михайлов през май 2021 г.

234 Интервю с д-р Янко Михайлов по повод 100-годишнината на БМЧК, март 2021 г.

ви хареса ли моето творчество?"; другите даваха най-различни идеи как да се възстанови БМЧК. ... Трябва да подчертая, че основната работа по осъществяването на тази идея вършеше В. Иванова, която лобираше пред ЦК на Комсомола, главно чрез Мишо Хартарски, тогава един от секретарите на ДКМС. Виргиния, която се наложи за нас да се закупи сградата до ЦК [на БЧК, бел. Р.С.], където дълго време се помещавахме ние; където след това репетираше и групата наши музиканти, част от които бяха възпитаници на Музикалното училище. Другите „колеги“ от отдела даваха идеи, без да се намесват грубо, а внимателно оценявайки нашите, понякога съвсем шашави, предложения, помагаша ни с организационното създаване на БМЧК, защото идеята трябваше да се поеме от всички окръжни комитети.²³⁵

Така в следващите месеци и години към всички окръжни и градски комитети на БЧК, в училищата започват да се формират подобни структури, в които „младите хора се включваха не по принуждение, а по добра воля“. Отново според д-р Я. Михайлов през 1965–1966 г. е разработен и специален устав за задачите и устройството на създаваната в рамките на Националното дружество младежка организация²³⁶. Окръжните и градските младежки комисии определят от своя състав отговорници, които да поддържат връзките, да дават напътствия и идеи, да контролират дейността на червенокръсткия актив в учебните заведения. Само след четири години, през 1969 г. се формира и Студентска комисия, с председател Владимир Логофетов. Подобни структури започват да действат дори в такива специфични учебни заведения като Военноморското училище във Варна и Духовната академия в София. Паралелно се създават експертни съвети, провеждат се семинари за обучение на младежкия актив²³⁷.

Млади червенокръстци в беседа с училищния лекар

В резултат в края на 70-те – началото на 80-те години на XX в. червенокръсткото движение вече разполага със значителен резерв от активисти и симпатизанти, които генерират нови идеи за работа, опитват се да разчупват шаблоните. „Имаше в нашата червенокръстка комисия една специфична атмосфера

– спомня си варненецът Христо Христов – нямаше и следа от канцеларщина и

²³⁵ Михайлов, Я. Един личен поглед.

²³⁶ Интервю с д-р Янко Михайлов по повод 100-годишнината на БМЧК, март 2021 г. Подобен документ не беше намерен от нас.

²³⁷ Хаджидончев, А. Нашият опит със студентите. – Бюлетин на ЦК на БЧК, 1971, № 8, с. 18–19; Димитров, И. Студентски червенокръстки семинари. – Бюлетин на ЦК на БЧК, 1972, № 3, с. 20–22 и др.

*партийност. Беше ни приятно да общуваме помежду си, да организираме различни инициативи и да чувстваме, че вършим нещо полезно.*²³⁸

Развитието на събитията, за съжаление, по един недобър начин потвърждава значимостта и на личния фактор в обществения живот. През 1983 г. В. Иванова се оттегля поради пенсиониране и на нейно място е назначена Радка Иванчева. Изборът не се оказва особено удачен, тъй като в следващите няколко години новата ръководителка на отдел „Младежки“ с лека ръка успява да ликвидира младежките структури, експертните съвети и обществените комисии. Дейностите се съсредоточават изключително в ръцете на щатните специалисти, като и там тече „обновление“ с верни комсомолски кадри. И създаденото и надграждано с десетилетия за пореден път става жертва на политически промени, лични предпочитания и амбиции.

Първа помощ по съветски образец

Сред младежта един от приоритетите в червенокръстката дейност – обучението по първа помощ – се осъществява изцяло по програми, копирани от Съветския Червен кръст и Червен полумесец. Началото е поставено още през учебната 1947/48 г. в червенокръстките лагер школи, но масовото им прилагане започва през 1950/51 година. В курсовете **„Бъди готов за санитарна отбрана“** (БГСО) се включват ученици от прогимназиалната степен на образование (5 до 8 клас), а програмата **„Готов за санитарна отбрана“** (ГСО) обхваща учащите се в средните учебни заведения. Акцентите в обучението са върху усвояването на практически умения за оказване на първа помощ, върху придобиването на *„сръчност, навици и познания“* в борбата със заразните болести, за отстраняване на различните санитарни нередности в училищата и пр. Като лектори се привличат кадри с висше медицинско образование – лекари, зъболекари, стажант-медици и само по изключение се канят средни медицински работници.

Стремжът е в програмите да бъдат обхванати колкото е възможно повече деца и юноши. Според статистиките, изнесени в печата, в курсовете БГСО до към 1976–1977 г. са подготвени над 2 млн. деца, а по програмата ГСО, прилагана до 1962 г., са обучени почти 500 хил. ученици²³⁹. С времето и натрупания опит се снижава възрастта на децата, които се привличат и се прилагат нови форми на обучение – курсове „Аз помагам“ за ученици до 3-ти клас, „Помогни на другаря си“ за четвъртокласници, „Подготви се за първа помощ“, за петокласници. Така за около две десетилетия се формира резерв от подрастващи, привърже-

238 Гунева, Л. Спорица на младостта. – Български Червен кръст, 1995, № 8, с. 33.

239 Войнова, В. Да подобрим работата на санитарните постове в училищата. – Български Червен кръст, 1952, № 10-11, с. 17; Бюлетин на ЦС на БЧК, 1960, № 11; Ангелов, Г., В. Иванова. Шестдесет години Младежко червенокръстско движение в България. С., 1980, с. 42.

ници на червенокръстките идеи, обучени в елементарни умения за оказване на първа помощ, готови да се включат и в другите младежки инициативи и дейности.

Санитарните постове

Средата на ХХ-тото столетие заварва ниско равнище на санитарна, хигиенна и здравна грамотност на българското население. И това е обяснимо с оглед на достигнатата в предишните десетилетия степен на развитие и модернизация на обществото, при все още слабата урбанизация, при огромния процент на живущите в селата (74,5% към 1957 г.) и ясно изразения консерватизъм в бита на българския селянин. Сред преобладаващата част от населението липсват елементарни хигиенни навици, материалната база и инфраструктурата, включително санитарната, в повечето населени места е в недобро състояние. *„Личната хигиена на учениците в много училища и особено на тези в приградските и съставни села не е добро“, „нивото на здравната култура на учениците е ниска“, „слаба е високостепеността на учителите и здравните работници“* – единодушно констатираат деятелите на БЧК²⁴⁰. За повишаване на здравната култура не може да се разчита и на училището, тъй като до към края на 50-те години на ХХ в. в учебните програми не е предвидено време за предмети като анатомия, хигиена и др.

В тези условия държавата, в лицето на здравните власти и просветното ведомство, е изправена пред предизвикателството да намери възможности да запълни липсите и да осигури здравно и хигиенно възпитание на подрастващите. Единствените обществени организации, разполагащи с опит, обучени кадри и материална база, със структури не само в градовете, но и в селата, са Съюзът за закрила на децата в България (СЗДБ) и БЧК. На Съюза не може да се разчита, тъй като той е разформирован с министерска заповед през октомври 1949 г. Така дейността по здравното ограмотяване на учащата се младеж се поверява на БЧК.

Каналите на въздействие са разнообразни. В червенокръсткия печат и най-вече в сп. „Здраве“ се поддържат редовни рубрики, адресирани към децата. В тях се публикуват кратки популярни разкази на здравна и спортна тематика, стихотворения, информации за изяви. Като автори са привлечени едни от най-добрите детски писатели и поети като Леда Милева, Калина Малина, Веса Паспалеева, Георги Авгарски, Веселин Ханчев и др. Започва формирането на червенокръстки организации в учебните заведения. Съвместно с училищните лекари и медицински сестри, при подкрепата на училищните ръководства, дружествата развиват агитационна и просветна дейност – издават листовки,

240 Чомонев, Г. Участието на БЧК в Третия републикански преглед на учебно-възпитателните заведения. – Бюлетин на ЦС на БЧК, 1960, № 8, с. 4–5.

поставят агитационни табла и стенвестници, уреждат кътове на здравето и на Червения кръст, аптечки за първа помощ и т.н. В края на 50-те години „за да се намали претовареността на учащите се от чисто организационна дейност“ съществуването на червенокръстски дружества в училищата е преустановено. Решението е на БЧК, но съвсем видна е ръката на държавата чрез Министерство на просветата и културата²⁴¹.

Като най-дълготрайната и успешна форма на работа в областта на здравната просвета и възпитание сред учащите се налагат т.нар. **санитарни постове**. Първите постове се формират още през 1946/47 г. в червенокръстските лагер-школи, но едва през 1951/52 г. ЦС на БЧК, просветното и здравното ведомство поставят като задача повсеместното им изграждане. Отново се използва най-вече опитът и практиката на Съветския Червен кръст и Червен полумесяц. Участниците в санитарните формирания се набират сред най-добрите червенокръстци, завършили курсовете БГСО и ГСО, предпочитат се „авторитетни ученици, с добър успех“, които са „образец на лична хигиена“. Постовите са паралелкови, общоучилищни и временни, формирани по определен повод – походи, бригади, летни ученически лагери и др.

Първоначално задачите, които им се поставят са елементарни, но съобразени с нивото на лична и битова култура на учащите се и на техните родители – изграждане на лични хигиенни навици, привикване към опазване на чистотата в училищните помещения, сгради и прилежащи пространства, контрол върху хигиената при съхраняването, подготовката и раздаването на храната в училищата и в летните лагери, проучване на битовите условия, в които живеят подрастващите и пр.

„Санпостовците с умел подход могат да приучат много пионери, а дори и средношколци, да си служат с четката и пастата за зъби, със сапуна и кърпата за нос. Още преди тръгването за лагерите санпостовците могат да подсетят малчуганите и по-големите да си вземат тези необходими неща“

Из материал, публикуван
в печата²⁴²

Санитарните постове и учениците-значкисти на ГСО се включват в помощ на ра-

Санпостовци проверяват хигиената на учениците при влизане в училище

241 Четвърти конгрес на БЧК (21–22 дек. 1959). – Здраве, 1960, № 1, с. 1.

242 Войнова, В. Задачите на учениците червенокръстци през лятната ваканция. – Български Червен кръст, 1952, № 4, с. 18.

ботещите при прибирането на земеделската реколта. В селата, където няма изградени постове, се формират временни такива от учащите се в близките селища. Червенокръстците оказват първа помощ на нуждаещите се, подпомагат здравните работници в организирането на оздравителни мероприятия в летните детски градини, площадки и ясли, организирани по време на летния работен сезон в селата.

Един поглед върху изяви-те регистрира приемственост в дейностите на тези санитарни формирования с предшествениците им от БМЧК и СЗДБ. Въпреки различната идеологическа обосновка и украса, санитарните постове в училищата доразвиват вече направеното през 20-40-те го-

Санитарен пост в помощ на селските стопани

дини – пропагандиране и възпитаване на младежите, но и на техните родители, в нови модерни хигиенни и здравни стандарти; навлизане в българското село и подпомагане на дейността на постоянно действащи или временни социални заведения, каквито са летните детски домове и ученическите трапезарии.

Ползите са извън съмнение и се признават и от БЧК, и от здравните и просветни власти. А това осигурява възможности за количественото нарастване на формированията от 142 през 1952 г. на 25 хил. с повече от 100 хил. членуващи в тях ученици през 70-те години, за развитие на организационните им форми, за усложняване и обогатяване на техните задачи. Ученическите постове се включват в борбата с туберкулозата и острите заразни болести; активно агитират в полза на ваксинациите и кръводаряването; подпомагат училищните здравни власти и учителите в усилията им да намалят нараняванията и травмите при обучението в професионалните учебни заведения; участват в движението за трезвеност. Постепенно, първоначално елементарните цели за опазване на хигиената в училищата и изобщо в селищата, прерастват в защита на определени екологични каузи. Особена популярност и масовост придобива движението „Моят дом, моето училище, моята улица – чисти и красиви“, прераснало в националната инициатива „Моята родина – китна градина“. През август 1974 г. пловдивските средношколци червенокръстци участват в една от първите екологични бригади – в Горското стопанство на Карлово в Средна гора²⁴³

²⁴³ Български Червен кръст, 1991, № 3, с. 10.

Наред с постове се образуват и по-големи формирования, наречени **санитарни дружини**. Отново пренебрегвайки наличието на добър и български, и чужд опит, съобразявайки се с политическите реалности, дружините са оформени по съветски образец като полувоенни структури. Началото е поставено през 1952 г. Състоят се от по 22 души и се обучават по специална програма, в която са включени както теория, така и практически занимания по оказване на първа помощ, транспортиране на пострадали, грижи за болни по домовете, борба със инфекциозните болести, как да се действа при стихийни бедствия, катастрофи и по време на война²⁴⁴. За пръв път през 1950 г. в Пловдив са организирани и т. нар. летящи бригади с участието на студенти медици, които оказват медицинска помощ в селища, където няма здравни работници²⁴⁵. Не толкова удачна форма се оказват отрядите за издирване и изнасяне на пострадали, създадени през 1958 г. Тяхната задача е да съдействат на здравните органи при провеждане на масови санитарно-оздравителни мероприятия в учебните заведения и в населените места и да оказват първа медицинска помощ на пострадалите при бедствия. Тромави като структура и организация на дейностите, те трудно се включват в бедствена ситуация и затова през 1966 г. преустановяват своето съществуване.

Отново по съветски образец, но по инициатива на младите червенокръстци от Кърджали, през 1963 г. се появяват **санитарните патрули**. В състав от по двама души, снабдени с документ от санитарните и епидемиологични власти, те обхождат различните обществени заведения в даден район – ресторанти, закусвални, хлебарници, магазини, училища и т.н. и информират институциите за спазването на хигиенните и санитарни изисквания²⁴⁶. В духа на времето, в което стремежът е всичко да се планира, а планираното да се преизпълни, и при санитарните младежки формирования се въвежда състезателен характер по отношение на тяхната подготовка. Съревнованията са на всички нива – от училищно до национално, провеждат се периодично и дават възможност да се покаже наученото, да бъдат поощрени най-добрите. Ето как си спомня емоцията на победата от тези състезания един от участниците: *„През 1964-1965 година – споделя д-р Я. Михайлов – се случи неочакваното: отбор от Английската гимназия спечели първо място в състезание, което не беше по някой от учебните предмети (математика, физика, български, английски или спорт), а стана шампион на градско състезание по Първа помощ. Бяхме горди, а станахме и прочути в гимназията“*²⁴⁷.

244 Войнова, В. Да подобрим работата на санитарните постове в..., с. 17; Национално съвещание за обмена на опит по здравето възпитание на подрастващите. – Бюлетин на ЦС на БЧК, 1963, № 4, с. 4–12.

245 Български Червен кръст, 1991, № 3, с. 9.

246 Ангелов, Г., В. Иванова. Цит. съч., с. 57–58.

247 Михайлов, Я. Един личен поглед.

Пионери-санпостовци от с. Тръстеник на Окръжно състезание в Плевен, април 1955 г.

Натрупването на опит и обучаването на значителен резерв от активисти, доброволци и симпатизанти, дава възможност да се въведат нови, по-атрактивни форми на здравна просвета и самодейност, които да са адресирани към все по-широк кръг от млади хора – деца от началния образователен курс, средношколци от прогимназиите,

общообразователните и професионални средни учебни заведения, студенти. Разширява се кръжочната дейност и в количествено отношение, и като тематика; в училищата и на общоградско равнище се организират седмици и сборове на здравето, фестивали, в рамките на които се провеждат здравни анкети, викторини, срещи и беседи с медици, излъчват се радиопредавания на здравни теми, правят се съревнования за най-чиста стая и училище, за най-дейни санитарни постове. Така например, през 1987 г. червенокръстците в основно училище „Стефан Караджа“ в Толбухин (дн. Добрич) формират щаб „Приятел на здравето и на БЧК“. Щабът развива активна дейност: издава вестниче „Здраве“ със съвети за опазване на здравето и с творби на червенокръстци; брошури „Азбука на здравето“, „Наръчник на червенокръсткия активист“; листовки „До всички родители“; забавна „Книжка веселушка, на здравето дружка“. В последната има специална рубрика „Смехът е здраве“, в която са поместени остроумия, поговорки, рецепти за лекуване на симуланти, сатирична енциклопедия. През 1987–1988 г. се появява и свитъкът „Влогова книжка за здраве“, който се дава по желание на всеки клас. В нея са посочени задълженията, които трябва да изпълняват притежателите ѝ – участие в спортните инициативи на училището и класа, участие в движението „Моята родина – китна градина“, най-малко пет присъствия на здравни беседи, подпомагане на стари хора, изучаване правилата за оказване на първа помощ и др. Всяка година до 15 юни книжката се представя в щаба, а паралелките с най-много прояви получават награди²⁴⁸.

Част от тези изяви на младежите стават и самодейните изпълнения, маскарадите и пр. През 1968 г. Градската младежка червенокръстка комисия в Пловдив формира самодееен ансамбъл с четири състава – китарен, фолклорен, естраден и за гръцки песни. Формирането, по-късно реорганизирано във Вокално-инструментален състав „Червенокръстки перли“ и фолклорна гру-

248 Динев, С. Първенците – с поглед към първите места. – Бюлетин на ЦК на БЧК, 1988, № 5, с. 25–26.

Как се оказва първа помощ

Стенвестник на санитарния пост при 132 училище в София

па „Тракийска песен“, изнася концерти по различни поводи, на събрания и тържества, но и в социалните домове и бързо печели популярност²⁴⁹. Пловдивският пример намира последователи и в други градове като Габрово, Варна, Сливен, Русе, София, където също се създават подобни ансамбли. Студентските комисии поемат инициативата за образуването на клубове – „Здраве“ (Пловдив), „Санус“ (Варна), „Албатрос“ (Бургас), „Анри Дюнан“ (Сливен) и др. Обичайно те взаимодействат отблизо с музикалните състави и успяват да привлекат за червенокръстките идеи много млади хора. През 1982 г., отново в Пловдив, се слага началото и на самодееен студентски червенокръстки театър²⁵⁰.

Кадровите промени през 80-те години в отдела, отговарящ за младежката дейност, дават своите негативни отра-

жения върху дейностите и изявите. Най-видно последиците личат в прекъсването на традицията да се провеждат състезания на санитарните формирования, което намалява мотивацията за включване в тях, нивото на подготовката им.

Да няма забравени – от шефствата и патронажите до Тузлата и „Ще ви хареса ли моето творчество?“

Социално-помощната дейност е традиционен приоритет и за международното младежко червенокръстко движение, и за БМЧК. През 50-те–60-те години на XX в. обаче за наличието на групи от хора, нуждаещи се от подпомагане, за състоянието на социалните институции за инвалиди, деца без родителски грижи, самотни възрастни хора, болни и др. почти не се говори и пише. И ако все пак това са прави, то е за да се изтъкнат успехите на „народната власт“.

²⁴⁹ Петков, Св. С патоса на младостта. – Бюлетин на ЦК на БЧК, 1968, № 3, с. 15–17; Български Червен кръст, 1991, № 3, с. 9.

²⁵⁰ Български Червен кръст, 1991, № 3, с. 10.

Поради това проблемите на тези невидими обществени групи не присъстват в дневния ред на БЧК и неговите младежки структури. И едва в края на 60-те – началото на 70-те и активно през 80-те години социално-помощните дейности навлизат в червенокръстките инициативи.

Сред младежите те се осъществяват чрез щабовете „Приятел на здравето и на Червения кръст“ и чрез ученическите и студентските червенокръстки комисии. В началото на 80-те години в много учебни заведения се формират и клубовете „Благодаря“, изцяло ангажирани с помощни дейности и с тяхното популяризиране. Първоначално се поемат единични патронажи над самотни възрастни хора – учениците им помагат в домакинската работа и в поддръжката на домовете и дворовете им, в пазаруването на хранителни продукти и лекарства, придружават ги на разходки или за посещения в здравни заведения, правят нужните им справки в учреждения, поздравяват ги по повод на лични и национални празници и др. С времето изявите надрастват индивидуалните помощни действия и младите червенокръстци установяват шефства над домовете „Майка и дете“, над социални заведения за деца, оставени без родителски грижи или със заболявания, над детски отделения в болниците. Те посещават своите връстници, помагат на медицинския и педагогически персонал в грижите за тях, организират тържества по повод на национални и традиционни празници и др. Действията им имат своето благотворно въздействие за приобщаването и социализацията на децата от институциите, но и възпитават подрастващите червенокръстци в хуманизъм и взаимопомощ, формират у тях ценни умения и качества на характера.

„Отначало беше малко трудно, докато свикнем с децата и те с нас. Всичките, особено тези от 1 до 3 години, жадуваха за ласки, за милувки. Всяка сутрин малките палавници ни посрещаха с грейнали от радост личици. Не мога да забравя протегнатите детски ръчички и сълзите, които се стичаха по бузките им, когато се разделяхме в края на деня.... За цял живот ще запомня работата в дома. Тя ще ми помогне – убедена съм в това, при избора на професия, в отношението ми към труда, към хората, към семейството и децата...“

Из интервю с Илияна Денева, X клас,
за работата ѝ в дом „Майка и дете“ в Търговище²⁵¹

През 1987 г. се слага началото на една новаторска инициатива, насочена към децата с увреждания – **летните лагери в детския санаториум в Тузлата**, край Балчик. Традиционно се провеждат през първата половина на август и в тях се приемат 50 ученици от 9 до 14 години със заболявания на опорно-двигателния апарат (детска церебрална парализа, сколиоза, травми след счупвания и др.) и 50 здрави техни връстници, изявени червенокръстци. Целта е децата

²⁵¹ Ганчева, Д. Социално-помощната дейност в дом „Майка и дете“ (Изисквания и дейност). – В: Социално-помощната дейност на ученическия червенокръстки актив. С., 1984, с. 32.

със заболявания да участват в пионерски лагер и едновременно с това да получат лечение чрез оздравителни процедури – лечебна физкултура, масажи, калолечение, физиотерапия и водолечение. Освен тези манипулации, извършвани от здравните работници в санаториума, те имат възможност да общуват със своите връстници. Ежедневието в лагера е изпълнено с игри на плажа, със спортни състезания, походи, екскурзии до Балчик, занимания в клубове по интереси, вечери, посветени на здравни теми, на Нептун и т.н. Стремехът е да се прилага индивидуален подход към всяко болно дете. Младите червенокръстци непринудено поемат шефство над тях, като им помагат в храненето, обличането, при къпането в морето, играят и спортуват заедно.

Към същата група нуждаещи се от помощ е насочена и още една новаторска инициатива – конкурсът **„Ще ви хареса ли**

Емблема - **ЩЕ ВИ ХАРЕСА
ЛИ МОЕТО ТВОРЧЕСТВО?**

Детско творчество

моето творчество?“. В него се канят за участие деца с физически увреждания, хронично и психично болни, без зрение и слух от цял свят. Целта му е да допринесе за укрепване на психическото равновесие на тези деца, да съдейства за установяването на връзки между тях. Провежда се на всеки две години от 1974 г. насетне. Постепенно инициативата набира популярност и в нея с рисунки и изработени ръчно предмети се включват все повече участници от различни държави. Така например в Седмия международен конкурс през 1987 г. 2315 рисунки и 1217 предмета изпращат 2791 деца от 28 държави. Конкурсните произведения се оценяват от жури от художници и специалисти, а най-добрите от тях получават награди и се показват в специално организирана изложба. След приключването на конкурсите колекции от рисунки и предмети се даряват на детски санаториуми, болници, специализирани домове за деца и юноши, разменят се координати за установяване на връзки между участниците и питомците на тези заведения. Конкурсът бързо набира популярност и е признат от Лигата на дружествата на ЧК и ЧП като авторитетна проява на БЧК.

САМОСТОЯТЕЛНИ В ЕДИН ПРОМЕНЯЩ СЕ СВЯТ

„Бяхме новатори и успяхме да проправим пътя“²⁵²

Оставката на дългогодишния генерален секретар на БКП Тодор Живков на 10 ноември 1989 г. отваря вратите за радикални обществени промени. Започва българският преход на демонтаж на административно-тоталитарната система, слага се началото на коренни социални и икономически трансформации, започва съграждането на парламентарна демокрация и пазарна икономика. Бавно, с много трудности, възходи и спадове, произтичащи и от прекъснатата в продължение на половин век традиция на гражданско действие, в страната се създава и действащо гражданско общество. В тези условия червенокръстското движение е изправено през поредните предизвикателства. Драстично нараства броят на хората, нуждаещи се от подпомагане в условията на икономическа криза през 90-те години на XX в., налага се да се доказват и защитават завоювани позиции, трябва да се намери и отстои полагащото се място сред множеството се граждански организации, да се установят равностойни отношения с държавата и пр. Успешното ситуиране в променящата се обществена среда неминуемо минава на първо място през вземането на болезнени решения вътре в самото червенокръстско движение. Те са свързани с персонални сменни и обновяване на ръководството, с изясняване на приоритетите, на целите, функциите и дейностите, с радикални промени в организационната структура, със завоюване на общественото доверие и т.н.

Една от първите задачи в рамките на цялостното преустройство на БЧК и в търсене на неговото място в гражданското общество е свързана с възраждането на самостоятелна, независима и самоуправляваща се младежка червенокръстка организация. Подготовката започва още през лятото на 1989 г., когато председателят на ЦК на БЧК д-р Кирил Игнатов кани д-р Янко Михайлов да заеме овакантия пост на завеждащ отдел „Младежки“. Времето да се направи опит за възраждане на организацията и хората, които да се заемат с него, са добре подбрани. В страната назряват и се развиват бурни политически процеси. В същия момент Международната федерация на ЧК и ЧП и МКЧК работят по промени на правовата основа на националните дружества, а Михайлов получава покана от Федерацията да участва в създаването на правовия фундамент на младежките организации в националните дружества.

„Когато ми беше предложено да стана ръководител на Младежкия отдел, аз без ни най-малки съмнения приех, оставяйки зад гърба си защитената докторска дисертация, стремглавата перспектива за служебно изравняване (в това време работех по диагностицирането

²⁵² Думите са на г-жа Хенриета Илиева. – Интервю по повод 100-годишнината на БМЧК, март 2021 г.

и превенцията на СПИН - открих втората лаборатория в страната по въпроса). Идеята, че мога отново да се опитам да дам принос си за възстановяването на младежката дейност след катастрофалните поражения, направени от наложения от ДКМС ръководител, си беше едно сериозно предизвикателство. Чувствах се и длъжен на организацията, която ми беше дала много и в организационен, и в професионален, и в лидерски план.“

Из интервю на д-р Я. Михайлов²⁵³

Междувременно пленумът на ЦК на БЧК, проведен през декември 1989 г., взема решение да се възстанови младежката червенокръстка организация. В месеците преди и след него екипът от специалисти от отдела, някои от които имат голям опит и са от времето на В. Иванова, други са млади, но със свежи виждания, започва с ентузиазъм работа по подготовката на възстановяването²⁵⁴. Мотор в този процес и като идеи, и като инициативи, и като личен авторитет е д-р Янко Михайлов. По думите на съвременници на събитията, за него възраждането на организацията се превръща в „лична кауза“.

Полученото наследство – разбити и разнебитени структури, вяла и шаблонна дейност в училищата, дефицит на идеи и инициативи, правят задачата на отдел „Младежки“ трудна. Преценявайки обстановката, екипът на Михайлов решава да се опре на това, което е останало в регионалните комитети и на новите тенденции за демократизиране на дружествата, да търси привлекателни и актуални за младежите насоки на изява. Проведено е социологическо проучване сред щатния апарат БЧК за визията за младежката организация, търсят се мненията на млади червенокръстци.

Интересът сред младите хора е голям. „Началото беше пълно с ентузиазъм и добронамереност. – спомня си един от участниците в събитията Петър Цинцарски – *Имахме среща в отдел „Младежки“ на ЦК на БЧК с д-р Янко Михайлов, който ни представи идеята да имаме младежка организация. Включихме се с желание и огромен интерес – да бъдеш част от едно голямо международно движение за нас беше гордост.*“²⁵⁵ На широка обществена основа започва формирането на клубове „Приатели на БЧК“ в училища, висши учебни заведения, общини, като стремежът е тяхната организация, структура, дейности да бъдат дело на самите млади хора, а щатните специалисти на централно ниво и по места да ги подпомагат, да координират усилията и инициативите. Паралелно по различни канали се популяризират идеите на бъдещата организация, нейните принципи и дейности – провеждат се семинари, кръгли маси, дискусии,

253 Интервю с д-р Янко Михайлов по повод 100-годишнината на БМЧК, март 2021 г.

254 В периода 1989–1992 г. в отдела работят Цв. Петрушева, Жечка Бобчева, д-р Младенка Каменова, д-р София Стоименова, Недко Михайлов, Ясен Сливенски (от 1990 г.), д-р Цони Иванов. – Български Червен кръст, 1996, № 4, с. 49.

255 Интервю с Петър Цинцарски по повод 100-годишнината на БМЧК, март 2021 г.

сборове, в които наред с щатните работници, се включват и младежи от клубовете²⁵⁶. От 20 до 26 април 1990 г. в Старозагорските минерални бани е организиран национален семинар, посветен на проблемите на социално-помощната дейност. Участват 60 червенокръстци, главно средношколци от цялата страна, а целта е те да получат подготовка за работа с различните категории деца и възрастни хора, числящи се към групата на социално слабите лица. Сред лекторите са д-р Янко Михайлов и Ясен Сливенски. Наред с теоретичните знания, семинарът включва и посещение на специализирана градина за деца без родители и на дом за инвалиди в Стара Загора. Младите хора общуват и играят с питомците на двете социални заведения, разглеждат работните и спалните помещения, лечебните кабинети. Един от участниците в семинара П. Цинцарски и до днес си спомня емоциите, които извиква у него картината на редиците от инвалидни колички в дома за инвалиди; желанието, което гледката поражда да помогнеш, да оцветиш и направиш по-лек делника на тези хора. Младите хора дискутират различни проблеми, общуват и установяват връзки помежду си. Накрая е излъчен инициативен комитет, който да формулира призив за възстановяване на БМЧК²⁵⁷.

Формално самото решение за новото начало на организацията е взето на 23 юни 1990 г. на заседанието на Първия национален събор на младите червенокръстци. Форумът се провежда в Школата на БЧК в с. Лозен край София и в него участват 166 младежи, представители на клубове от цялата страна. Обстановката е и празнична, и работна. Празнична, защото се срещат, запознават и обменят мнения съмишленици, а целта е да се положи ново начало, но и да се възстанови и продължи една традиция. В центъра на деловата част стои приемането на основополагащия организационен документ – Статута на БМЧК. Дискутира се по всяка точка, споделят се мнения и опит, правят се предложения.

Съборът прокламира възстановяването на БМЧК като самостоятелна структура, интегрална част от Националното дружество на Червения кръст, изработва и приема неговия статут, избира Временен координационен съвет. При възстановяването си организацията обхваща 753 млади червенокръстци, обединени в 40 клуба²⁵⁸. В първия Координационен съвет влизат 26 младежи, представители на отделните региони. За председател е избрана Албена Янева, по това време ученичка в София, а дотогавашният завеждащ отдел „Младеж-

256 Михайлов, Я. Младежката дейност е бъдещето на организацията. – Български Червен кръст, 1990, № 3, с. 7.

257 Сливенски, Я. Млади червенокръстци в действие. – Български Червен кръст, 1990, № 5, с. 16–18. Според нас документът е публикуван в предишната книжка на списанието, непосредствено след материал на Я. Михайлов, посветен на младежката червенокръстка дейност. Озаглавен е: „Български младежки Червен кръст“. – Вж.: Български Червен кръст, 1990, № 4, с. 8.

258 Български Червен кръст, 1990, № 8, с. 23.

ки“ д-р Я. Михайлов става първият ръководител на Дирекция БМЧК при НС на БЧК²⁵⁹.

Анализът на първоначалния вид на Статута дава представа за началото, за вижданията и намеренията, от които се тръгва при градежа на БМЧК. Още във въвеждащите постановки документът ясно декларира приемствеността с формираната през 1921 г. организация; подчертава връзката с БЧК, от който новата младежка структура е *„неразделна част“*; манифестира възприемането като основополагащи на принципите на международното червенокръстско движение. Прави се опит БМЧК да се ситира по отношение на държавата и изграждащия се граждански сектор, като в чл. 3 е записано, че организацията *„сътрудничи с всички обществени и държавни органи, организации и движения на равноправни условия“*. Кратко и ясно са формулирани целта и задачите му, сред които освен утвърдените през годините дейности по подготовка за първа помощ, здравна просвета и социално-помощни инициативи, са добавени намерения да се работи в областта на екологията.

Главната цел при определянето на структурата на БМЧК е дефинирането на независимостта му. С оглед на наследството от периода 1947–1989 г., когато принципът на демократическия централизъм е провъзгласен и превърнат в аксиома при структурирането на всички организации, възприемането на подобен подход е истинско предизвикателство. Неслучайно една от централните фигури във възстановителните процеси Я. Михайлов я определя *„като една от най-трудните задачи“*, с която се налага да се справят в тези начални години и свидетелства, че наред с подкрепата, екипът от щатни специалисти и младежи среща и неразбиране, дори съпротива. *„Старите щатни работници – споделя той – не можеха да приемат разделението на УПРАВЛЕНИЕТО от РЪКОВОДСТВОТО. Не можеха да приемат, че щатните работници не могат да са част от хората, които приемат решение по отношение на целите и задачите на БМЧК, че са помощници и съветници по практическите въпроси на организацията. Да не говорим решението да включим председателя на БМЧК във висшите органи на БЧК с равни права като останалите членове на тези органи на всички нива.“*²⁶⁰ Същевременно немалко от хората и в централата на БЧК, и по места, приемат инициативата за възстановяване на БМЧК с одобрение и съдействат с желание за нейното осъществяване.

Статутът от 1990 г. регламентира, че дейността на БМЧК се осъществява на клубен принцип. Основна единица са клубовете „Приятел на Червения кръст“, които се изграждат в училища, висши учебни заведения, институти или на териториален принцип. Формират се на *„доброволна, равнопавна основа“*

259 Български Червен кръст, 1991, № 2, с. 14. Я. Михайлов е на този пост до 1993 г. След него той се заема от д-р София Стоименова и Ясен Сливенски.

260 Интервю с д-р Янко Михайлов по повод 100-годишнината на БМЧК, март 2021 г.

и разполагат със самостоятелност както по отношение на своята структура и ръководство, така и при определяне на насоките на дейност. В тях могат да членуват млади хора на възраст до 25 години. Висш колективен орган на самоуправление на младите червенокръстци става Общото събрание на делегатите на клубовете. В прерогативите му влизат: определяне на общите насоки за дейност и развитие на БМЧК, утвърждаване на финансовите му средства, избор на национален клубен съвет, проверителна комисия и председател на организацията. Функциите на Националният клубен съвет и на председателя не са регламентирани, само е записано, че председателят се избира за срок от две години и има право да заема поста не повече от два мандата. По отношение на щатния персонал се възприема, че осъществява *„оперативната координация“* и се състои от директор, секретар и щатни специалисти. Те се назначават от НК на БЧК, но Общото събрание на делегатите има право да предлага изменения в състава им. Разгледани са и положенията за финансирането на организацията и за материално-техническото ѝ осигуряване²⁶¹.

„За Бога, не ни пречете!“ или докъде се простира самостоятелността²⁶²

Официалното прокламиране на възстановяването на БМЧК е последвано от дълъг и нелек процес на неговото изграждане, в който участват много хора – и младежи, и щатни специалисти. Както казва една от участничките в него, д-р С. Стоименова, това е *„екипна работа“*, а ние бихме добавили, че това е работа, съпроводена с търсения и сблъсък на различни мнения, с отстояване на позиции, нерядко диаметрално противоположни, с емоции и разумни решения. Няма да е пресилено да се каже, че регламентирането на вътрешната структура, на нивата на членство и участието им в процеса на вземането на решения, на взаимоотношенията с БЧК са едни от най-дискутираните сред младежите – и на националните събори, и в червенокръсткия печат.

Условията, в които протича съграждането на организацията, са динамични, на моменти – драматични. Изтекли са години, откакто БМЧК е бил самостоятелна структура; загубен е ценен опит; не малко от постигнатото през 60-70-те години на XX в. е ликвидирано като структури през 80-те години; разкъсани са съществуващи връзки, загубено е обществено доверие. Самият процес на изграждане на демократична и правова държава в края на миналия век и началото на настоящото столетие е белязан от политически кризи, икономически катаклизми, социални размествания. Трансформацията и заменянето на ста-

²⁶¹ Статут на Българския младежки Червен кръст. – В: Български Червен кръст, 1990, № 8, с. 26–27.

²⁶² Под това заглавие Г. Генков публикува обширно интервю с Васил Танков и Любен Петрунов, по това време координатори на клубовете на БМЧК в столичните общини „Средец“ и „Оборище“. – Български Червен кръст, 1991, № 3, с. 11–14.

рите убеждения с нови ценности нерядко са съпроводени с обезверяване, скептицизъм и отрицание или с емоции и безпочвен оптимизъм. Съпротивата срещу промените върви паралелно с безпринципна мимикрия на личности и обществени организации.

Амбициите при изграждането на БМЧК са големи. Освен всичко друго, на него като *„по-гъвкава и мобилна структура“* се възлагат и надежди за обновяване и реформиране на самото Национално дружество. Според Я. Михайлов, младежката червенокръстка организация би могла да бъде *„резерв за доброволци и щатни работници в БЧК“, „поле за експериментирание и разработване на нови форми на рекрутиране и включване на доброволци в различни известни и нови по съдържание и смисъл дейности“*²⁶³.

Веднага след Първия национален събор и новоизбраният Национален клубен съвет (наречен по-късно Координационен съвет), и щатният състав на Дирекция БМЧК развиват целенасочена дейност за институционалното развитие на организацията. Една от приоритетните задачи става укрепването на клубовете „Приатели на БЧК“. Търсят се и се привличат нови симпатизанти, първоначално сред ученическата младеж, а после – и сред студентите. След 2000 г. младите червенокръстци в някои градове целенасочено работят за включване в клубовете и на младежи, на които те помагат – сираци и деца от социалните заведения (Бургас), млади хора с антисоциални прояви (Смолян), ученици от други маргинални групи, от Духовните семинарии²⁶⁴. Разширява се клубната мрежа, така че към средата на 90-те години БМЧК има изградени структури вече не само в големите градове, а и в редица по-малки селища. На каузата на БМЧК симпатизират и учители и здравни работници.

Трудностите в тези начални години са много и от различно естество – материални, свързани с липса на помещения и средства, с невъзможност да се осигурява ефикасна връзка между отделните клубове, между центъра и периферията, или такива, произтичащи от липса на опит и управленски капацитет, от въздействието на различни обективни и субективни фактори. Възникват напрежения по линията столица–провинция; често явление е текучеството както сред доброволците, така и в ръководните структури. Не са рядкост в тези първи години клубовете, които проявяват инертност или очакват указания *„отгоре“*.

Най-дискутираната тема, свързана с организацията и облика на БМЧК, си остава тази за неговата независимост. Какво означава тя; какви да бъдат отношенията между клубовете и доброволците от една страна и щатните специалисти; докъде достигат границите на тази самостоятелност в рамките на Националното дружество са все въпроси, които под една или друга форма се

²⁶³ Интервю с д-р Янко Михайлов по повод 100-годишнината на БМЧК, март 2021 г.

²⁶⁴ Отчет за дейността на Българския младежки Червен кръст за периода октомври 2000–март 2002, с. 2.

обсъждат на всички събори през 90-те години на XX в. и началото на XXI столетие, поставят се на форумите на БЧК. На тях са посветени и многобройни публикации в младежкия червенокръстки печат и в изданията на БЧК. На пръв поглед проблемът е задоволително решен в основния устройствен документ на организацията. Новият устав на

Младежите обсъждат, Първи национален събор, с. Лозен, 1990 г.

БЧК от своя страна регламентира участието по право и с равни права на председателя на БМЧК във висшите органи на дружеството – Общото събрание (чл. 13, ал. 2) и Националния комитет (чл. 18, ал. 2)²⁶⁵.

На практика нещата съвсем не са така ясни и безпроблемни. Свидетели и участници в събитията, а и материалите, публикувани в печата, говорят за наличието на „недоверие“ към БМЧК от страна на част от щатния персонал на националното дружество. Особено силна е съпротивата срещу включването на младежите в управлението на организацията. Вероятно това отношение има за последица и отпадането (през 1998 г.) на постановките в Устава за участието по право на председателя на БМЧК във висшите органи на дружеството. Сред младите хора, наред с трезвата преценка, не липсват и настроения, абсолютизиращи независимостта и самостоятелността на организацията. Стига се и до непремерени нападки и решения като например „инцидента“ на „отлюспването“ на щатните деятели от доброволците по време на Четвъртия национален събор през 1994 г.²⁶⁶

„През 90-те, това беше огромна тема. Колко „автономна“ е младежката организация, колко могат да „ни се бъркат“ от „големия БЧК“? Бяха - както вече споменах, свободни и дръзки, може би твърде освободени времена. Имаше моменти на откровен конфликт. Мисля, че някъде в края на 90-те намерихме баланса между автономията на БМЧК и единството на Националното дружество.“

Из интервю на Р. Кънев, март 2021 г.

С времето проблемите намират решения в интерес на организацията. Практиката и опитът налагат не една и две промени и допълнения в органи-

²⁶⁵ Уставът е приет през април 1992 г., променен и допълван е няколкократно. Вж.: Топузов, В., С. Гладилев. Цит. съч., с. 300–309.

²⁶⁶ Има се предвид решението на делегатите на събора щатните специалисти и гостите да не присъстват в залата по време на изборите за Оперативно бюро, председател и Проверителна комисия. – Младежки Червен кръст, ноември 1994, № 9, с. 1-2.

зационния статут: многочисленият Координационен съвет е заменен с Оперативно бюро със значително по-малък състав, но по ефективно като орган за управление между съборите; няколко пъти се променя периодичността на провеждане на Националните събори и на избор на Оперативното бюро; прецизирана и разширена е материята за клубовете; въведена е долна граница на членство в организацията; изработени са и влизат в сила редица организационни документи: правилници, стратегии и др. Резултатът е създаването на стабилна и адекватна на условията вътрешна нормативна база.

Според сега действащия статут БМЧК има тристепенна структура: клубно ниво; областно ниво с Общо събрание на клубовете и национално с Национално събрание с две годишен мандат и състав от 60 делегати, избирани от клубовете на квотен принцип. Оперативното ръководство между сесиите на събранията се осъществява от 5-членен Изпълнителен съвет, избран за две години. Проверителната комисия е заменена от Съветник по съответствието²⁶⁷.

Значителна помощ в процеса на изграждане на организацията оказват медиите и информацията, която те предоставят за идеите и дейностите на младите червенокръстци. През 90-те години на XX в. и в началото на новото столетие младежите и щатните специалисти правят много за популяризиране на принципите и дейностите си, въпреки че материалните възможности са повече от скромни. Липсите се компенсират с желание за изява, за разчупване на стереотипите, със свежи идеи и ентузиазъм. Само две години след Първия събор през 1992-1993 г. започва да излиза печатният орган на БМЧК. Първоначално той е оформен като кратък информационен бюлетин, а от 1994 г. става вестник „Младежки Червен кръст“ (от 6 до 8 стр.) и излиза веднъж месечно. Създател на изданието и негов главен редактор през повечето години е журналистът Генко Генков, а като членове на редколегията и сътрудници са привлечени много от изявените младежки ръководители. Въпреки очевидно неголемите средства, вложени в отпечатването и оформлението му, вестникът се списва раздвижено, сериозната информация е поднесена с хумор и самоирония, публикуват се интервюта, полемични материали, представят се личностите в организацията. На вестникарския пазар се появяват и няколко издания, дело на местни червенокръстци. Най-дълго (от 1997 г.) излиза в „Ентузиаст“ – орган на пловдивските доброволци на БМЧК, с главен редактор Христо Паунов. Освен че информира за изявите на младите червенокръстци в града под тепетата, изданието публикува материали, посветени на цялостния живот на организацията, поставя и взема отношение по редица дискуссионни проблеми. В няколко броя излизат и вестниците „Оптимист“ (Благоевград), „Слънчогледи“ (Видин), „Екран“ (БМЧК-София). Информацията за БМЧК се отразява широко по страниците на

267 Статут на Българския младежки Червен кръст. – https://youth.redcross.bg/images/Youth_department/doc/BRCY_Promeni_Statute_2018.pdf

сп. „Български Червен кръст“, чийто главен редактор Лидия Маркова е сред съмишлениците на младежите.

Организацията спечелва симпатиите и подкрепата и на един кръг от представители на медиите. Това са журналисти, главно от печатните и електронни средства за масова информация в столицата, които са се специализирали в отразяването на социални и здравни проблеми, на дейността на množащите се неправителствени организации и по силата на този си интерес са в непрекъснат досег и с изявите на БЧК. Сред тях са главният редактор на сп. „Български Червен кръст“ Лидия Маркова, вече споменатият Генко Генков, Петър Цинцарски, Евгени Колев, Иво Тодоров, Павлина Трифонова, Радинела Бусерска и др. На 6 април 1994 г. е учреден журналистически клуб „Ютмедия 94“ с координатор Г. Генков. Обединени от общи интереси и пристрастия, членуващите в клуба обсъждат професионални проблеми, свързани с отразяването на червенокръстката дейност в медиите и същевременно в предавания, дописки, интервюта пропагандират и рекламират червенокръстките принципи и инициативи, осигуряват *„досег до системата и до хората“* и така дават възможност на широк кръг от граждани *„да разберат философията“* на червенокръстката идея и *„смисъла на правенето на добро от стотици доброволци и служители“*²⁶⁸.

Установени са изключително градивни партньорски отношения с Министерството на образованието, науката и технологиите. През юни 1996 г. е подписан първият договор за сътрудничество между министерството и БМЧК²⁶⁹. Документът предвижда *„съвместна дейност за здравно образование и възпитание в дух на хуманизъм на учениците чрез дейността на Червения кръст“*. БМЧК поема ангажименти да осигури обучението на млади доброволци по различни проблеми на червенокръстката дейност, както и да набави нужните печатни, видеоматериали, да привлече компетентни лектори и получава възможности да сформира и обучи ученически санитарни постове. Министерството от своя страна се задължава да съдейства на организацията и клубовете ѝ в учебните заведения. Сътрудничеството се осъществява на две нива – национално (между НК на БЧК и Дирекция БМЧК и МОНТ и неговото Управление „Възпитание и развитие“) и регионално (между РК на БМЧК и регионалните инспекторати на МОНТ или между общинските комитети на БЧК и конкретни учебни заведения)²⁷⁰.

268 В разговор с г-н П. Цинцарски той сподели, че такова е било убеждението на тогавашния главен редактор на сп. „Български Червен кръст“ г-жа Лидия Маркова. Вж. също: Нов клуб създадох журналисти – симпатизанти на БМЧК. – Младежки Червен кръст, април 1994, № 4 (6), с. 1,3; Генков. Г. Надяваме се, че ще успеем... – Български Червен кръст, 1994, № 4, с. 30–37.

269 Български Червен кръст, 1997, № 4, с. 28. Договорът е подновен през 2002 г.

270 Младежки Червен кръст, 1996, № 3, с. 6–7; Отчет за дейността на БМЧК между Петия и Шестия национален събор (резюме). – Български Червен кръст, 1996, № 4, с. 35.

Урегулират се отношенията и с Националното дружество. Както свидетелстват участници в събитията, виждането за младежката организация се променя, когато *„ръководните длъжности в БЧК на национално и регионално ниво започват да се заемат от бивши млади младежки инструктори и активни участници в създаването на БМЧК“*²⁷¹. Един от явните белези в тази посока е избирането на председателите на БМЧК в Националния комитет/съвет на БЧК, въпреки промените в уставните постановления. Следващата стъпка, осигуряваща нови възможности за развитие и гарантираща подобряването на координацията с Националното дружество, е извършена след 2005 г., когато младежката дейност преминава в едно направление заедно с организационното развитие на БЧК и доброволчеството. Звеното е наречено „Организационно развитие и стратегическо планиране“. Според неговия ръководител, д-р Славита Джамбазова, младите хора получават *„в по-голяма степен подкрепа“* от областните структури, и столичния съвет, предоставени са им помещения за дейност, осигурява им се бюджет за нея. Като цяло грижата към младите хора става *„една от първостепенните грижи за БЧК“*²⁷².

Постепенно младите червенокръстци завоюват място като национална по обхват младежка организация. Изгражда се една общо взето стабилна и постоянна мрежа от клубове, която в последните години е в порядъка на 310–320 структури, обединяващи ок. 5300 членове и още над 2000 доброволци²⁷³. Към тези цифри трябва да се прибавят и нарастващият брой електронни доброволци. С навлизането на новите технологии се подобряват комуникациите между отделните звена, осигурява им се равен достъп до информация и възможности.

С помощта на Националното дружество и на международното червенокръстско движение на национално и регионално ниво се провеждат разнообразни курсове, семинари, лагери; издават се учебни помагала; организират се срещи със специалисти от различни направления; представители на организацията участват в

Участници и обучаващи в Лятната академия за доброволци

²⁷¹ Интервю с д-р Янко Михайлов по повод 100-годишнината на БМЧК, март 2021 г.

²⁷² Интервю с д-р Славита Джамбазова по повод 100-годишнината на БМЧК, август 2021 г.

²⁷³ Данните са от отчетите на БМЧК.

международни конференции и т.н. Така се повишава квалификацията на доброволците като цяло, подобрява се организационният капацитет на ръководния доброволчески състав и на щатните служители по младежката дейност.

За репичката и червеното яйце

В свой материал, посветен на поредното издание на международния детски конкурс „Ще ви хареса ли моето творчество?“, журналистът Иво Тодоров използва алегория от приказката на Ангел Каралийчев „Лъв без опашка“ за да опише значимостта на всеки жест на доброта и съпричастие. В приказната история малкото зайче Лъв без опашка търси червено яйце, за да излекува малкото си братче. Не го намира, но желанието и обичта му правят от червената репичка лек за болния²⁷⁴. Вероятно точно така са се чувствали младите червенокръстци в началото на 90-те години на XX в. в стремежа си да помогнат, да направят добро в момент, когато нуждаещите се и нуждите растат лавинообразно, а държавата е абдикирала от своите функции да подпомага социално слабите, гражданското общество едва прохожда, трудно се намират средства и спонсори. Т.е. ако продължим с алегориите, нужни са не едно и две червени яйца, но след като тях ги няма, жестовете на доброта превръщат и най-дребните постъпки (като репичката от приказката) в лек за болката на другите.

Така младежката червенокръстка организация започва своя самостоятелен живот след почти половин век прекъсване именно от социално-помощната дейност, като я поставя в центъра на вниманието си и гради около нея първоначалното си организационно формиране. Наследство има, макар и не много богато. В тези условия БМЧК тръгва по единствено градивния път да надгражда постигнатото и да намира нови интересни и резултатни пътища за развитие. Запазва се и се използва най-доброто като опит, форми, инициативи – лагерите „Тузлата“, международният конкурс „Ще ви хареса ли моето творчество?“, връзките и шефствата над детски социални заведения. Същевременно се променят мащабите и обхватът на дейностите, както и прицелните групи, към които са насочени. Докато през 70-80-те години на XX в. е практика санпостовците и червенокръстците в училищата да поемат грижи, свързани с облекчаване на бита на самотни възрастни хора, в новите условия подобни инициативи са спорадични и имат по-скоро регионален характер. Още от началото на 90-те години организацията вече поставя във фокуса на своите усилия грижата за най-уязвимите групи от младото поколение – децата, отглеждани в социалните институции или с тежки заболявания; подрастващите, необхванати в тях, но изоставени без родителска грижа, без средства.

274 Тодоров, И. „Нарисувах си къща и заживях в нея“. – Български Червен кръст, 1991, № 4, с. 15.

Като начало са възстановени стари или се установяват нови връзки с детски социални заведения (ДСЗ). Доброволците посещават домовете; опитват се да облекчат ежедневието на малките им питомци; раздават подаръци, дрехи, учебни пособия; устройват концерти и забави, особено в дните около Коледа, Нова година, Великден или по повод на други традиционни празници. Стремехът е най-вече да дадат възможност на тези деца да общуват, да се почувстват желани и така подпомагат интегрирането им в обществото²⁷⁵.

Следващата стъпка напред в помощната дейност е направена чрез участието в различни благотворителни кампании. За българското общество през 90-те години на XX в. организирането и провеждането на подобни изяви е малко позната практика – изминало е много време, сменили са се поколения, които няма как да помнят „басмените балове“ и забави на женските благотворителни дружества; големите благотворителни акции на БЧК, Съюза за закрила на децата в България и др. организации през 20-40-те години; помощните инициативи от предишните десетилетия са били дирижирани „отгоре“ и рядко са разчитали на самостоятелност в избора на каузите и формите им. Така БМЧК се оказва сред новаторите в организирането и участието в подобни кампании, било то благотворителни, фондонабирателни или информационни. Някои от акциите инициира и провежда самостоятелно или се включва в кампании, организирани от БЧК или от други организации. Общото между всички изяви с участието на младите червенокръстци е, че те са насочени към подпомагане на деца и младежи, а изпълнението е атрактивно – концерти, балове, паради на хвърчилата, изработване на подаръци и т.н.

Една от най-популярните и станали традиционни кампании е под наименованието „Децата помагат на деца“ и има за цел да възпитава и стимулира у подрастващите нагласи за благотворителност. Адресирана е както към даряващите – ученици от държавните и частни училища, така и към обдаряваните – техни връстници от ДСЗ и помощните учебни заведения. Чрез кампании, провеждани по места под различно мото, младите червенокръстци се стремят да подтикнат своите съученици да даряват, да ги направят съпричастни

Фондонабиране по младежки

²⁷⁵ Данни за подобен тип дейности има във всеки отчет на БМЧК след 1990 г.

към проблемите на децата, отглеждани в социалните домове или изложени на риск.

Други регулярни и популярни за младежката организация изяви са по повод Международния ден на прехраната (16 октомври); в дните около големите християнски празници, за 1 март; фондонабирането за деца с онкологични заболявания (през 90-те години), за подпомагането на абитуриенти – сираци или инвалиди и др. През 90-те години организацията се заема със закупуването на дрехи за възпитаниците на ДСЗ със средства, предоставени от Холандския Червен кръст; разпределя помощите, дарени за нуждаещи се деца и детски отделения в болниците от асоциацията на Силви Вартан. През 2009 г. съвместно с „Фабер-Кастел“ - България БМЧК стартира кампания за набиране на дарения за насърчаване на творческото развитие на деца с увреждания, които имат изявен талант в областта на изобразителното изкуства. Получените от продажбите на продуктите на световно известната фирма средства постъпват в специален фонд *„Творчески и образователни потребности на деца и младежи със специфични нужди и/или нисък социален статус“*. Фондът отпуска стипендии за обучението на талантиливи младежи. Младежката организация е активен партньор във фондонабирателните кампании и в осъществяването в продължение на години на социалната програма на БЧК *„Топъл обяд“*²⁷⁶. Амбицията е, осигурявайки храна за деца в неравностойно положение, да се подпомогне подобряването на тяхното физическо състояние и те да бъдат привлечени да посещават

Късче радост и обич

²⁷⁶ Програмата стартира през 2004 г. и продължава до към днес.

училище. Само през учебната 2015/2016 година са реализирани 29 проекта „Топъл обяд“ в 26 области на страната, по които 1650 деца от социално-слаби семейства, с безработни родители или лишени от родителски грижи получават топла храна всеки учебен ден.

В десетилетието след възстановяването си БМЧК продължават и две от най-значимите и популярни помощни инициативи – международният конкурс „Ще ви хареса ли моето творчество?“ и националният оздравителен лагер „Тузлата“. За пръв път след промените конкурсът се провежда през 1991 г. Концепцията му остава непроменена – да се подпомогне укрепването на психическото равновесие и да се стимулират творческите възможности и изяви на деца и юноши от 5 до 15 години с физически и психически заболявания, с увредено зрение или слух. Изложбата, в която са подбрани и изложени 241 рисунки и 134 предмети, е открита на 8 май 1991 г. и в организацията ѝ участва и възстановената младежка организация. В следващите години са проведени още няколко издания на конкурса, но липсата на финансиране и най-вече тежката логистика и приоритизирането на нуждите и дейностите карат БМЧК да се откаже от тази изява след 2013 г.

В средата на 90-те години с подкрепата на фонд „Милосърдие“ при БЧК и на спонсори са подновени и лагерите за деца с трайни физически увреждания „Тузлата“. Щатните специалисти на БМЧК и доброволците поемат изцяло организацията на оздравителния лагер. Сформирани са екипи с участието на художници, лекари, студенти прависти, ученици, които осигуряват здравното обслужване и заниманията на децата в дните на почивка. Сред най-активните организатори са Ясен Сливенски, Хенриета Илиева, Нина Йорданова²⁷⁷. През 2001 г. санаториумът, където се провежда лагерът, е приватизиран и в следващите години БМЧК се отказва от тази си инициатива. Причините са сходни с тези, довели до пре-

На лагер в Тузлата, 1996 г.

²⁷⁷ Отчет за дейността на БМЧК между Петия и Шестия национален събор (Резюме). – Български Червен кръст, 1996, № 4, с. 34;

късване на международния конкурс – липса на подходяща материална база, тежка и сложна логистика, изискваща голям и с разнообразна квалификация екип от хора и много средства, ангажиране с други проекти и дейности.

Отказвайки се от концепцията на „Тузлата“, организацията успешно реализира провеждането на други младежки лагери, предназначени за деца в неравностойно социално положение – от ДСЗ или необхванати от социалните институции, от социално слаби семейства. През 90-те години това са летните почивки в детското селище „Качулка“, в Сливенския балкан, Русе, София, Габрово, Пазарджик. В тях децата намират отдиш от тежкото си и проблемно ежедневие и същевременно усвояват нови знания и умения чрез неформалното образование. Разнообразяват се методите на работа с тях, самите доброволци са по-добре обучени, в екипите целенасочено се привличат студенти педагози и психолози²⁷⁸. Някои от тези инициативи прекъсват след 2000 г., други продължават да се провеждат до днес. През 2014 г. са организирани първите лагери за деца на бежанци, както и за подрастващи със специални образователни потребности и/или нисък социален статус и изразен талант²⁷⁹.

Голямата новост в социално-помощната дейност през 90-те години на XX в. е работата по проекти и програми със фиксирани цели, срокове и финансов ресурс, насочени към преки бенефициенти. Разглеждането на някои от тях в хронологически порядък дава възможност да се очертаят посоките, в които се върви, как се променят акцентите, кои каузи и групи от нуждаещи се възприемат като приоритетни. За пет месеца, от декември 1993 до април 1994 г., стартира и се реализира проект за предоставяне на ограничена материална помощ (храна и дрехи втора употреба) на 200 бездомни деца в София. При раздаването на помощите активно участват доброволци от Младежките аварийни екипи и от Университетския аварийно-спасителен отряд, а финансирането се осигурява чрез МФЧК/ЧП. Естествено продължение на изпълнението на задачите, заложи в този проект, е програмата за хранене на бездомни деца в Бургас, материално обезпечена от Холандския Червен кръст.

В периода 2003–2006 г. БМЧК реализира мащабен проект **„Превенция на насилието в ДСЗ“**, финансиран от Швейцарския Червен кръст и швейцарската фондация „Хирцел“. За времето на изпълнението му са достигнати 15 детски социални институции в страната с над 1500 деца, живеещи в тях. Стремешът е в рамките на работата на доброволците по проекта възпитаниците на социалните домове да бъдат мотивирани да се информират и да търсят своите права, да се научат да реагират и да работят за превенция на насилието в домовете. В обхванатите ДСЗ се формират групи за застъпничество в състав от по 5 до 17 деца; доброволци на БМЧК преминават специално обучение за правата на

278 Вълев, А. „Тук и сега“ (Опит за психологически портрет на БМЧК). – Български Червен кръст, 1998, № 1, с. 51.

279 Отчет 2013–2014, с. 13.

децата, за медиация на конфликти и превенция на насилието. Именно това е и един от най-видимите и реални резултати от осъществяването му – веднъж получили специализирана подготовка, младежите продължават да реализират дейности със застъпнически характер в специализираните институции за деца и след изпълнението на проекта²⁸⁰.

„Проект „Превенция на насилието в ДСЗ“, с ръководител Елена Миланова и Атанас Цветански и щатен специалист БМЧК–Тодора Тодорова бе реализиран в област Враца с децата от ДДЛРГ „Асен Златаров“. Този проект допринесе за привличането на нови доброволци в изпълнението на планираните дейности. В дома работихме по разрешаването на конфликтите, справяне с гнева и намаляване на насилието между децата. Изградената комисия за застъпничество от деца в ДСЗ и педагогически персонал допринесе за намаляване на насилието, а част от групата за застъпничество станаха наши доброволци. Този проект е актуален и сега имайки в предвид нарастващата агресия и насилие между децата в училищата.“

Из интервю на Т. Тодорова²⁸¹

През ноември 2003 г. стартира нов проект, този път насочен към **намаляване на риска от трафик на жени и деца в България**. Осъществява се с финансовата помощ на Норвежкия Червен кръст и Министерство на вътрешните работи на Кралство Норвегия на два етапа и обхваща 23 областни организации в 12 региона в страната. Инициативите по места са различни, но навсякъде се организират информационни кампании в училищата и в ДСЗ; разпространяват се брошури и статии; привлечени са квалифицирани психолози, които да работят с деца, живеещи в рискови условия; търси се съдействието на регионалните медии. Проведена е и национална информационна кампания, по време на която са излъчени телевизионен клип, радиопредавания, на обществени места и особено в училищата са разпространени тематични стикери и плакати. За двете години работа по програмата са проведени обучения на хора как да обслужват телефоните на доверието, как да оказват първа психологична помощ на жертви на трафик, на техните семейства и на потенциални мигранти, които желаят да работят в чужбина, по какъв начин да се предпазят от трафик. Партньори в реализацията ѝ са Мисията на Международната организация по миграция в България, Академията на МВР, Гранична полиция. Обявен е и национален конкурс за есе, стихотворение и рисунка на тема „Трафикът на хора – новото робство“, в който със свои произведения се включват повече от 200 деца и младежи от цялата страна. Особено полезен резултат от реализиране-

280 Отчет за дейността на БМЧК за периода 2005–2008, с. 8–9; БМЧК и проекти, насочени към деца. – Обществено възпитание, 2004, № 4, с. 32.

281 Интервю с Тодора Тодорова Кръстева – Луканова по повод 100-годишнината на БМЧК, март 2021 г.

то на проекта е изготвянето на „Ръководство за обучаващи по превенция на трафика на хора“, преведено и на английски език и разпратено до всички национални дружества на Червения кръст, участващи в Европейската мрежа за сътрудничество на Национални дружества на ЧК/ЧП в отговор на трафика на хора²⁸².

Грижата за децата от рисковите групи заляга като цел и в проекта **„Включване на борбата с най-тежките форми на детски труд в дневния ред на младежки клубове и доставчици на услуги в 6 региона на България“**. Финансирането осигурява Международната организация на труда. Подбраните области са сред най-засегнатите от явлението в страната, а целта, както личи от самото наименование, е да се повишават възможностите за превенция на децата. Проведени са обучения за доброволци на БМЧК и за представители на партньорски организации. В училища и специализирани институции за деца в Добрич, Монтана, Варна, Русе, Пазарджик и Хасково се разгръщат широки информационните кампании. Обхванатите деца достигат ок. 3 600²⁸³.

Плакат и информационно табло в Оздравителна професионална гимназия по икономика, Хасковски минерални бани

Разгръщането на капацитета на БМЧК в социално-помощната дейност го прави търсен партньор и активен участник в осъществяването на нови политики по отношение на грижите за младото поколение. Една от тях е постигането на деинституционализация на децата. В сътрудничество с Холандския, Австрийския и Германския Червен кръст, както и с помощта на общинските власти в градовете Русе, Добрич и Пазарджик, се откриват центрове за социални услуги за деца – приют за безпризорни деца (Русе), дневен център за работа с деца в риск (Русе), център за обществена подкрепа на деца и семейства (Добрич), център за работа с деца на улицата (Пазарджик) и център за настаняване от семеен тип (Пазарджик). Целите на този тип услуги са насочени към изграждане у подрастващите на умения за самостоятелен живот, към насърчаване на социалната им интеграция; към осъществяването на специализирана работа с деца, на които предстои връщане в семейна среда; към превенция на изоставянето и консултиране на родителите. Във финансово отношение разходите се поемат от републиканския бюджет.

282 Отчет за дейността на БМЧК за периода 2005-2008, с. 9; БМЧК и проекти, насочени към ... – Обществено възпитание, 2004, № 5, с. 34-35.

283 Пак там.

Отново в тази посока е и проектът на БМЧК, фондация „Велукс“ и МФЧК/ЧП **„Консултативен център по приемна грижа“**. Началото е положено през 2010 г., а основната цел е да бъдат проучени нагласите по отношение на приемната грижа в българското общество, да се предприемат действия за промяната им в положителна посока. Размахът на дейностите обхваща национални информационни кампании за приемната грижа; обучения на доброволци на организацията за работа по темата; целенасочено лобиране пред държавните институции за промяна на законодателството; търсене и осъществяване на партньорства с неправителствените организации, чиито интереси и дейности са в тази сфера. Като пример за обхвата на постигнатото бихме посочили, че само Третата национална доброволческа информационна кампания обхваща 84 общини в 24 области в страната и е с участието на над 1000 доброволци на БМЧК и с партньорството на 84 неправителствени организации и институции, доставчици на социални услуги за деца и семейства²⁸⁴.

В началото на 2012 г. стартира една от най-ефикасните инициативи на БМЧК и БЧК в областта на социално-помощната дейност – на територията на НУЛЦ на БЧК в с. Лозен край столицата отваря врати т. нар. **Шарена къща**. Сградата е новопостроена с

ресурси от проекта и предоставя функционална материална база и удобна битова среда за извършване на заложените в концепцията дейности. А те са насочени към осигуряване на цялостна подкрепа на младежи, напускащи социалните институции – развиване на житей-

Наблюдавано жилище „Шарената къща“

ските им умения, включително повишаване на тяхното образователно равнище и професионална компетентност; създаване на партньорства с корпоративния сектор за обучение и стаж на младежите, за субсидирано настаняване след напускането на Наблюдаваното жилище (НЖ); оказване на съдействие за осигуряване на продължаващо обучение чрез менторски програми за подготовка за приемни изпити във висши учебни заведения и чрез професионални обучения, предоставяни от Агенцията по заетостта. Резултатите не закъсняват и обобщените данни към 2017 г. показват, че за шестте години от началото от

284 Отчет за дейността на БМЧК за периода 2009-2010, с. 13; Отчет за дейността на БМЧК за периода 2011-2013 г., с. 9; Отчет за дейността на БМЧК през 2013 г., с. 13.

услугата са се възползвали общо 83 младежи. По-същественото в случая е как Шарената къща е докоснала и повлияла на тяхната съдба, на реализацията им в живота. А тя определено го е направила. Част от младежите започват работа при работодатели, които са дългогодишни партньори на БЧК, други продължават образованието си във висши учебни заведения. Двама първокурсници успяват да спечелят стипендия, отпусната от Президента на Република България по програмата „Подкрепи една мечта“, както и стипендия от Мото-Пфое и БЧК по инициативата „С тениска на бала“. Двама от младежите имат възможността, благодарение на други партньорски организации, да започнат шофьорски курсове. През годините е адаптирана специална система за мотивиране и санкциониране на младежите в НЖ, така че от общо 50 потребители на услугата, 31 са я напуснали поради успешна реинтеграция и стартиране на самостоятелен живот. По време на престоя си те не само получават помощ за намиране на работа, а се обучават и придобиват трайни умения самостоятелно да търсят работа и да се представят добре на пазара на труда²⁸⁵.

Удачна стъпка в развитието и координацията на дейностите става формирането на екипи по „Социално-помощна дейност“ в областните организации. Те обединяват доброволци, работещи приоритетно в тази област, и имат капацитета да организират обучения, инструктажи, мероприятия и акции, да търсят, привличат и мотивират за участие в работата нови младежи. Тези екипи поставят като своя задача и планирането и осъществяването на фондонабиране.

Разгръщането на толкова обхватна и резултатна помощна дейност не би било възможно без обучени членове на организацията и доброволци. През годините тематиката на обучителните програми се усъвършенства, разнообразяват се прилаганите методи и форми на поднасяне на материала. Но всички запознати с проблемите са единодушни в едно – значимостта на т.нар. **Швейцарски курсове**. Става въпрос за стартирания през 1993 г. съвместен проект на БМЧК, Швейцарския младежки Червен кръст и МФЧК/ЧП. Целта му е да се разработи и приложи програма за обучение на младежи за работа в детските социални заведения. От българска страна в основата на успеха на проекта са Ясен Сливенски (по това време главен специалист в Дирекция БМЧК, ръководител на проекта), Нина Йорданова, Хенриета Илиева, Асен Якимов, Аглика Иванчева. С много отдаденост на каузата те успяват да организират голям брой курсове за доброволци, а по-късно и обучения на обучаващи. Само през първите две години са проведени 14 курса за обучение на доброволци на БМЧК за работа с деца от ДСЗ. В тях са включени и щатни специалисти и директори на

²⁸⁵ Отчет за дейността на БМЧК в периода 2011-2013, с. 9-10; Отчет за дейността на БМЧК през 2017, с. 26-27. Интервю с д-р Славита Джамбазова по повод 100-годишнината на БМЧК, август 2021 г.

домове от 28 те области в страната. Използват се активни и модерни методи на поднасяне на материала, смяна на дейностите чрез сюжетно-ролеви игри, работи се в малки групи и пленарни заседания, а след приключване на обучението се осъществяват посещения в самите социални заведения. Като резултат организацията успява да създаде мрежа от доброволци за работа с тази група деца, съставени и издадени са няколко помагала по социално-помощна дейност²⁸⁶.

Там, където започва Червеният кръст

По ред причини – лоша преценка, субективни предпочитания, некомпетентност и др., една от винаги приоритетните, присъщи и обществено разпознаваеми дейности, каквато е обучението по първа помощ, се оказва най-загледаната от смяната на екипа в БЧК, отговарящ за младежите през 80-те години на XX в. Някои от дейностите и структурите оцеляват единствено в Пловдив благодарение на дългогодишния червенокръстки деятел д-р Божидар Филипов. Казано по друг начин, при своето възстановяване през 1990 г. БМЧК се изправя пред предизвикателството да започне да гради в тази област почти от нулата.

Като начало отделните клубове и общински структури организират курсове и семинари за обучение по първа помощ, отделят се средства от иначе скромния бюджет на организацията за финансовото им обезпечаване, възстановяват се характерните за 60-70-те години на XX в. санитарни постове в училищата. Договорът за сътрудничество с МОНТ от 1996 г., в който подготовката на учениците за оказване на първа помощ заляга като задължение на организацията, дава тласък на развитието в тази посока. Така към края на годината вече са образувани 650 ученически формирования, които започват да се наричат **Ученически екипи за първа помощ** (УЕПП). По своята организация те подобряват санитарните постове, но с подобрена подготовка и по-голям обем от задачи, с които се ангажират. Отново започват да се провеждат регионални прегледи, а през 1997 г., след 14-годишно прекъсване е възстановен и Националният преглед (състезание) с участието на отбори от 22 региона на страната. В средата на 90-те години е изготвена и започва да се прилага програма за обучение по първа помощ, издадени са първите материали²⁸⁷.

Постепенно УЕПП се налагат като форма и структура и това личи от нарастващия брой на екипите и на техните членове. Връх като численост е достигнат през 2009–2010 г., когато в страната действат съответно по 333 и 425 формации

286 БМЧК Актуална информация, юли 1993, № 7, с. 1; Сливенски. Я. Имаш ли време за другите? (Един проект три години по-късно). – Български Червен кръст, 1995, № 10, с. 6. Интервю с Ясен Сливенски по повод 100-годишнината на БМЧК, юли 2021 г.

287 Анализ оценка на БМЧК за периода 1990–1992 г. – Български Червен кръст, 1992, № 9, с. 8; Нека бъдем приятели. – Български Червен кръст, 1994, № 9-10, с. 28; С очи, отправени към бъдещето. – Български Червен кръст, 1996, с. 34-35; „Тук и сега“ (Опит за психологически портрет на БМЧК). – Български Червен кръст, 1998, № 1, с. 50-51.

с по 1423 и 1952 участници. Значително се подобрява нивото на тяхната подготовка, в процеса на която освен медицинските специалисти в училищата, се включват и доброволци от Младежките аварийни екипи. Добре обучени на национални и регионални обучения, младежите от МАЕ вземат активно

Състезание по първа помощ, 29 август 2014 г.

участие в преподаването на теоретичния материал и в практическите тренировки на учениците, поемат менторска роля спрямо тях. Редовното провеждане на състезания на общинско, областно и национално ниво (на всеки 2 години) повишава мотивацията на учениците за включване в УЕПП. От своя страна БМЧК гледа на ученическите екипи като на стратегически важна дейност – отвъд прекия резултат на придобиване на полезни знания и умения от страна на децата за оказване на първа помощ, те са и един от основните способи за набиране и задържане на доброволци и членове за МАЕ и за организацията като цяло.

През 1996–1997 г. се слага началото на изключително успешен и перспективен проект на БМЧК и Австрийския младежки Червен кръст, наречен „Хелфи“.

Замисълът на новото начинание е да се даде на децата минимум от знания за оказване на елементарна първа помощ при произшествия у дома, в училище, на улицата. Разработената от Австрийския Червен кръст програма съчетава и е съобразена с най-новите тенденции в обучението по първа помощ

Радостта на наградните, XXVI Национално състезание на УЕПП, 4–6 юни 2011 г., с. Лозен

и поднася информацията по атрактивен, достъпен и интерактивен начин. За приложението ѝ в българските училища са отпечатани учебни пособия и за

децата, и за учителите, рекламни материали, провеждат се семинари за обучение. Съществени заслуги за успешното ѝ адаптиране към българските условия имат тогавашният директор на БМЧК Ясен Сливенски, председателите на организацията Асен Якимов и Радан Кънев, координаторът на проекта Хенриета Илиева.

Интересът към „Хелфи“ и от страна на малките ученици, и от страна на преподавателите е голям и програмата продължава да се прилага и след официалното приключване на проекта през 2000 г. Отчитайки постигнатото, Дирекция БМЧК води успешни преговори с Австрийския младежки Червен кръст и получава съгласието му работата по него да продължи. Като илюстрация на постигнатото през 2017 г. програмата достига до 3977 подрастващи, а през 2019 г. – до 5000. Утвърждава се и като обучителен модул в подготовката на доброволците. Крайният резултат от приложението ѝ в българското училище е стимулиране в ранна възраст на интерес към първата долекарска помощ, формирането на кръг от деца, имащи желанието да надградят своите знания и умения в прогимназиалния курс на обучение. Много от тях по-късно се включват в УЕПП и така „Хелфи“ се превръща в брънка от веригата, осигуряваща приемственост между поколенията доброволци в БМЧК.

През 2016 г. стартира работата по дългосрочната превантивна програма **„Детско полицейско управление“**. Инициативата е на МВР и в нея участват обществени организации, министерства, представители на Българската православна църква. Партньор е и БМЧК, който в рамките на изпълнението на програмата провежда презентации и информационни кампании по първа долекарска помощ сред учениците²⁸⁸.

В самото начало на 90-те години на XX в. д-р Я. Михайлов лансира идеята за формиране на младежки екипи, които са обучени да действат в екстремни ситуации на аварии, бедствия и катастрофи. Като всяко начало и това е трудно. Първата подобна структура – Университетският аварийно-спасителен отряд (УАСО), се формира през 1990 г. в Софийския университет. Създател, ръководител и генератор на инициативи е ядреният физик, запален пътешественик

Материали по програмата „Хелфи“

288 Отчет за дейността на БМЧК мандат 2015-2017, с. 16; Отчет за дейността на БМЧК 2019 г., с. 11.

и дългогодишен доброволец на БЧК Васил Гурев. Отрядът е регистриран като неправителствена организация и е единственият колективен член на БМЧК. Още със самото си формиране УАСО установява близки връзки с Гражданска защита и участва в нейни учения.

До 1996 г. се слага началото на още 7 МАЕ, като особено успешни са тези в Пловдив, Стара Загора и София. През 1998 г. стартира двугодишна програма за

създаване на аварийни екипи, финансирана от Австрийския младежки Червен кръст и благодарение и на нея през 2000 г. в страната вече действат 20 екипа. Концепцията на тези формирования е да бъдат подготвени да оказват първа долекарска помощ и психо-социална подкрепа на постра-

Университетският аварийно-спасителен отряд в действие

радали пряко или косвено от бедствия, аварии и катастрофи. Дейността им се осъществява в три направления: преди, по време и след бедствието. Преди наличието на подобно събитие членовете на МАЕ подготвят младежите как да реагират в подобни ситуации чрез лекции, демонстрации, симулации и чрез разпространение на информационни материали. В случай на бедствие те подпомагат екипите на БЧК в „зелената зона“ (извън периферията) на бедствието. След него усилията са съсредоточени основно в оказване на помощ на общността в процеса на възстановяването ѝ.

През 90-те години на екипите се гледа и като на *„интересна форма за привличане на младежи“*, като на ресурс на *„потенциални обучаващи по първа помощ“*. Желанието е МАЕ да се наложат като *„същинска част от системата за първа помощ“*²⁸⁹. Търсят се начини за укрепване на тяхната организационна стабилност, за подготовка и обучение на членовете им, за снабдяване с екипировка и оборудване. Провеждат се първите национални състезания, а през 1997 г. отборът на БМЧК печели Международното младежко състезание по първа помощ²⁹⁰. Но на този етап по отношение на мястото и ролята на МАЕ все още съществува известно подценяване в рамките на БЧК и ръководството на младежката организация остро поставя въпроса на обсъждане. На заседание на 60-то Общо събрание на Националното дружество през март 1997 г. председателят

289 Нека бъдем приятели. – Български Червен кръст, 1994, № 9-10, с. 23

290 „Тук и сега“ (Опит за психологически портрет на БМЧК). – Български Червен кръст, 1998, № 1, с. 51.

на БМЧК Радан Кънев от-
правя критика, че МАЕ
се възприемат *„като
ученически санитарни
постове“* и по ника-
къв начин не се трети-
рат *„на равна основа с
медико-санитарните
формирования на БЧК“*.
Предложенията му са
те да се приравнят към
санитарните дружини и
за тях да се предвидят
и отделят същите сред-
ства, прегледи и обучения²⁹¹.

Победителите в Националното състезание на МАЕ, 30 август 2014 г.

Голямо значение за институционалното укрепване и за нарастването на капацитета на младежките екипи имат обученията – срещи на командирите, подготовка по първа психологична помощ и психосоциална подкрепа, по международно хуманитарно право, участие в учебно тренировъчни дейности за реакция при бедствия, аварии и катастрофи съвместно със специализираните екипи на БЧК, Гражданска защита, пожарна и аварийна безопасност. В началото с тях се ангажират главно областните методисти на БЧК. След организационните промени през 2005 г. вниманието към екипите и тяхната подготовка се засилва. Резултатът е, че през 2009 г. за пръв път се въвежда обучение на национално равнище като един от петте модула на *„Академията за доброволци“* е посветен именно на първата помощ, с което е направена сериозна крачка в посока на унифициране на подготовката на доброволците. През следващата 2010 г. е организиран най-големият форум за обмен на знания и умения между представителите на националните отбори и доброволци от 28-те областни организации, имащи изявен интерес в областта на първата помощ. На първия зимен семестър на националния лагер *„Академия за доброволци“* са обучени 56 доброволци по първа долекарска помощ, първа психологична помощ и психосоциална подкрепа. Основната част от екипа обучаващи са членове на представителните отбори на БЧК за Европейското състезание по първа помощ FACE през годините. В края на 5-дневното си курс доброволците участват в симулация на евакуация на пострадали при бедствена ситуация²⁹². От тук на-

291 Български Червен кръст, 1997, № 5, с. 11.

292 Отчет за дейността на БМЧК през периода 2009–2010, с. 5. Интервю с д-р Славита Джамбазова по повод 100-годишнината на БМЧК, август 2021 г.

татък Зимната академия за доброволци става основен стълб в обучението на МАЕ.

От особено значение за устойчивостта на аварийните екипи имат регулярните национални състезания и подготовката на представителния отбор за участие в Европейското състезание по първа помощ (FACE) и в балканския му еквивалент. Разбирането, усвоено от БМЧК е, че именно националният отбор е *„най-силният ресурс на организацията за разпространение на нивото и стандартите на обучение“* сред доброволците, сред младежките екипи по места, сред широк кръг от млади хора. Сред хората, ангажирали се с тази задача в продължение на години, са Марияна Манушева и Атанас Цветански. На състезанията традиционно отборът се представя много добре – завоюва 7-мо място през 2009 г., 4-то през 2010 г., а през 2013 г. заема почетното първо място²⁹³.

Благодарение на добрата си подготовка, на компетентността на членовете си, МАЕ се включва и оказва помощ и подкрепа в реални кризисни ситуации. За пръв път екипите имат възможност да демонстрират на терен знанията и уменията си през лятото на 2007 г., когато оказват помощ на пострадалите при наводненията в Русенска област. Виждаме ги отново в действие през 2009 г., когато МАЕ Благоевград подпомага чакащите по време на блокадата на южната граница при ГКПП Кулата; дава психосоциална подкрепа на жителите на с. Осиково след тежък криминален инцидент. След голямото земетресение в Перник през май 2012 г. аварийният екип на БМЧК в града се включва в раздаване на вода на пострадалото население, в подготовката на Дневния център за възрастни хора на областната организация за временно настаняване на нуждаещи се граждани, в разпределяне на дрехи за граждани, настанени в палатки и временни центрове. През май и юни доброволците реализират посещения в центъра за временно настаняване и оказват подкрепа на останалите без дом семейства. След терористичния акт на летище „Сарафово“ в Бургас през същата година екипът от доброволци на БМЧК – Бургас раздават вода и одеяла и оказват психосоциална подкрепа на пострадалите. През ноември с.г. отново в Бургас възниква ситуация, в която екипът се включва – след избухването на трафопост в жилищен блок младежите се отзовават на терен и раздават вода и храна на засегнатите, помагат на Гражданска защита. Традиционно МАЕ се ангажират и с осигуряването на първа помощ по време на масови събития – концерти, турнета, фестивали, велопоходи, откриване на мотосезона и т.н.

За постъпателното развитие на екипите говорят и цифрите. Към 2019 г. в страната действат 21 МАЕ с 404 членове. В резултат на целенасочените усилия

²⁹³ Отчет за дейността на БМЧК... 2009-2010, с. 4-5.

и системната работа по подготовката им е постигната тяхната интеграция в националната система за реакция при бедствия и аварии.

„Винаги идеята за Младежки аварийни екипи, които да бъдат същинска част от националната система за реакция при бедствия, се е приемала като утопия или екзотика. По „наше“ време не пробихме в това отношение. Имаше МАЕ, но интеграцията им в националната система дойде много по-късно и е огромен успех. Тя дава възможност младежите да бъдат задържани много мотивирани и много до късно в професионалния им живот, осигурява и много логичен преход към структурата на БЧК, поддържа сътрудничеството с ПСС, с държавни структури.“

Из интервю на Радан Кънев²⁹⁴

В началото на 90-те години на XX в. БМЧК навлиза в едно напълно ново за него поле на изява – оказването на **първа психологическа помощ (ППхП) и психосоциална подкрепа (ПСП)**. Дейността е малко позната и непривична за младите червенокръстци не само в България, но и в световен мащаб, където опитът също е доста скромнен. За да се започне на първо място са нужни обучени доброволци и именно в тази посока организацията насочва своите усилия. Залага се на проектната дейност. През 2003–2004 г. БМЧК осъществява проект, финансиран от Американския Червен кръст, с основна цел да се повиши капацитетът по ППхП и да се формира мрежа от регионални инструктори, които да бъдат в помощ на екипите по ППБ и МАЕ. С включването на подготовката по ППхП и ПСП като елемент от националното обучение в рамките на Зимната академия се разширява кръгът на доброволците, с познания в тази област, издига се нивото на тяхната компетентност. Преминалите обученията млади хора стават обучители в рамките на областните организации и така кръгът на обхванатите младежи нараства. Повишава се и интересът към обученията, желанието за включване в дейностите по ППхП и ПСП. И ако през 2015 г. над 250 доброволци на БМЧК придобиват умения в тази област, през 2019 г. те са вече 460, обхванати в 33 обучения и практически симулации по места²⁹⁵. Така с усилията на много щатни специалисти и доброволци в страната се формира мрежа от компетентни професионалисти – достижение, признато от международната червенокръстка общност.

Обстановката и кризисните събитията на Балканите, съпроводени с интензивни миграционни потоци, зачестилите природни бедствия стимулират БМЧК да продължи дейностите по ППхП и ПСП. Организирант се все повече обучения, програмата им се специализира, а активността се фокусира върху най-уязви-

²⁹⁴ Интервю с Радан Кънев по повод 100-годишнината на БМЧК, март 2021 г.

²⁹⁵ Отчет за дейността на БМЧК 2019 г., с. 12.

мите групи от хора, върху деца и мигранти, към защита и подкрепа на работещите на терен доброволци и професионалисти. През 2015 г. Дирекция БМЧК и Дирекция „Мениджмънт на бедствията“ при БЧК иницират и провеждат надграждащо обучение по психосоциална подкрепа. В него вземат участие представители на мрежата от специалисти, оказващи ПСП от областните червенокръстки структури, техни колеги от националните дружества на Сърбия, Република Северна Македония и Гърция²⁹⁶. Благодарение на усилията на БМЧК и изградената система за ППхП и ПСП десетки семейства получават консултации в кризисни ситуации, а професионалистите могат да разчитат в своята работа на компетентната помощ от страна на обучените доброволци.

През 2012 г. ПСП, оказвана от младите червенокръстци, навлиза и в училището. В рамките на програмата „Партньори за социална промяна“ се провеждат ателиета с ученици от 4-ти до 8-ми клас. Разискваните теми са свързани със стреса, емоциите, взаимоотношенията и представляват интерес и за децата, и за доброволците. В следващите години ателиетата и презентациите стават неизменна и атрактивна за учениците част от дейността на

По време на обучение в базата на БЧК в с. Лозен

БМЧК – според последните данни от отчета на организацията, през 2019 г. са реализирани 70 подобни събития в учебните заведения в цялата страна.

От здравна просвета към всестранна здравна програма

Разпространението на знания, насочени към повишаване на здравната култура на гражданите, е сред приоритетните и дълбоко присъщи на червенокръстката организация дейности. Точно така – не просто като акцент, а като мисия за ограничаване на здравната уязвимост на децата и младежите, я мисли и възприема и БМЧК. За съжаление, наред с обучението по първа помощ, това е дейността, най-силно засегната от оттеглянето на Червения кръст от българското училище през 80-те години на XX в. Казано по друг начин, през 90-те години младежката организация започва да гради наново своята стратегия за здравно обучение на младите хора. Вземат се предвид промените в

²⁹⁶ Отчет за дейността на БМЧК през 2015 г., с. 8.

обществото, в начина на живот, набелязват се целевите групи върху които да се въздейства, търсят се нови насоки и форми на изява, въвежда се проектно-то начало.

Започва се с **профилактиката на СПИН и АнтиСПИН кампаниите**. Интересът на обществото и особено на младежите към заболяването, наречено „чумата на ХХ в.“ е голяма, а нуждата от достоверна и достъпна информация – належаща. Множат се неправителствените организации, занимаващи се с проблемите. На този фон БМЧК успява да превърне превенцията на СПИН сред младата аудитория в свой постоянен ангажимент, а изявите му да станат популярни и разпознаваеми. Началото отново е свързано с курсове за обучение на доброволци, включително и на обучаващи, с информационни кампании, лекции, тематични срещи, дискусии по повод на световни здравни дни и международни дати, за да се премине към регулярни лекции в училищата. Реализирани се не един и два успешни проекта, издадено е ръководство за обучаващи „Разговор за СПИН“. Сред пионерите в организирането на кампаниите, в планирането на дейностите са П. Цинцарски, Нина Йорданова, Г. Генков.

Този аспект от изявите на организацията се радва на голяма популярност сред доброволците. За интереса им недвусмислено говорят и сухите цифри:

за периода 2011–2013 г. са реализирани над 300 сесии по метода „*връстници обучават връстници*“ и в тях са обхванати повече от 6 800 ученици в цялата страна. През 2017–2019 г. резултатите са още по-впечатляващи – през обученията са преминали над 2000 доброволци, които от своя страна са достигнали до

АнтиСПИН кампания

приблизително 110 хил. младежи²⁹⁷. АнтиСПИН кампаниите са разчупени, атрактивни, подчинени на определена идея, на конкретно внушение, с желание да привлекат вниманието на широк кръг от младежката аудитория. Доброволците сами изготвят своите проекти, организират мащабни акции с различни статични и подвижни пунктове за демонстрация на правилна употреба на предпазни средства, провеждат се ан-

297 Отчет за дейността на БМЧК през периода 2011–2013, с. 6; Отчет за дейността на БМЧК мандат 2017–2019, с. 18.

кети и проучвания на обществените нагласи, дебати и обществени дискусии, факелни шествия по определени маршрути, лектории и беседи в училищата, дискотеки, конкурси, викторини, панихиди, изложби, радиопредавания, проекции на филми със здравна тематика. В някои области червенокръстците сами измислят мотото на своята кампания: „За да бъдете щастливи, ползвайте презервативи“ – Русе; „За да живеем живота си по-добре“ – Видин; „Който разбира, за презерватив се спира“ – Варна; „Животът е кратък – живей го без риск“ – Плевен и др. Същите форми се използват и за Деня на влюбените „Св. Валентин“ – 14 февруари, като в някои области дори са отпечатани и специални картички „валентинки“ или се събират подобни картички в училищата. Извън преките ползи за постигане на по-високи нива на информираност за заболяването и за профилактиката срещу него, тази дейност открива значителни възможности за набирането, мотивирането и задържането на доброволци в организацията.

Успехът от своя страна открива перспективи за поставянето на по-обхватни цели и задачи. През 2012 г. в обучителната програма е въведен модул по сексуално и репродуктивно здраве. В него са обединени най-добрите практики, използвани от организацията, в сферата на здравната просвета и се поставя акцент не само върху здравните, но и върху социалните аспекти на рисковото поведение. С този обучителен модул БМЧК си поставя амбициозната цел да предаде на своите доброволци, а посредством тях и на техните връстници в училищата, познания, да постави проблемите на една по-широка основа през призмата на социалните и здравните последици за отделните индивиди и за репродуктивното здраве на нацията.

Под влияние на комплекс от социални, икономически, психологически и др. фактори, както и поради все по-лесния достъп до легални и нелегални психоактивни вещества в края на XX и началото на XXI в., застрашително нараства тенденцията за употреба на наркотични вещества. Най-уязвими и податливи отново се оказват именно младите хора, като с годините видимо се снижава възрастовата граница на първа употреба, множат се младежите, които посягат към синтетични дроги. Така превенцията на зависимости се превръща в една от главните насоки на здравната просвета на БМЧК. Формите са вече добре познати – национални, областни и междуобластни обучения на доброволци; набелязване на целеви групи, с които да се работи приоритетно; провеждане на информационни кампании; търсене на партньорства с неправителствени организации и с държавните институции и др. Така например през 2000–2002 г. БМЧК и Фондация „Ромска интеграция“ съвместно осъществяват проект, наречен **„Устойчивите страни на межкултурното разбирателство“**. В неговите рамки е организирано и национално обучение по превенция на нарко-

мании²⁹⁸. През 2007 г., по инициатива на фондация „Вила Мараини“/Италиански Червен кръст (като координираща организация), националните дружества в България, Франция, Латвия, Португалия, Хърватска и Северна Македония стартират работата по проект **„Подобряване на стратегиите за намаляване на здравните щети сред интравенозно употребяващите наркотици: червенокръстки подход в Европа“**. Проектът се финансира от Европейската комисиия и сред целите му са превенция на употребата на наркотични вещества, намаляване на здравните щети сред интравенозните наркомани и промотиране на заместителна терапия, създаване на мултидисциплинарна мрежа от национални дружества, които да разширяват познанията и повишават чувствителността на обществото относно социалните и здравни проблеми, предизвикани от употребата на дрога.

Наред с образователните елементи по отношение на наркотиците, младите червенокръстци работят със своите връстници в посока на изграждане на житейски умения за съпротива и справяне с груповия натиск от обкръжаващата ги среда, на формиране на критично мислене и асертивно поведение. Не по-малко значима е дейността им за намаляване на стигмата и дискриминацията към употребяващите наркотици – все предразсъдъци и трайни обществени нагласи, които създават сериозна бариера за предоставянето на адекватни здравни и социални услуги за зависимите и техните семейства, за реализирането на ефективни терапевтични програми, допринасящи за тяхната рехабилитация и реинтеграция в обществото. В последните години чрез атрактивни хепънинги и други кампании БМЧК ефикасно представя спорта като алтернатива на употребата на дрога.

Превенцията и информационните кампании се съчетават и с директна работа с уязвими групи. Пример в тази посока са успешно функциониращите нископраговите (дроп-ин) центрове за работа със зависими в областните организации на БЧК в Русе и Кюстендил. Те са открити през 2009 г. към центровете за работа с лица, употребяващи венозно наркотици с финансиране от международния проект „Подобряване на стратегиите за намаляване на здравните щети сред интравенозно употребяващите наркотици: червенокръстки подход в Европа“. Дейността им е насочена към намаляване на здравните щети сред инжекционно употребяващите наркотици – превенция на свръхдоза, безопасно инжектиране и практикуване на безопасен секс, насочване към изследване за СПИН, хепатит В и С, полово-предавани инфекции и туберкулоза, както и ориентиране към субституираща терапия, консултиране по социални и здравни въпроси. Двете областни организации имат завиден опит в работата със зависими – успели са да обхванат в нея почти 70 % от инжекционно-употре-

298 Отчет на БМЧК...2011-2013.

бяващите наркотици в двата града, а взаимодействието им с екипите на двата дроп-ин центъра, я допълва и обогатява²⁹⁹.

С натрупването на опит, с повишаването на броя на обучените доброволци, БМЧК насочва усилията се към изграждането на широко обхватна програма за изграждане у младите хора на желание, навици и умения за здравословен начин на живот. През 2007 г. се слага началото на изпълнението на проекта „Здраве в училище“ с финансовата подкрепа на фондация „Kraft Cares“. Като отчита тревожните факти, че затлъстяването и свързаните с него метаболитни заболявания са едни от най-важните здравни проблеми в България тъй като 47 % от българското население тежи повече от нормата, че в тази бройка са включени и 100 хил. деца на възраст между 7 и 14 години, организацията насочва фокуса на проекта именно към разпространяването на знания за здравословното хранене и активния начин на живот сред учениците. В неговите рамки се разработва и осъществява образователна програма, която да развие практическите умения на децата за оценяване качеството на консумираните храни. Целева група са учениците от трети клас. Първоначално проектът стартира в 10 области, но бързо печели популярност сред децата, учителите и родителите, което налага отпечатването на много нови помагала, а приложението му се разраства и обхваща учебни заведения в 19 региона на страната. Заниманията са разнообразни в различните области и училища, като се дава възможност на учителите и учениците да предлагат нови интересни начини за онагледяване на наученото от помагалата; въвличат се под различни форми родителите. Така например в едно от училищата в област Кърджали децата демонстрират придобитите знания в присъствието на родители, представители на Районния инспекторат по образованието и на общината, много гости. В Берковица пък се провежда „плодова работилница“ с участието на учениците и на доброволци на БМЧК. Друго учебно заведение в Монтана посвещава зелено училище за класовете, включени в програмата, на здравословното хранене и здравословния начин на живот. Към проекта има огромен интерес и през учебната 2009/2010 г. по него работят 7481 деца и 382 учители.

„Природата ни обича, а ние?“

Под това мото през далечната вече 1990 г. столичният клуб „Средец“ организира и провежда първата екологична кампания на младежи червенокръстци. Участниците в клуба, сред които Ралица Методиева, д-р Ханджиев, Васил Танков, Радан Кънев и др., са убедени в дълбоката връзка на екологичните казуи с червенокръстките идеи и са адепти на идеята, че екологията трябва да стане неизменна част от изявите на възстановената младежка организация.

²⁹⁹ Отчет за дейността на БМЧК през периода 2011–2013, с. 7.

Въпросът предизвиква спорове и поне в началото на 90-те години на XX в. разумните доводи често са изместени от емоциите. Погледнато в ретроспекция, още през предишните десетилетия младите червенокръстци в училищата се ангажират с дейности, свързани пряко или косвено с опазването на околната среда. Но не търсенето на връзка с традиционни практики, а огромният обществен резонанс, който добиват екологичните проблеми през втората половина на 80-те и началото на 90-те години; ролята, която те изиграват за консолидиране на недоволството срещу тоталитарния режим и за създаването на първите дисидентски организации в страната³⁰⁰, ги превръщат и в елемент от началното възстановяване на БМЧК. Още повече, че по принцип екологията с лекота привлича вниманието и съпричастието на младите хора. Така *„опазването на околната среда“* влиза в Статута на БМЧК като едно от направленията, в които организацията възнамерява да развива дейности.

Но дискусиите продължават и бележат цялото десетилетие до края на XX в. Без да отричат значимостта на екологичните проблеми, част от младежите и щатните специалисти оспорват връзката им с автентичните червенокръстки дейности и с мандата на организацията. В крайна сметка *„зелената кауза“* присъства трайно в активностите на БМЧК, без обаче и до момента да е изведена като приоритетна³⁰¹. Получава развитие само в някои областни организации и клубове. Сред най-активните е столичният клуб *„Средец“*, който през 1991–1992 г. организира екологични бригади за почистване на Пирин и Атанасовското езеро край Бургас³⁰². С екологични инициативи се ангажират и младите червенокръстци в Ловеч, Шумен, Видин, Благоевград, Силистра и др. Формите са провеждане на еко походи, засаждане на дръвчета, почистване на училища, градини, паркове, пещери и др., помощ при изхранване на диви животни в горските стопанства, разпространение на агитационни и информационни материали. Младежите се включват и в редица национални еко кампании като *„Децата и водата“* (на фондация *„Земя завинаги“* и Комитета за сътрудничество по водоснабдяване и канализация в Женева), по повод Световния ден на земята (22 април), *„Да почистим България за един ден“* (на БТВ) и др. Като част от участието си в екологичен проект GYAP на Британския Червен кръст, доброволците от БМЧК в Пловдив подготвят пакет от учебителни материали.

И макар че екологията продължава да не е сред приоритетните начинания, за които се отделят специални ресурси на национално ниво, концепцията

300 Периодичното обгазване на Русе от намиращия се на отсрещния бряг на р. Дунав румънски химически комбинат изкарва през есента на 1987 г. на протести и демонстрации много майки от града. В тяхна подкрепа застават творчески съюзи и институти на БАН, а на 8 март 1988 г. на премиерната прожекция на документалния филм на Ю. Жиров *„Дишай“* е учреден Обществен комитет за екологична защита на Русе. Импулсът, даден от комитета, води до формирането на сдружение *„Екогласност“*, което е сред учредителите на Съюза на демократичните сили.

301 В отчетите на БМЧК екологията е включена в раздела *„Други дейности“* и информацията за изявите е кратка.

302 Танков, В. *„На път потегля в зори младежката бригада...“* – Български Червен кръст, 1991, № 10, с. 17–18; Анализ оценка на БМЧК за периода 1990–1992 г. – Български Червен кръст, 1992, № 9, с. 10.

и отношението се променят. БМЧК отчита отразението на задълбочаващите се екологични проблеми върху живота и здравето на хората и се стреми да интегрира инициативите в цялостната си дейност. Стимулират се регионалните организации и клубове да се ангажират с популяризирането на различни екологични каузи, да предприемат действия за реализирането им самостоятелно или в партньорство с други организации.

Да засадим дърво за юбилей

Хуманитарните ценности в един променящ се свят

Част от най-старата и авторитетна хуманитарна организация, споделяйки нейните основополагащи идеи и принципи, БМЧК се заема с популяризиране сред младите хора в страната на универсалните хуманитарни ценности и началата на международното хуманитарно право. Нуждата от работа в тази посока е извън съмнение в едно съвремие, белязано с военни конфликти, които в края на миналия век се водят дори в съседни на България държави, с нарастващи проблеми, свързани с цикличен приток на емигранти, с икономически и социални размествания. Именно децата, младото поколение се оказват най-податливи на обезверяване, на липса на истински ценности, които намират своя външен израз в нарастващата агресия в училищата и извън тях, в липса на толерантност към различните, в стереотипно мислене и дискриминация.

Началото е поставено още преди официалното възстановяване на БМЧК. През 1987 г. в София, с помощта и подкрепата на БЧК, неколцина юристи и студенти по право и история формират Младежки клуб по хуманитарно право. Организиран са няколко семинара за студенти по право и история (1989 г.); за журналисти, за участници във Варшавските летни курсове по МХП; за юридически съветници в армията (1990г.) Проведен е и конкурс за студентски разработки по МХП, като наградените се изпращат на различни международни семинари, техни разработки се публикуват в дружественото списание³⁰³.

След 1990 г. щафетата е поета от възстановената младежка организация, когато през септември 1994 г. група студенти по право учредяват Клуб по международно хуманитарно право (МХП) при Столичния младежки Червен кръст.

³⁰³ Маркова, Л. Юристи подават ръка на Червения кръст. – Български Червен кръст, 1990, № 1, с. 27-28.

Амбициите на младите хора са чрез семинари и лекции да запознаят своите връстници с фундаментите на МХП; да формират младежки център по проблемите на бежанците; да оказват практическа помощ на изпаднали в затруднение чрез безплатни правни консултации и чрез насочването им към институциите, от които могат да очакват съдействие. Клубът установява контакти с държавните органи, с национални и международни организации, занимаващи се с подобни проблеми, а членовете му преминават обучение за работа с бежанци, организирано от Върховния комисариат за бежанците към ООН в България³⁰⁴.

Укрепнал организационно, придобил опит и набелязал в общи линии дейностите в трите си приоритетни направления, в началото на новото столетие БМЧК се обръща по-уверено към популяризиране на международното хуманитарно право и ценности. За пръв път в Стратегията за развитие на организацията за периода 2005–2009 г. тази задача вече заляга като стратегическа и дългосрочна. Търсят се канали и атрактивни форми за поднасяне на информацията, така че тя да достигне до максимално широк кръг от млади хора, а крайната цел е интегрирането на проблемите в учебната програма на средната образователна степен в страната. През 2003 г. БМЧК преговаря с Министерството на образованието и науката (МОН) за включване на програмата на МКЧК **„Въведение в хуманитарното право“** в учебните планове на българското училище. Това е интерактивна учебна система, създадена с цел да запознае младите хора от 13 до 18-годишна възраст с основни човешки права, с понятия като човешко достойнство, дискриминация и пр., да формира нагласи на толерантност, уважение към другия и умения за мирно разрешаване на конфликти. През втория срок на учебната 2008/2009 г. с разрешение на МОН започва апробацията ѝ под формата на свободно избираем предмет за 10 клас. Интересът от страна на преподавателите е много голям и тя е въведена в 114 училища от 25 области. Резултатите са обнадеждаващи – очаквано програмата се доказва като необходима за възпитаването на хуманитарни ценности у младите хора, възприема се от тях като интересна и атрактивна. В следващите години обаче, поради смяната на приоритетите и лицата в министерството и въпреки проактивната дейност на БМЧК, програмата така и не е въведена. От 2010 г. тя става част от обученията на доброволци от всички нива на организацията³⁰⁵.

През 2009 г. в обучението на младежите доброволци отново е възприет и включен специален модул **„Промоция на хуманитарните ценности“**. И тази програма залага на неформални, интерактивни методи и цели повишаване на чувствителността на младите хора към дискриминацията, информирането им за причините, водещи до проявите на предразсъдъци към различни групи от

304 Стаматова, А. Навременна и полезна инициатива. – Български Червен кръст, 1995, № 4-5, с. 63. Така и не бяха намерени други данни за Клуба. Най-вероятно не съществувало дълго време.

305 Отчет за дейността на БМЧК през периода 2005–2008 г., с. 12; Отчет за дейността на БМЧК за периода 2009–2010 г., с. 14.

хора, изграждането у тях на нагласи за толерантност, межкултурно общуване, социално включване и противодействие на насилието. За пръв път тя е представена като обучителен модул в рамките на „Академия за доброволци 2009“, след което е подготвено и издадено ръководство и са проведени обучения за обучаващи. Интересът е голям и само за четири години до 2012 г. програмата достига до 9812 души, доброволци, преминали обучение (1311) и ученици, присъствали на презентации. Доброволци обобщават натрупания добър опит и на тази база са създадени учебни материали като: методика на БМЧК – Габрово „Малки уроци по толерантност“, наръчник „Стъпка по стъпка, свят без дискриминация“ (БМЧК-Пазарджик и БМЧК-Габрово), помагало „Да поговорим за толерантност“ (БМЧК-Добрич)³⁰⁶.

Други дейности, свързани с разпространението на хуманитарните ценности, са реализирани в рамките на изпълнението на проекта **„Положителните образи на имиграцията в България“**, финансиран от Европейския фонд за интеграция на граждани на трети страни. Целите, заложили в него са разнообразни, но най-вече се свеждат до повишаване на осведомеността на младите хора и на гражданите в София, Пловдив, Варна и Бургас по проблемите и формирането в общественото съзнание на един по-позитивен образ на имигрантите. Акцентираща се върху уникалния принос на мигрантските общности за изграждането на една по-богата и многообразна култура. На национално и об-

С младежки ентузиазъм

ластно ниво се провеждат обучения за доброволци, които имат за задача да организират младежки информационни кампании под мотото *„Многообразието дава вкус на живота“*, организират се обучителни сесии с ученици и форуми със студенти. В рамките на проекта са обучени около 30 национални и 50 регионални обучители, които достигат с обучителни сесии в училище до над 1700 свои връстници.

Едно от постиженията в сферата на промоцията на хуманитарните ценности и насърчаването на недискриминацията е и активното участие на добро-

306 Отчет 2009–2010, с. 13-14; Отчет 2011–2013, с. 12; Отчет за дейността на БМЧК мандат 2013–2014, с. 15-16; Отчет за дейността на БМЧК 2019 г., с. 9.

волци в „реални“ и виртуални кампании по повод Международните дни за борба с расовата дискриминация (21 март), на толерантността, за възпоменание на жертвите на Холокоста, срещу хомофобията и трансфобията, за борба с тормоза в училище („Деня на розовата фланелка“), срещу насилието над жени, както и особено атрактивната партньорска кампания във връзка с Международния ден на жената – „Извърви километър в нейните обувки“, в която мъжете показват подкрепата си към жертвите на домашно и сексуално насилие, ходейки в буквалния и преносен смисъл в техните обувки³⁰⁷.

Организация, която традиционно проявява подчертан интерес към проблемите на разпространението на международното хуманитарно право и ценности, е тази в Пловдив. Фактът до голяма степен има връзка и с дейността и влиянието на дългогодишния активист на младите червенокръстци в града и председател на БМЧК през 2000–2002 г. Христо Паунов. Вече като преподавател в Юридическия факултет на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“ през 2008 г. той подтиква и подкрепя студентите-юристи да формират **клуб „Международно хуманитарно право“**. Целите, задачите и дейностите са аналогични с тези на студентския клуб към СУ от 1994 г., но за разлика от него пловдивската студентска структура развива активна дейност и съществува до днес. Тясно достижение е създаването и издаването на учебно ръководство, посветено на международното хуманитарно право и речник към него в рамките на проект, финансиран от Фонд научни изследвания при МОН.

Своя принос за разпространението на хуманитарните принципи дават и редица щатни специалисти от Дирекция БМЧК като Ана Изворска, Александра Василева и др. Освен че активно участват в обученията на доброволци, те изнасят лекции пред разнообразни аудитории, участват в научни форуми и така съдействат за изграждане на позитивни нагласи, печелят нови симпатизанти.

³⁰⁷ Отчет за дейността на БМЧК мандат 2013–2014, с. 16.

100 ГОДИНИ ПО-КЪСНО

Сто години са достатъчен период от време, за да се направи опит за оценка на дадена обществена структура, за това дали и как тя допринася за развитието и добруването на общността, доколко се вписва и става интегрална част от социалния организъм. Един, макар и обобщен, поглед върху богатата история на БМЧК недвусмислено доказва, че организацията е успяла да се превърне в част от битието на нацията; със своите идеи и принципи, с разнообразните си дейности и инициативи е докоснала съдбата на твърде много хора – и като бенефициенти на тези действия, и като участници в тях.

Развитието ѝ следва превратностите на националната съдба и през дълги периоди от време Младежкото червенокръстко дружество губи своята организационна обособеност. Но дори и в рамките на други обществени структури, организацията на практика съществува и работи сред младите хора. И докато по отношение на организационните модели, които се следват, различията между БМЧК и училищните групи от 20-30-те години на XX в., между младежките червенокръстки дружества и комисии през 50-80 години и възстановения през 1990 г. МЧК да са големи, в най-важното – идеите, целите и задачите, които се поставят и реализират, приемствеността е отчетлива. Социално-помощната дейност започва с включване в големите акции през 20-те години за подпомагане на гладуващите от Поволжието и на пострадалите от разрушителното земетресение, засегнало Южна България през 1928 г., със създаването на безплатни ученически трапезарии и летни колонии за нуждаещи се деца, преминава през индивидуалната помощ, оказвана на възрастни хора, шефствата над социални заведения, оздравителните лагери „Тузлата“ и конкурса „Ще ми хареса ли моето творчество?“ през 50-те-80-те години, за да еволюира до обхватните благотворителни кампании и проекти, по които се работи след 90-те години на XX в. Развитието и обогатяването на формите, промяната на мащабите е налице и в другите традиционни за младежкото червенокръстко движение дейности. При Първата помощ отново се върви постъпателно от отделните курсове и обучения в стан-школите през 30-те години, през санитарните формирания през 60-80-те години, за да се стигне до Ученическите екипи по ПП и Младежките аварийни екипи, до тяхното включване в реални кризисни и бедствени ситуации, до оказването на първа психологическа помощ и психосоциална подкрепа. Също толкова логични са промените в здравната просвета и самодейност. В началото и за дълъг период от време амбицията е да се работи за създаване на елементарни хигиенни навици сред широк кръг от деца, за даването на основни знания по здравни проблеми. Надраснали тези задачи, в отговор на нуждите, които действителността поставя, младите червенокръстци организират мащабни АнтиСПИН кампании, работят по превенцията на зави-

симости и в крайна сметка се стремят да допринесат за изграждането у своите връстници на желание и навици за здравословен начин на живот. От самото си създаване в началото на 20-те години на миналия век организацията се чувства част от една международна общност – тази на младите червенокръстци по целия свят. Тя активно си сътрудничи с младежките структури в другите държави чрез междушколската кореспонденция, а по-късно чрез участия в общи форуми, съвместни обучения, получаване и оказване на пряка материална помощ, обща работа по проекти и пр.

Зад цялата многообразна дейност стоят усилията и отдадеността на много хора. Кой са движещите мотиви за участието им в червенокръсткото движение е въпрос, който неминуемо си задава всеки, докоснал се до проблематиката. За съжаление, за отговора или за отговорите често могат да се правят единствено предположения. Включването в какъвто и да било вид хуманитарна дейност задължително изисква специфична вътрешна нагласа, наличие на качества като отзивчивост, чувствителност, на определено ниво на култура и гражданско съзнание. Извън тези общи констатации, то е функция и на индивидуални характеристики, на външни влияния, понякога дори е въпрос на случайно стечение на събития. При липсата на лични свидетелства, особено трудно е да се правят достоверни предположения за най-ранния период от живота на организацията. Това, което все пак би могло да се изведе като изводи на базата на наличната документация, е съпричастието на учителското и лекарското съсловие към делото на младежкото червенокръстко движение. Един поглед върху оскъдните биографични данни, издирени за учителите-ръководители, ги характеризира като високо образовани личности, нерядко учили във водещи европейски университетски центрове; хора с обществена ангажираност в различни сфери, стоящи по принцип настрана от политическите страсти на времето. За учениците, които са част от червенокръстките групи, няма никаква информация. Но също така е видна водещата роля на елитните за времето си средни учебни заведения в страната. Именно в мъжките и девически гимназии в столицата, Русе, Варна, Пловдив и др. градски центрове се формират най-дейните групи, които инициират формите на изява, задават стандартите в червенокръстката работа. Тук са заети и най-изявените учители-ръководители. За периода, последвал политическите промени след 1944 г., данните също не са в изобилие. Извън съмнение обаче остава фактът, че БЧК успява да подбере и формира деен и работещ екип от щатни специалисти, които реализират много и различни полезни инициативи и успява да създаде под шапката на Националното дружество работеща младежка структура с подразделения по места, в училищата и висшите учебни заведения. Именно от средите на учениците и младежите, включили се в дружествата, комисиите, санитарните постове излизат хората, възстановили през 90-те години БМЧК.

Имаме редкия шанс да разполагаме с интервюта на дейтели на организацията, които допълват и конкретизират впечатленията, добити от анализа на документите. Общ за почти всички, попълнили анкетата по повод 100-годишнината на БМЧК, е фактът на тяхното включване в червенокръстките структури в ученическа възраст, между 14-16 години, обичайно като участници в училищните санитарни постове. Единици са тези, които се присъединяват по-късно като студенти или по силата на професионалните си компетенции и задължения. Конкретните мотиви са индивидуални, но отново следват няколко общи модела. Най-често това са проявен интерес към естествените науки, желание за професионална реализация в областта на медицината, лични приятелства, влияние на семейната среда или на медицинските кадри в училищата, случайни обстоятелства. Най-често в избора, който се прави, се наслагва действието на повече от един от изброените мотиви. От тук нататък всички респонденти, под една или друга форма, задължително споделят огромното влияние, което участието им в БМЧК оказва върху личната им съдба. За едни то влияе при избора на професия, други избират да се посветят изцяло на червенокръстката дейност и т.н. За всички организацията осигурява досег с хора, които притежават сходни нагласи и интереси и така се слага началото не просто на нови контакти, а на трайни приятелства и връзки. Не са рядкост и случаите, когато общото доброволстване сближава и обвързва младите хора, създава нови семейства.

И за да не бъдем сухи и голословни ще дадем думата на самите анкетирани. В отговор на въпроса: „Какво Ви мотивира да се включите в дейността на БМЧК?“ те споделят:

„Беше случайно, неочаквано за мен ме обсеби, стана важна част от живота ми, беше вдъхновяващо и незабравимо, непрекъснато се мотивирах от хората, с които се срещнах и с които работихме заедно. Сега осъзнавам колко привилегирована съм била да ми се случи и да харесвам това, което правя!“ (д-р София Стоименова, директор на Дирекция БМЧК, в момента главен секретар на БЧК)

„Да се запознаеш с много и различни хора, да развиваш уменията и знанията си, да се състезаваш за добри каузи, да реализираш идеите си – всичко това е сериозна мотивация да участваш.Червеният кръст е кауза, смисъл, училище за добрини. Считам, че той остава завинаги в кръвта на всички, които са открили смисъла на идеята.“ (Петър Цинцарски, участва във възстановяването на БЧК през 1990 г., в момента специалист в Дирекция БМЧК)

„Мислех, че идвам за малко – да помогна на Ясен и Нина, но всеки път беше за малко и май доста дълго стана това „малко“. Не знаех какво ме е мотивирало тогава, но знаех, че открих още едно семейство и то така и остана.“ (д-р

Хенриета Илиева, координатор на редица проекти в БМЧК, национален обучаващ в БЧК)

„Главно мотивацията ми е да помагам на хора, които имат нужда от помощ. От друга страна исках да се развивам в сфери, които не се преподават в училище. И също така да се запозная с хора, които имат една и съща цел - да помагат.“ (Радостина Йорданова, студентка, доброволец)

„Една от първоначалните причини, поради която се присъединих към БМЧК е, че мечтаех да се науча да спасявам човешки живот, за да бъда адекватен в различни ситуации, които са кризисни за даден човек.“ (Ивайло Петков, студент, доброволец)

„Това е любов, страст, семейство“ – признава един от анкетираните. А ние бихме добавили, че именно любовта и страстта, себераздаването държат организацията жива, дават ѝ сили да се справи с предизвикателствата на времето, със смяната на политическите режими, с трудностите и пречките. За да служи на хората!

Солферино

РЪКОВОДИТЕЛИ НА БМЧК

1921 – 1947 г.

Председатели на БМЧК:

Сотир Велчев (1921–1925)

Стефан Лафчиев (1925–1931)

д-р Иван Кесяков (1931–1935)

проф. д-р Димитър Ораховац (1935 – вер. 1940/41)

д-р Филип Кисов (Кисъов) (вер. 1940/41–1942)

д-р Георги Ангелов – временен председател (1945–1947); председател – май-декември 1947.

Директори:

Дора Юрданович (Йорданович) (1926–1931)

Хараламби Стефанов (1931–1938)

Стефан Р. Тюлев (1938–1942)

1947 – 1990 г.

1947 – 1961 г.

Завеждащи сектор „Санитарна подготовка“ при отдел „Санитарна отбрана“ при БЧК:

Ленко (Ленин) Антонов

Богдан Колев

1950 – 1983 г.

Ръководител на „Училищна секция“, на отдел „Работа с училищата“ (по-късно „Работа с младежта“)

Виргиния Иванова

Председател на Младежката комисия за работа със средношколците, 1965г.

Янко Михайлов

Председатели на Студентската комисия:

Владимир Логофетов

Иван Димитров

1983 – 1990 г.

Завеждащи отдел „Младежки“ при БЧК:

Радка Иванчева (1983–1989)

д-р Янко Михайлов (1989–1990)

1990 – 2021 г.

Директори на Управление/Дирекция БМЧК:

д-р Янко Михайлов (1990–1992)

д-р София Стоименова (1992–1996)

Ясен Сливенски (1996–1999)

Антон Вълев (2000)

Йордан Танковски (2000– 2006)

Елица Цанкова (2006 – 2009)

Атанас Цветански (2009 – 2013)

Деница Баръмова(2013 и към момента)

Председатели на БМЧК:

Албена Костадинова (1990–1992)

Асен Якимов (1992–1996)

Радан Кънев (1996–1998)

Антон Борисов (1998–2000)

Христо Паунов (2000–2002)

Деница Баръмова (2002–2005)

Дамян Лечев (2005–2009)

Петър Петров (2009–2013)

Кристиян Пеняшки (2013–2015)

Мария Христова (2015–2017)

Станимир Бояджиев (2017–2021)

Стели Джамбазова (2021 и към момента)

Галерия „Символи и уловени мигове“

Медал „За добротворчество“ на БМЧК, София, 2021 г.

Марш на Младежкия Червен кръст, публикуван в първата година от излизането на сп. „Младежки Червен кръст“ (бр.2/1922 г.)

100 години БМЧК

Реплика на кортик, който е бил част от униформата на координаторите на БМЧК от края на 30-те години на XX век

Реплика на униформа на БМЧК от края на 30-те години на XX век, изработена по повод 100-годишнината на организацията

Значка на званието „Млад отличник на БЧК“

Реплика на униформа на БМЧК от края на 30-те години на миналия век, изработена по повод 100-годишнината на организацията

Пощенско-филателно издание на тема „100 години БМЧК“, състоящо се от една пощенска марка в блок. Издател: Министър на транспорта, информационните технологии и съобщенията. Автор: Жаклина Симова.

Здравна програма

Шествие по повод 1 декември – Световен ден за борба със СПИН

Приказка за здравословното хранене, представена от доброволци на БМЧК - обучение "Здравословно хранене и Здравословен начин на живот", 2015 г.

Занимание по представяне на програмата за здравословно хранене сред ученици, 2015 г.

Национална АНТИСПИН кампания

Първа помощ

Победители в националното състезание на ученическите екипи по първа помощ (УЕПП), НУЛЦ – Лозен, 2019 г.

Оказване на първа долекарска помощ в състезание на ученическите екипи по първа помощ (УЕПП)

Национално състезание на младежките аварийни екипи (МАЕ), 2014 г.

Учение на аварийните екипи на БЧК, в т.ч. и на МАЕ, в партньорско учение за оказване на помощ в следствие на инцидент или авария на територията на Р България, 2019 г.

Национално състезание на младежките аварийни екипи, 2014 г.

Демонстрация по повод 5 декември, Международен ден на доброволца, 2015 г.

Оказване на психосоциална подкрепа по време на Националното състезание на МАЕ, 2016 г.

Демонстрация на Университетския аварийно-спасителен отряд в рамките на Зимната академия за доброволци на БМЧК, 2017 г.

Игрова задача от състезание на ученически-те екипи по първа помощ (УЕПП)

Оказване на първа помощ като част от състезанието на отборите от инициативата „Детско полицейско управление“, иницирана от МВР, 2018 г.

Отборът - победител на Европейското състезание по първа помощ (FACE), 2013 г.

Състезание на младежките аварийни екипи

Снимки от събития

Международна младежка среща, Академия „Солферино“, Фиаколата - факелна процесия, отбелязваща раждането на идеята за Червения кръст в Солферино, Италия, 2019 г.

Отдадени на каузата

Червеният кръст и Червеният полумесец по време на Зимна академия за доброволци, 2009 г

Национална среща на командирите на МАЕ, 2014 г.

Балканска младежка среща, София, 2016 г.

Юбилейна Лятна академия на БМЧК за 90 годишнината на организацията, 2011 г.

Среща на ИС на БМЧК с Председателя на БЧК и Ръководството на Секретариата на НС на БЧК

Обучение по промоция на хуманитарните ценности, Лятна академия за доброволци на БМЧК, 2019 г.

Второ издание на „Училище за хуманност“ – инициатива на БМЧК за отбелязване на Световния ден на Червения кръст и Червения полумесец, София, 2019 г.

БМЧК посреща Президента на МФЧК г-н Елхадж Ас Си в годината на 95 г. БМЧК, 2016 г.

Световна младежка награда на МФЧК/ЧП, спечелена от БМЧК, 2011 г.

БМЧК посреща президента на МФЧК/ЧП г-н Франческо Рока по време на 140 - годишнината на БЧК, 2018 г.

Среща на щатните специалисти по младежка дейност, НУЛЦ на БЧК-Лозен, 2019 г.

Новоизбраният Европейски младежки координационен комитет на МФЧК/ЧП (ЕУСС), по време на Европейската младежка среща за сътрудничество (ЕУСМ) в България, 2012 г.

Социални и хуманитарни дейности

Кампания на доброволците на БМЧК за превенция на трафика на хора

Дейности на доброволците на БМЧК с децата в центрове за бежанци и мигранти, 2013 г.

Коледна кампания в подкрепа на малките пациенти в лечебните заведения, 2014 г.

Екологични дейности за малките, кампания „Умножи доброто“ за засаждане на 100 дръвчета в цялата страна, 2021 г.

Кампания „Мартеница за здраве“

Великденска благотворителна кампания на БМЧК

Дейности на доброволците на БМЧК в подкрепа на инициативата „Да почистим България“, 2019 г.

Международно обучение Умения за живот, 2017 г.

Обучение по проект „Умения за живот“, НУЛЦ на БЧК-Лозен, 2019 г.

Предпразнична радост за децата, настанени в болница „Пирогов“, 2019 г.

ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА

ЦЕНТРАЛЕН ДЪРЖАВЕН АРХИВ

фонд 156К – Българско дружество „Червен кръст“ (1885-1944)

фонд 177К – Министерство на народното просвещение

фонд 264К – Министерство на вътрешните работи и народното здраве (1879-1944)

фонд 296 – Централен съвет на Българския Червен кръст

фонд 771К – Колекция „Спомени, снимки и други документи за участници в националноосвободителните борби в Македония и Тракия“

ДЪРЖАВЕН АРХИВ – СОФИЯ

фонд 416 – Околийски комитет на Българския Червен кръст – Самоков (1947-1959)

фонд 501К – Втора девическа гимназия „Отец Паисий“ – София (1896-1944)

фонд 1273К – Народно начално училище с. Раяновци – Софийско (1926-1944)

ТЕКУЩ АРХИВ НА БМЧК

Отчети за дейността на Българския младежки Червен кръст
2000-2019 г.

Снимки

МУЗЕЙНА СБИРКА НА БЧК

Снимки и илюстрации

ПЕРИОДИЧЕН ПЕЧАТ

Български Червен кръст, 1939–1956, 1981–2012 г.

Бюлетин на ЦС на БЧК, 1957–1965 г.

Бюлетин на ЦК на БЧК, 1966–1980 г.

Екран, София, 2000 г.

Ентусиаст, Пловдив

Здраве, 1956–1960 г.

Известия на Българското дружество Червен кръст (ИБДЧК), 1916–1938 г.

Младежки Червен кръст/Аз служа, 1922–1947 г.

Младежки Червен кръст, 1990–2000 г.

Слънчогледи, Видин, 1999-2000 г.

Училищен преглед, 1921–1939 г.

ПУБЛИКУВАНИ ДОКУМЕНТИ И МАТЕРИАЛИ

Благотетели и благотворителност в България – между възхвалата и отрицанието
1879–19519. Съст. **Р. Стоянова, В. Николова.** С., 2015

Отчет на Българското дружество Червен кръст за времето от 1 март 1921 г. до 1 март 1922 г. С., 1922.

Отчет на Младежкия червен кръст, секция на дружество Червен кръст за 1928-1929 дружествена година от 1.09.1928 г. до 1.09.1929 г. С., 1930, 125 с.

Отчет за 1939 г., представен от 49-то Главно събрание на дружеството, свикано на 30-31 март 1940 г. в София. С., 1940.

Отчет на БЧК за времето от 1 януари 1940 г. до 31 декември 1946 г. С., 1947.

Отчет за дейността на БМЧК между Петия и Шестия национален събор (резюме). Български Червен кръст, 1996, № 4

Отчет за агитационната седмица на Севлиевската смесена гимназия. – Аз служа, 1939–1940, № 5, с. 12.

Правилници за устройството и работата на доброволческите строеви отряди. С., 1941, 40 с.

Статут на Българския младежки Червен кръст. – В: Български Червен кръст, 1990, № 8, с. 26–27.

Статут на Български младежки Червен кръст.

– [https://youth.redcross.bg/images/Youth_department/doc/](https://youth.redcross.bg/images/Youth_department/doc/BRCY_Promeni_Statute_2018.pdf)

BRCY_Promeni_Statute_2018.pdf

Устав на Младежкия съюз „Червен кръст“ в България. – ИБДЧК, 1921, № 7-8, с. 206-208

Устав на Младежкия червен кръст в България. Утвърден от г-на Министъра на Народното просвещение със заповед № 732 от 14.II.1924 г. С., 1924, 16 с.

Устав на Младежкия червен кръст в България. Утвърден от УС на Дружество Червен кръст на 5.X. 1926 и от МНП на 21.X.1926 г., С., 1926.

Устав на Български младежки Червен кръст. С., 1947, 20 с.

ИНТЕРВЮТА:

Интервю с Адриан Георгиев по повод 100-годишнината на БМЧК

Интервю с Дамян Лечев по повод 100-годишнината на БМЧК

Интервю с Ивайло Петков по повод 100-годишнината на БМЧК

Интервю с Марияна Манушева по повод 100-годишнината на БМЧК

Интервю с Нина Йорданова по повод 100-годишнината на БМЧК

Интервю с Петър Цинцарски по повод 100-годишнината на БМЧК

Интервю с Радан Кънев по повод 100-годишнината на БМЧК

Интервю с Радостина Йорданова по повод 100-годишнината на БМЧК

Интервю с д-р Славита Джамбазова по повод 100-годишнината на БМЧК

Интервю с д-р София Стоименова по повод 100-годишнината на БМЧК

Интервю с Танчо Агушев по повод 100-годишнината на БМЧК

Интервю с Тодора Кръстева-Луканова по повод 100-годишнината на БМЧК

Интервю с Хенриета Илиева по повод 100-годишнината на БМЧК

Интервю с Янко Михайлов по повод 100-годишнината на БМЧК

Интервю с Ясен Сливенски по повод 100-годишнината на БМЧК

Михайлов, Я. Един личен поглед. Материалът е записан в отговор на въпроси, зададени на г-н Михайлов през май 2021 г.

ИЗДАНИЯ НА БМЧК:

Вълчев, Б., Ст. Тюлев. Първа помощ. Б.м., 1938.

Даскалов, А. Лагерният огън: Фантастична пиеса из живота на червенокръстците. С., 1941.

Димитров, К. Песни за българина. С., 1941.

Имаш ли време за мен? Как да общуваме с деца от детските социални заведения. БМЧК, 1994.

Караиванов, Г., Ст. Тюлев. Ръководство по ски. С., 1942.

Младенов, Д. За възпитание на радостта. Видин, 1924.

Младенова, Сл. Ръководство за работа с деца. С., 1946.

Наръчник за оказване на първа помощ. БМЧК, 1993.

Пасков, Д., К. Ненков. Ръководство за санитарно обучение на червенокръстеца. С., 1947.

Подарявам ти една идея: Наръчник на доброволеца. Сливен, 2007.

Помагало за доброволци за провеждане на ателиета по психосоциална подкрепа за деца в училище от 4 и 8 клас. С., 2013.

Програмни напътствия за уч. занимания на отрядите от БМЧК. С., 1941.

Ръководство за обучаващи. Разговор за СПИН. БМЧК, С., 2002.

Хелфи ти помага да помагаш. С., 1997.

ПОДБРАНА ЛИТЕРАТУРА:

Аврамова-Метева, Д. Спомен. – В: I-ва Софийска девическа гимназия 1879-1929: Юбилеен сборник. С., 1932, 94-96.

Ангелов, Г. Идейни насоки на Български младежки Червен кръст и мястото му всред другите младежки организации. Б.д. 24 с.

Ангелов, Г., В. Иванова. Шестдесет години Младежко червенокръстско движение в България. С., 1980.

БЧК (история, дейност, задачи. 20.X. 1885-1942). С., 1942, 32 с.

Батев, Ст. Юбилейна книга. Кратък поглед върху историята, задачите и дейността на Българското дружество Червен кръст 1885–1935. С., 1936.

Диков, Т., Св. Кръстева, С. Дончева. Сто и десет години червенокръстско движение във Видин и Видинския край 1885–1995 г. Видин, 1995.

Дряновски, Б. История на Варненската червенокръстка организация. Варна, 2015.

Енциклопедия Дарителството. Дарителски фондове и фондации в България 1878-1951 . Т. III, С., 2011. Съставители: **Николова, В., Р. Стоянова.**

Захаријева, И. 130 години благотворително дружество „Червен кръст“ във Враца и Врачанско. Враца, 2015

Запрянов, Н., Г. Аргиров. 100 години Български Червен кръст в Пловдив. Пловдив, 1979.

Зоров, Н., Св. Минчев, М. Тедески. Червеният кръст в Русенски окръг (история, развитие, дейност). Русе, 1979.

Калинова, Е., И. Баева. Българските преходи 1939-2005. С., 2006.

Конференцията на Младежки Червен кръст: 23-25 апр. 1930. С., 1930, 80 с.

Лебедова, Р. История на Педагогическото училище в Силистра. – Научни трудове на Русенския университет, 2011, Т. 50-серия 10, с. 7-11; <http://www.starasilistra.com>letopis>

Младежки Червен кръст. С., 1931.

Младежки Червен кръст. История и организация. Издание на секцията за Младежки Червен кръст при Секретариата на Лигата. [Притурка на сп. Младежки Червен кръст, г. I, 1922-1923].

Назърска, Ж. Приносът на частните дарителски фондове за висшето образование на българките (края на XIX–средата на XX век). – В: Дар и култури на дарителство за образование: теории, институции, личности. Съст. **П. Бояджиева, Р. Стоянова.** С., 2017.

Назърска, Ж. Райна Ганева – педагог и философ. - <http://old.usb-bg.org/Bg/HomoSciens%202013.pdf>

Назърска, Ж. Университетското образование и българските жени, 1878–1944. С., 2003.

Николов, М. Червеният кръст в Дупница и околията през първата половина на XX век. Дупница, 2015.

Николова, В., Р. Стоянова. Споделената отговорност. Гражданските организации, държавата и институциите за обществени грижи в България (1878-1939). С., 2009.

Попова, Кр. Националното дете. Благотворителната и просветна дейност на Съюза за закрила на децата 1925-1944 г. С., 1999.

Поппетров, Н. Социално наляво, национализъмът – напред. Програмни и организационни документи на български авторитаристки националистически формации. С., 2009.

Празникът на майките: 17 май. Плевен. Дружество МЧК, 1925, 48 с.

Първа Софийска девическа гимназия 1879-1929: Юбилеен сборник. С., 1932.

Рупчева, Г. Сергей Алексеевич Шишов (1894-1969) учител и художник. – В: Бялата емиграция в България. Материали от научна конференция. София 23-24.09.1999. С., 2001, 176-184.

Сведения за историята, устройството, дейността и задачите на Младежкия Червен кръст. С., 1941, 23 с.

Социално-помощната дейност на ученическия червенокръстки актив. С., 1984.

130 години БЧК – заедно за хуманност. С., 2008.

Стоянова, Р. Българската държава срещу „буржоазната“ филантропия (1944–1952г.). – Историческо бъдеще, 2016, № 1-2, с. 113–137.

Съставянето на Българското дружество от Червеният кръст и дейността му в последната Сръбско-българска война. С., 1887.

Топузов, В., Ст. Гладилов. Български Червен кръст. 1878-1998. С., 1998, 330 с.

Шипчанов, Ив. Създаване и дейност на Българския Червен кръст през Сръбско-българската война 1885 г. – Военноисторически сборник, 1986, № 4.

Юбилейна книга на Русенската народна мъжка гимназия „Княз Борис“ по случай 50 годишнината от I-ия абитуриентски випуск 1884-1934. Русе, 1935.

ИНТЕРНЕТ РЕСУРСИ:

<https://literaturesviat.com/?p=139869>

<https://uniarchive.nbu.bg/bg/lichni-fondove/malcho-nikolov>

<https://youth.redcross.bg/bg/>

<https://www.redcross.bg/>

<https://uaso.org/>

<https://law.uni-plovdiv.bg/bg/>

<http://www.nalis.bg/projects/europeanaphotography-bg>

РЕЗЮМЕ/SUMMARY

Вихърът на Голямата война про-вокира у хиляди млади хора по света чувствителност към човешкото не-щастие и дава началото на органи-зираното младежко червенокръстко движение. Българските младежи са част от него още в зората на създава-нето му. Един поглед върху богатата история на БМЧК недвусмислено до-казва, че за тези 100 години от съз-даването си организацията е успяла да се превърна в част от битието на нацията, със своите идеи и принципи, с разнообразните си дейности и инициативи е докоснала съдбата на твър-де много хора – и като бенефициенти на тези действия, и като участници в тях.

Развитието ѝ следва превратнос-тите на националната съдба и през дълги периоди от време Младежко-то червенокръстко дружество губи своята организационна обособеност. Но дори и в рамките на други общест-вени структури, организацията на практика съществува и работи сред младите хора.

И докато по отношение на ор-ганизационните модели, които се следват, различията между БМЧК и училищните групи от 20-30-те години на XX в., между младежките червено-кръстки дружества и комисии през 50-80 години и възстановения през 1990 г. МЧК да са големи, в най-важно-то – идеите, целите и задачите, които се поставят и реализират, приемстве-ността е отчетлива.

The whirlwind of the Great War provoked the sensitivity of thousands of young people around the world to the human misery and led to the emergence of an organized youth Red Cross movement. The Bulgarian youth are part of it since the dawn of its creation. A look at the rich history of the Bulgarian Red Cross Youth unequivocally proves that in the course of these 100 years since its establishment, the organization successfully became part of the nation's life, and it touched, with its ideas and principles, with its various activities and initiatives, the fate of too many people - both as beneficiaries of these actions, and as participants in them.

The development of the organization followed the vicissitudes of the national destiny and for long periods of time, the youth Red Cross society was losing its organizational identity. But even placed within other social structures, the organization actually existed and worked among young people.

And while serious differences existed in the organizational models followed by the BRCY and the school groups in the 1920s and 1930s, by the youth Red Cross associations and commissions later in the 50s and 80s and the Youth Red Cross after its reestablishment in 1990, in all important aspects - ideas, goals and objectives set and implemented, there is a clear continuity.

Социално-помощната дейност започва с включване в големите акции през 20-те години за подпомагане на гладуващите от Поволжието и на пострадалите от разрушителното земетресение, засегнало Южна България през 1928 г., със създаването на безплатни ученически трапезарии и летни колонии за нуждаещи се деца, преминава през индивидуалната помощ, оказвана на възрастни хора, шефствата над социални заведения, оздравителните лагери „Тузлата“ и конкурса „Ще ми хареса ли моето творчество?“ през 50-те-80-те години, за да еволюира до обхватните благотворителни кампании и проекти, по които се работи след 90-те години на XX в.

Развитието и обогатяването на формите, промяната на мащабите е налице и в другите традиционни за младежкото червенокръстско движение дейности. При Първата помощ отново се върви постъпателно от отделните курсове и обучения в стан-школите през 30-те години, през санитарните формирования през 60-80-те години, за да се стигне до Ученическите екипи по ПП и Младежките аварийни екипи, до тяхното включване в реални кризисни и бедствени ситуации, до оказването на първа психологическа помощ и психосоциална подкрепа.

Също толкова логични са промените в здравната просвета и самодейност. В началото и за дълъг период от време амбицията е да се работи за създаване на елементарни хигиенни навици сред широк кръг от деца,

The social assistance activities began in the 20s with the youth inclusion in the major operations, such as the assistance provided to the people affected by starvation along the Volga river, to the victims of the devastating earthquake in South Bulgaria in 1928, with the establishment of free school canteens and summer camps for children in need, they continued with individual assistance provided to older people, patronage on social institutions, health camps "Tuzlata" and the competition "How do you like my art?". In the 50's and 80's these activities evolved into large-scale charity campaigns and projects, implemented after the 90s of the 20th century.

The development and diversification of forms and upscaling was also taking place in other traditional activities of the youth Red Cross movement. In the First Aid training, there was a gradual shift - individual courses and training in the state schools in the 1930s were transformed to the setup of sanitary formations in the 60s and 80s, further developed into School First Aid Teams and the Youth Emergency Teams, followed by the inclusion of those formations in the real crisis and disaster operations, and provision of psychological first aid and psychosocial support. Equally logical developments occurred in the areas of health education and out of class activities. In the beginning and for a long time, the ambition was to carry out activities that create basic hygiene habits among a wide range of children

за даването на основни знания по здравни проблеми.

Надраснали тези задачи, в отговор на нуждите, които действителността поставя, младите червенокръстци организират мащабни АнтиСПИН кампании, работят по превенция на зависимости и в крайна сметка се стремят да допринесат за изграждането у своите връстници на желание и навици за здравословен начин на живот. От самото си създаване в началото на 20-години на миналия век организацията се чувства част от една международна общност – тази на младите червенокръстци по целия свят. Тя активно си сътрудничи младежките структури в другите държави чрез междушколската кореспонденция, а по-късно чрез участия в общи форуми, съвместни обучения, получаване и оказване на пряка материална помощ, обща работа по проекти и пр.

Зад цялата многообразна дейност стоят усилията и отдадеността на много хора. Техните лични мотиви за включване в различните дейности, желанието им да помагат, любовта и страстта, която влагат, себепознанието държат организацията жива, дават й сили да се справи с предизвикателствата на времето, със смяната на политическите режими, с трудности и пречките. За да служи на хората!

and provide basic knowledge on health issues.

Outgrowing these objectives and in response to the needs of the current reality, youth Red Cross workers began organizing large-scale anti-AIDS campaigns, they started activities for prevention of addictions, while seeking to build desire and habits for a healthy lifestyle among their peers. Since its creation in the early 1920s, the organization became part of an international community - the community of youth Red Cross workers around the world. The Bulgarian Red Cross youth actively cooperated with youth organizations in other countries through inter-school correspondence, and later through participation in joint forums, joint trainings, receiving and providing direct material assistance, project partnership, etc.

Those diverse activities are the result of the efforts and dedication of many people.

The personal motivation for involvement in diverse activities, the willingness to help, the love and passion invested by them, and their dedication are those elements that maintain the life of the organizational and provide it with the strength needed to cope with the current challenges, with the change of political regimes, with the difficulties and obstacles. In order to serve people!

АВТОРИТЕ

Росица Стоянова е професор в Института за исторически изследвания при Българската академия на науките. Утвърден изследовател в сферата на историята на България в Ново и най-ново време. Интересите ѝ са в областта на политическата и стопанската история, развитието на гражданското общество, ролята и мястото на историческите личности. Автор е на монографични изследвания; десетки студии и статии, публикувани в авторитетни научни издания; съставител на няколко документални сборника. Един от авторите, редакторите и съставителите на енциклопедията „Дарителството. Дарителски фондове и фондации в България 1878-1951 г.“ Т. 1-3.

Дивна Гоцева е дългогодишен и утвърден изследовател в Института за исторически изследвания при Българската академия на науките. Научноизследователските ѝ интереси са в областта на Новата българска история с акцент към развитието на благотворителността и дарителството и българския национален въпрос. Автор е на студии и статии, публикувани в авторитетни научни списания и тематични сборници, част е от колектива създал тритомната енциклопедия на дарителството в България.

Росица Стоянова
Дивна Гоцева
„Аз служа“
100 години Български младежки Червен кръст
(1921–2021)

Българска
Първо издание

Редактор: Лидия Маркова

Формат: 16/70x100
Печатни коли: 9
ISBN: 978-619-7486-09-4
Предпечат и печат: КОРС

Хуманност
безпристрастност
неутраденост

Росица Стоянова Дивна Гоцева
2021 г.

Независимост
доброволност
единство
универсалност